

מוסד שמואל נאמן
למחקר מדיניות לאומית

עץ החרוב פתרון מערכת, מהפכני ורדיקאלי למשבר מימון הפנסיה

משה גרסטנהבר
שלמה מיטל
ציפי בוכניק

יוני, 2015

אודות מוסד שמואל נאמן

מוסד שמואל נאמן הוקם בטכניון בשנת 1978 ביוזמת מר שמואל (סם) נאמן והוא פועל להטמעת חזונו לקידומה המדעי-טכנולוגי, כלכלי וחברתי של מדינת ישראל.

מוסד שמואל נאמן הוא מכון מחקר המתמקד בהתוויות מדיניות לאומית בנושאי מדע וטכנולוגיה, תעשייה, חינוך והשכלה גבוהה, תשתיות פיסיקות, סביבה ואנרגיה ובנושאים נוספים בעלי חשיבות לחוסנה הלאומי של ישראל בהם המוסד תורם תרומה ייחודית. במוסד מבוצעים מחקרי מדיניות וסקירות, שמסקנותיהם והמלצותיהם משמשים את מקבלי ההחלטות במשק על רבדיו השונים. מחקרי המדיניות נעשים בידי צוותים נבחרים מהאקדמיה, מהטכניון ומוסדות אחרים ומהתעשייה. לצוותים נבחרים האנשים המתאימים, בעלי כישורים והישגים מוכרים במקצועם. במקרים רבים העבודה נעשית תוך שיתוף פעולה עם משרדים ממשלתיים ובמקרים אחרים היוזמה באה ממוסד שמואל נאמן וללא שיתוף ישיר של משרד ממשלתי. בנושאי התוויית מדיניות לאומית שעניינה מדע, טכנולוגיה והשכלה גבוהה נחשב מוסד שמואל נאמן כמוסד למחקרי מדיניות המוביל בישראל.

עד כה ביצע מוסד שמואל נאמן מאות מחקרי מדיניות וסקירות המשמשים מקבלי החלטות ואנשי מקצוע במשק ובממשל. סקירת הפרויקטים השונים שבוצעו במוסד מוצגת באתר האינטרנט של המוסד. בנוסף מסייע מוסד שמואל נאמן בפרויקטים לאומיים דוגמת המאגדים של משרד התמ"ס - מגנ"ט בתחומים: ננוטכנולוגיות, תקשורת, אופטיקה, רפואה, כימיה, אנרגיה, איכות סביבה ופרויקטים אחרים בעלי חשיבות חברתית לאומית. מוסד שמואל נאמן מארגן גם ימי עיון מקיפים בתחומי העניין אותם הוא מוביל.

יו"ר מוסד שמואל נאמן הוא פרופ' זאב תדמור וכמנכ"ל מכהן פרופ' עמרי רנד.

כתובת המוסד: מוסד שמואל נאמן, קרית הטכניון, חיפה 32000

טלפון: 04-8292329, פקס: 04-8231889

כתובת דוא"ל: info@neaman.org.il

כתובת אתר האינטרנט: www.neaman.org.il

עץ החרוב

פתרון מערכת, מהפכני ורדיקאלי

למשבר מימון הפנסיה

משה גרסטנהבר
שלמה מיטל
ציפי בוכניק

יוני 2015

אין לשכפל כל חלק מפרסום זה ללא רשות מראש ובכתב ממוסד שמואל נאמן מלבד לצורך ציטוט של קטעים קצרים במאמרי סקירה ופרסומים זומים תוך ציון מפורש של המקור. הדעות והמסקנות המובאות בפרסום זה הן על דעת המחברים ואינן משקפות בהכרח את דעת מוסד שמואל נאמן.

צלם: עמוס בן גרשום – לשכת העיתונות הממשלתית

ירושלים, 20 במרץ, 2013: הנשיא אובמה, עם הנשיא שמעון פרס, נטע עץ מגנוליה שהביא איתו מגינת הבית הלבן, ומצטט את התלמוד: "זו עבודה לדורות", אמר אובמה על השלום. אובמה הביא את הציטוט מסיפור המוזכר בתלמוד על אודות חוני המעגל ועץ החרוב. כידוע, העץ מניב חרובים שבעים שנה לאחר נטיעתו. כאשר פגש חוני המעגל באיש שנטע עץ חרוב שאל אותו: מה הטעם לנטוע עץ אם אי אפשר לאכול מפירותיו? הנוטע סיפר לו כי כאשר הוא בא אל העולם, אביו וסביו כבר נטעו עצי חרוב כדי שהוא ייהנה מהם. האיש אמר כי הוא נוטע עצי חרוב למען ילדיו ונכדיו¹.

"וכי תבואו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל" - המצווה הראשונה לנטוע שלא יאמר אדם יש בארץ הכול אז אפשר לשבת ולאכול אלא תדאג לבניך. עוד מסופר במסכת תענית (דף כא) על חוני המעגל: שיום אחד הלך בדרך, ראה אדם אחד שנטע חרוב אמר לו: עץ זה, עד כמה שנים נותן הוא פירות? השיב לו: עד שבעים שנה. שאל אותו חוני המעגל: וברור לך שתחיה שבעים שנה?! אמר לו אותו אדם: "עולם מלא חרובים מצאתי כפי ששתלו לי אבותי, שותל גם כן אני, לבני..". ישב חוני בצד האילן, אכל פיתו ונרדם. הקיפה אותו שן סלע, ונעלם מן העין, וישן שבעים שנה. כאשר הקיץ, ראה אדם אחד שמלקט מעץ החרובים. שאל את מלקט החרובים: "סליחה האם אתה הוא ששתלת אותו? אמר לו: אני הנכד של השותל²"

¹ מקור: <http://www.vosizneias.com/126689/2013/03/20/jerusalem-obama-plants-tree-at-peres-residence-referring-to-choni-hamaagal-and-the-carob-tree/>

² מקור: <http://dvar-tora.co.il/mamr.aspx?id=1155>

משה גרסטנהבר

בשנת 1978 הקים דר' משה גרסטנהבר את חברת Kall Kwik, החברה הגדולה באירופה בתחום הדפוס, ההעתקה והעיצוב בשיטת הזכיינות. דר' משה גרסטנהבר פרסם למעלה ממאה מאמרים בנושא זכיינות וניהול עסקים, והרצה במקומות רבים בעולם, כולל ב - London Business School, Judge Institute Cambridge, London's City University, Durham University ו-Middlesex University. דר' גרסטנהבר למד כלכלה באוניברסיטת קולומביה, המשיך ללימודי תואר שני במנהל עסקים ב-London School of Economics והוא בעל תואר דוקטור מאוניברסיטת Middlesex. הוא חיבר את הספר *Have You Ever Seen a Retired Tiger in the Jungle*

שלמה מיטל

פרופ' שלמה מיטל הוא פרופסור אמריטוס בטכניון, מחברם של קרוב ל-100 מאמרים ו-15 ספרים, כולל מיפוי מערכות אקולוגיות לאומיות של חדשנות (Elgar, בריטניה, 2014), ופיצוח קוד היצירתיות (SAGE, 2014). במשך עשור שימש פרופ' מיטל כמנהל האקדמי של TIM, המכון לניהול של הטכניון. בתפקיד זה עבד פרופ' מיטל עם למעלה מ-200 חברות היי-טק, כולל חברות הזנק רבות, ועם למעלה מ-1,000 מנהלים בכירים. פרופ' מיטל מלמד חדשנות באוניברסיטת Shantou, בעיר Shantou בסין, במסגרת מיזם משותף של הטכניון עם אוניברסיטת Shantou. פרופ' שלמה מיטל הוא עמית מחקר בכיר בצוות החשיבה של מוסד שמואל נאמן למחקרי מדיניות לאומית בטכניון.

ציפי בוכניק

ציפי בוכניק היא חוקרת במוסד שמואל נאמן. גב' בוכניק מחזיקה בתואר ראשון בכלכלה מאוניברסיטת חיפה ובתואר שני באבטחת איכות ומחקר מהטכניון, המכון הטכנולוגי לישראל. המחקר הנוכחי שלה במוסד שמואל נאמן מתמקד במדדים של מדע וטכנולוגיה בישראל. מטרתו של פרויקט זה היא ליצור בסיסי נתונים ומחוננים לפעילויות מדעיות, טכנולוגיות ומו"פ המתרחשות בישראל לאורך זמן, כדי להעריך ולנטר פעילויות אלה על בסיס השוואה בין-לאומית. גב' בוכניק הייתה מעורבת בפרויקטים אחרים במוסד נאמן, כמו כוח העבודה המדעי והטכנולוגי בישראל, וחדשנות במגזר השירותים.

4.....	צוות המחקר.....
7.....	תקציר מנהלים.....
9.....	פרק ראשון, הבעיה.....
9.....	מבוא.....
12.....	הבעיה ושורשיה העמוקים:.....
14.....	הסיבות למשבר מימון הפנסיה העולמי.....
18.....	משבר בין-דורי?.....
18.....	נחוצה בדחיפות פעולה חכמה לטיפול במשבר.....
19.....	משבר חברתי מערכתי.....
21.....	חישוב צריכת ההון.....
21.....	השקעה וחסכון גולמי (היווי הון ברוטו ונטו).....
22.....	היסטוריה מתומצתת של רפורמת הפנסיה בישראל.....
24.....	המשבר הפיננסי העולמי 2008-12.....
25.....	קודם לחסוך ואחר כך לבזבז:.....
27.....	אסטוניה: איך להימנע מחוב.....
27.....	נורבגיה: אב טיפוס של "הנמלה החרוצה".....
28.....	מעמד הביניים המתכווץ.....
29.....	הפער המתרחב:.....
31.....	"ארבע אבני היסוד".....
31.....	ההצעה שלנו בקיצור:.....
32.....	פרק שני. נטיעת עץ החרוב.....
32.....	מבוא.....
34.....	הצורך.....
36.....	חוכמתו של הבנק אוף אמריקה (Bank of America): טוב, תודה רבה! אבל איך???
37.....	רפורמת הפנסיה החסרה של ישראל:.....
37.....	העדר חסכונות, העדר השקעה גולמית, פריון נמוך.....
41.....	פריון וצמיחת הפריון.....
43.....	העדר השקעה בתשתיות.....
45.....	כלכלת הבועה.....
46.....	הפתרון.....
47.....	"ארבע אבני היסוד" הן:.....
49.....	מענק מדינה בלידה.....
50.....	היטל מיוחד.....

51	ההשקעות של "קרנות-העל"
51	MAXILIFE: יועץ אישי וירטואלי לכל אחד
52	סיכום ומסקנות:
54	פרק 3. קטיף הפירות
54	מבוא
58	תחזיות לתמ"ג ולצמיחת תמ"ג, 2015-2085
58	התיאוריה של צמיחת תמ"ג:
59	תחזיות:
61	ההשפעה החיובית של תוכנית "ארבע אבני היסוד":
63	כסף, כסף בכל מקום...
68	הצצה לעתיד: שני תרחישים
69	סיכום:
71	פרק 4. מיקרו: הכל קשור לאנשים
71	מבוא
74	הכל קשור לאנשים:
76	היסטוריה מקוצרת של הכלכלה הישראלית: 1948 עד 2015
77	תיאורי מקרה: איטליה, גרמניה, יוון וארה"ב
80	מספרים וחשובים:
82	כיצד אנו מציעים לממן את המענק בלידה?
83	מורכבות כפשע מוסרי
86	התנגדויות:
86	מי רוצה Baby Bond?
90	סיכום: העתיד של ישראל והעולם
93	עתה, נתמקד בישראל
96	פרק 5. טיוטת הצעת חוק
115	נספח 1
126	מקורות

האתגר

בעיית עוני הקשישים בישראל היא מהחמורות בקרב המדינות החברות ב-OECD. אחד מכל חמישה אנשים בני 65 ומעלה (בסך כולל של 185,000 נפש) הוא עני, רבים מהם ניצולי שואה. זמנם של ניצולי השואה הולך ואוזל במהירות, כאשר 1,000 ניצולים בערך מתים מדי חודש. קרן הרזרבה האקטוארית של המוסד לביטוח לאומי, המנוהלת על ידי בנק ישראל, תתחיל להתדלדל בתוך עשור, ותגיע לחידלון מלא עד שנת 2042. תוחלת חיים ארוכה יותר, תשואה נמוכה על נכסים פנסיוניים, סיכוני השקעה גבוהים ואילוצים פיסקליים, כל אלה יחד מסכנים את הפנסיות העתידיות של אנשים שפרשו מעבודתם ומאלה שעדיין עובדים. בשנת 2040, ואולי אף מוקדם יותר, יצומצמו הפנסיות הממשלתיות, ישולמו רק בגיל 75 ותספקנה ככל הנראה רק עד גיל 90. הגמלאים יזדקקו לנכסים פנסיוניים משלהם למשך עשור או יותר, ולרבים לא יהיו נכסים כאלה. עם ההתמעטות היחסית של האוכלוסייה העובדת, והגידול המהיר של האוכלוסייה מעל גיל 65 (ובמיוחד מעל 90), יפרצו מריבות בין-דוריות בלתי נמנעות בין אלה הנאלצים לתמוך בקשישים מתוך שכרם ואלה הזקוקים לאותה תמיכה, עם השלכות הרסניות על האנשים הנוגעים בדבר ועל הלכידות החברתית.

הפתרון המוצע

הפתרון הרדיקלי והמערכתי המוצע על ידינו מבוסס על נוסחה פשוטה:

נכסי פנסיה עתידיים = T X R X S (חיסכון כפול שיעור התשואה) כפול זמן.

חיסכון מקומי גבוה יותר כבר עכשיו, כפול תשואה גבוהה יותר, למשך 70 שנה, עשוי להוות פתרון. כוח הצמיחה של "ריבית דריבית" הוא המפתח. אין שום אפשרות אחרת. אין לנו זמן לבזבז.

הצמיחה הכלכלית העולמית צפויה לרדת בהתמדה בטווח הארוך. ישראל, אשר כלכלתה מונעת על ידי יצוא, צריכה להמריץ את הצמיחה שלה, כדי להגיע ליעד של 5% תמ"ג בשנה במקום 3% כעת. זה ידרוש צמיחה מואצת של הפריון, אשר תונע על ידי חיסכון גבוה יותר והשקעה בנכסים יצרניים.

אנו מציעים פתרון הכולל ארבעה חלקים (ארבע אבני יסוד): (1) **Special Levy**, מס מיוחד השווה ל-0.5 אחוז מהתמ"ג השנתי, למימון (2) **Grant-at-Birth**, מענק לידה לכל ילד, אשר יושקע בכלכלה באמצעות קרנות-על וייצר הכנסה שנתית של 5% נטו במשך 70 שנה (3) **The Super Trust**, כאשר בכל שלוש שנים תוקם קרן חדשה אשר תשקיע בתשתיות ובתעשייה בישראל (בעוד כיום מעל 40 אחוזים מקרנות הפנסיה מושקעות בחו"ל, ואינן מביאות כל תועלת לתעשייה הישראלית ולכלכלה באופן כללי). בנוסף, (4) תכנית **Maxi-Life**, אתר אינטרנט, אשר יסייע לאזרחים לעקוב אחר הנכסים הפנסיוניים שלהם, לנהל את החסכונות שלהם, ולהבין טוב יותר ולהתכונן לקראת הצרכים העתידיים שלהם, בתהליך מתמיד של עדכון ושדרוג מיומנויות עבודה.

העתיד

עם גידול שנתי של 5 אחוזים בתמ"ג, אשר יתאפשר באמצעות "ארבע אבני היסוד", ויונע על ידי חיסכון ביתי גבוה יותר והשקעות הון ישירות בכלכלה ותשתיות, ניתן יהיה לפתור את משבר מימון הפנסיה ללא חיכוך בין-דורי. עם צמיחה שנתית של שלושה אחוזים, אין כל פתרון, חוץ מאשר העברה כואבת ובלתי-הוגנת של משאבים מהצעירים לזקנים, או חריצת דינם של הגמלאים לעוני מחפיר. משטרים דמוקרטיים אינם מיומנים בדרך כלל בהתמודדות עם אתגרים לטווח ארוך. בנושא הזה חייבת ישראל להוכיח את ההיפך.

פרק ראשון, הבעיה

מבוא

ברק אובמה, נשיא ארצות הברית, ושמעון פרס, נשיאה לשעבר של מדינת ישראל, השתמשו שניהם בסיפור התלמודי המפורסם על חוני המעגל ועץ החרוב, כדי להזגיש את החשיבות המכרעת של חיסכון והשקעה בזמן הווה למען העתיד. שני הגברים מהווים סמלים רבי משמעות בפני עצמם. אובמה, המסיים כעת את כהונתו השנייה כנשיא, נאלץ להתמודד עם מכשולים מפלגתיים בקונגרס אשר הקשו על מימוש החזון שלו לעתיד טוב יותר. בעוד פרס, איש חזון אמיתי, היה נטול כל סמכויות ביצוע, חוץ מהיכולת לנאום, כנשיא. שני הגברים שירתו מדינות אשר סובלות מליקויים קשים בחיסכון.

ישראל כמו גם 33 מדינות ה-OECD האחרות, המייצגות את מדינות העולם המפותחות, ניצבות בפני משבר עמוק ומתמשך. התסמינים של המשבר הם: גידול העוני בקרב קשישים (המתבטא הן במספר האבסולוטי והן באחוז היחסי שלהם באוכלוסייה), דאגה גוברת לכך שהכספים המופרשים לטובת פנסיות והביטוח הלאומי לא יספיקו – והנטל למימון פנסיות תקציביות ייפול על האוכלוסייה העובדת ויהפוך לבלתי נסבל. אולם אלה רק הסימפטומים.

המשבר עצמו הרבה יותר עמוק ומורכב; הוא כולל צמיחה כלכלית איטית, מחסור בחסכונות, ירידה בהשקעות הון, בריחת הון, תשואות נמוכות על השקעות פנסיוניות, יצירה איטית של מקומות עבודה, ספקולציה מסיבית בשוקי ההון וחומרי הגלם והתאוששות איטית מאוד מהמשבר העולמי של שנת 2008. מלוא החופן צרות לכלכלה בעייתית ממילא.

על פי נתוני המוסד לביטוח לאומי של ישראל, אחד מכל חמישה אנשים מעל גיל 65 הוא עני, סך הכול כ- 185,000 קשישים עניים. נתון זה מדרג את ישראל במקום ה-24 מתוך 34 מדינות ה-OECD, כאשר שכיחות העוני בקרב הקשישים בארץ גבוהה פי 11 מאשר בהולנד. רבים מן העניים הם ניצולי שואה, מה שהופך את מצוקתם לפשע כפול ומכופל.

... דמוגרפיה, כלכלה מיושנת, חמדנות ופוליטיקה קשרו קשר לרוקן את קרן הרזרבה האקטוארית של המוסד לביטוח לאומי, אשר מנוהלת על ידי בנק ישראל, וממנה משולמות קצבאות הזקנה. בתוך פחות מעשור, יעלו התשלומים מהקרן על ההכנסה השוטפת ולאחר 2042 או מוקדם יותר, תיעלם הקרן כולה.

פנסיות יכולות להיות עניין מסובך ביותר משום שהן מבוססות על מתמטיקה אקטוארית והנדסה פיננסית. אולם בסופו של דבר, העניין פשוט מאוד. נשתמש בעקרון של $\frac{1}{3}$ $\frac{1}{3}$ $\frac{1}{3}$ כדי להסביר את המושג. באופן כללי, אנשים לומדים במשך שליש מחייהם, עובדים במשך שליש נוסף, ואז פורשים מהעבודה לשליש האחרון של חייהם. אם הם רוצים לשמור על רמת החיים שלהם לאחר הפרישה מתוך המשאבים שלהם בלבד, עליהם לחסוך בערך את חצי ההכנסה שלהם במהלך אותו שליש מחייהם שבו הם עובדים, או לסמוך על אחרים שיתמכו בהם בתקופת הפרישה שלהם. שיעור חיסכון זה אינו אפשרי לרוב האנשים, משום שרובם גם מפרנסים את ילדיהם. הבעיה נראית בלתי ניתנת לפתרון כמעט, במיוחד כאשר תוחלת החיים עולה כל עשור בעוד שלוש שנים, בעוד שיעור התשואה על חיסכון פנסיוני נמצא בשפל חסר תקדים.

בדו"ח זה אנו מציעים ניתוח של הגורמים הבסיסיים שהובילו למשבר, ומציעים פתרון אבולוציוני, אמיץ ומקיף שהוא מערכתית וארוך טווח באופיו. אנו מציעים נקיטת פעולה מיידית, עוד היום, כדי להתמודד עם בעיה שתהפוך לחמורה (אם לא קריטית) רק בתוך עשור שנים או יותר. עץ החרוב הוא הדימוי המושלם לכך. כדי ליהנות מפירותיו בתום שבעים שנה, אנחנו צריכים לזרוע את הזרעים כבר היום. הבעיה היא שהחברה המודרנית בישראל, וגם במקומות אחרים בעולם, הייתה לקצרת רואי. כאשר ילדים הם קצרי רואי, הם מקבלים

משקפיים לתיקון הראייה. כאשר חברות שלמות הופכות לקצרות רואי, התרופה אינה פשוטה כל כך.

חייבים להודות כי הפתרון הרדיקלי המוצע על ידינו הוא מורכב, אולם אפשר לתאר אותו במונחים פשוטים כך שגם מי שאינם מומחים יוכלו להבין אותו. המשאבים הנדרשים, עבור אוכלוסיית הגמלאים ההולכת וגדלה, שווים ל-

S x R x T: (חיסכון כפול שיעור תשואה) מוכפל בזמן

כלומר, אוכלוסיית הגמלאים העתידית תנצל משאבים אשר תלויים בכמות החסכונות שהופרשו ובשיעור התשואה שאותם חסכונות מייצרים לאורך זמן. כל פתרון אמיתי לבעיית עוני הקשישים והפנסיה חייב להגדיל באופן משמעותי הן את הכמות והן את שיעור החיסכון, ובה בעת להגדיל באופן משמעותי את שיעור התשואה הכולל (או הגידול) שאותם חסכונות מייצרים כאשר משקיעים אותם לטווח ארוך. כאשר כל שלושת הגורמים יגדלו, השפעתם תהיה כפולה ומכופלת, או כפי שקוראים לזאת בתחום הניהול – הם יהפכו ל"מכפיל כוח". ההצעה שלנו מראה כיצד להגביר את S, להגדיל את R ולקצור פירות שאינם תלויים באורך התקופה שבה ממשיכים הבנקים המרכזיים ברווחה כמותית ובשיעורי הריבית האפסיים שלהם (בשווייץ, שיעורי הריבית שליליים).

המערכת הדמוקרטית מטפלת בצורה לקויה בבעיות ארוכות טווח, מכיוון שנבחרו הציבור יודעים שהם ייעלמו מן הבמה הפוליטית זמן רב לפני שהבעיות יהפכו לאסונות. פוליטיקאים מאמצים את אבחנתו של הכלכלן קיינס, שהבטיח כי "בטווח הארוך כלנו נמות", או, לפחות, לא נכהן יותר בתפקיד ציבורי, ולכן מעדיפים להתמודד עם בעיות בטווח הקצר ועם מדיניות שתשפיע באופן מיידי על הסיכויים שלהם להיבחר מחדש. קוצר ראייה זה חמור במיוחד בישראל, אשר חוותה לאחרונה בחירות כלליות מדי שלוש שנים – בשנת 1999, 2003, 2006, 2009, 2013 ו-2015 (שש מערכות בחירות הרסניות ויקרות בתקופה של 16 שנים).

בפרק זה אנו מראים כיצד שלוש מגמות שליליות חשובות: הדמוגרפית, החברתית והכלכלית – משתלבות יחדיו וגורמות להחמרת העוני בקרב הקשישים בישראל. אנו נראה כיצד המאמצים המעטים והחלקיים לפתרון משבר מימון הפנסיה היו לקויים, בלשון המעטה. נבחן את משבר מימון הפנסיה במדינות ה-OECD האחרות, ונשווה את המאמצים הנעשים שם כדי להתמודד עם האתגר. נסביר מדוע משבר מימון הפנסיה בישראל הוא הרבה יותר עמוק, ואינו מסתכם רק בחוסר היכולת לספק את צרכי מימון הפנסיה, אלא

קשור להעדר חיסכון לאומי והיווי הון ולבריחת הון מישראל לחו"ל. נציג כמה תיאורי מקרה של מדינות שניהלו את בעיית החוב והפנסיה שלהן בצורה טובה יותר, ונסיים בתיאור קצר של הפתרון הרדיקלי אותו אנו מציעים.

הבעיה ושורשיה העמוקים:

רבים מהקשישים העניים בישראל הם ניצולי שואה, מה שהופך את העוני שלהם לחטא כפול ומכופל של החברה כלפיהם. והזמן הולך ואוזל; אלף ניצולי שואה מתים מדי חודש, כאשר בכל 45 דקות נפטר ניצול שואה נוסף. רבים מהם מתים בעוני. עבורם, כל פתרון יהיה מאוחר מדי.³

נכון, בשנים האחרונות חלה התקדמות מסוימת. בשנת 1997 היה קשיש אחד מכל ארבעה עני (כיום אחד מכל חמישה). אולם משבר גדול ומורכב מסתמן באופק. שינוי דמוגרפי, חשיבה כלכלית חסרת מעוף, חמדות ופוליטיקה חסרת מצפון, קשרו קשר לרוקן את קרן הרזרבה האקטוארית של המוסד לביטוח לאומי שממנה משולמות קצבאות הזקנה. כך, בתוך פחות מעשור, יעלה קצב התשלומים מהקרן על ההכנסה השוטפת ולאחר שנת 2042, או מוקדם יותר, תיעלם הקרן כולה.

במדינה שבה מוגדר הטווח הארוך כ'מחר', כמעט ואי אפשר להסיט את תשומת הלב הציבורית למשבר אשר יתרחש (במלוא עוצמתו) רק בעוד כשני עשורים. הבעיה היא שאם לא נטפל עכשיו בפצצת הזמן המתקתקת והצומחת לה לאיטה הנקראת "פצצת הפנסיה", יהיה זה בלתי אפשרי לנטרל אותה כאשר יגיע זמנה להתפוצץ.

מדינת ישראל אינה היחידה המתמודדת עם בעיה זו. רב מדינות העולם ניצבות בפני משבר התמיכה בקשישים. לפי צוות החשיבה של ה-Heritage Foundation בווישינגטון, קרן הביטוח הלאומי של אמריקה תהפוך לחדלת-פירעון עד שנת 2033, וייתכן שעוד הרבה קודם לכן.

³ "על פי דו"ח שפורסם על ידי הקרן לרווחת ניצולי השואה בישראל, יש בערך 185,000 ניצולי שואה בישראל, אשר שני שלישים מהם הן נשים. בממוצע, 14,200 איש מתים בכל שנה - כמעט 40 ביום. ל-45,000 בערך מתוכם יש הכנסה של פחות מ-3,000 שקלים (\$ 760) לחודש, נתון אשר מציב אותם מתחת לקו העוני, נכתב בדו"ח. מספר זה מסמן שיפור קל מ-50,000 הניצולים העניים שנספרו בשנה שעברה [2014]. "אריאל זוד, הארץ, 13 באפריל, 2015, <http://www.haaretz.com/jewish-world/holocaust-remembrance-day/.premium-1.651572>

עד כה עשו מדינות שונות מאמצים חלקיים ומוגבלים מאוד לטיפול במשבר מימון הפנסיה. חלק מאותם 'פתרונות' בלתי-הולמים בעליל. נציג כאן כמה תיאורי מקרה הממחישים את אוזלת היד בטיפול ברפורמת הפנסיה:

שפע של אוזלת יד

נציג כעת ארבעה מקרים טיפוסיים המראים כיצד המשבר במימון הכנסה עתידית לקשישים מטופל בחוסר אחריות מוחלט:

בריטניה

בבריטניה, "מצבם של הגמלאים גרוע בהרבה מזה של אנשים בגיל העבודה: בכל עשירון, חוץ מאשר הראשון, יש לגמלאים פחות הכנסה פנויה והגמלאים מצליחים להסתדר מבחינה כלכלית הרבה יותר טוב מחוץ לבריטניה, עם כל הכנסה פרטית נתונה." [The Economist, "Britain's elderly: Jan. 23, 2015]. הבעיה תחריף כאשר דור הבייבי-בום, שנולד לאחר מלחמת העולם השנייה, יפרוש לגמלאות, בעיתוי שבו הקצבאות הממשלתיות הולכות ופוחתות.

מדינת אילינוי

"מדינת אילינוי דומה ליוון: היא הבטיחה יותר מדי וקיימה מעט מדי בנושא הפנסיות ויש לה מעט מאוד חשק לטפל בבעיה. למדינה גדולה זו במערב התיכון של ארה"ב, עם אוכלוסייה של 13,000,000 איש, יש מערכת פרישה המתקצבת בחסר, יותר מאשר בכל מדינה אחרת, ונטל הפנסיה גדול ביותר יחסית להכנסות המדינה. יש לה גם את המספר הגבוה ביותר של קרנות פנסיה ציבוריות המתקרבות לחדלות פירעון, כמו למשל זו המטפלת בשוטרים ובמכבי האש של שיקאגו. לפי ה-Civic Federation, ארגון המפקח על התקציב, אילינוי צברה סכום ענק של 111 מיליארד דולר בהתחייבויות לא-ממומנות לתשלום פנסיה... וזאת בנוסף לחוב של 56 מיליארד דולר בגין תשלום קצבאות בריאות לגמלאים. מתוך כל ארבעה דולרים המתקבלים ממסים, המדינה מקצה דולר אחד לפנסיות, וזה יותר ממה שהיא מוציאה על חינוך יסודי ועל-יסודי."

"זוהי אכן דוגמה קיצונית, אך רבות מבין חמישים המדינות האחרות של ארה"ב נאבקות גם הן בנטל הפנסיה" [The Economist, "America's Greece?" Dec. 20, 2014].

האיחוד האירופי

דו"ח חדש מטעם הפדרציה האירופית של משתמשי השירותים הפיננסיים חושף עד כמה המצב קשה. הדו"ח מגלה כי עבור חוסכים רבים בבלגיה, בריטניה, צרפת, איטליה וספרד, "התשואה האמיתית (לאחר אינפלציה) מתכניות פנסיה פרטיות הייתה שלילית במשך רוב שנות המאה הזאת. בספרד, למשל, איבדו תכניות הפנסיה 1.2% לשנה במונחים ריאליים בין השנים 2000 ל-2013, ואילו בבריטניה, הן איבדו 0.7% בשנה בין השנים 2000 ו-2012. לחיובים שונים על התשואות הייתה השפעה משמעותית: לדוגמה, התשואה בקרן הון צרפתית הייתה רק 16% לאחר יותר מעשר שנים, כאשר הרווח על המדד עליו התבססה הקרן היה של 73%".

The Economist, "European savers have suffered terrible returns from pension funds" [Oct. 4, 2014].

ארה"ב

"הקונגרס האמריקאי הסכים על דרך למימון קרן הנאמנות לכבישים ודרכים. 'הכסף' יגיע מטכניקה המכונה "החלקת פנסיה"; לחברות ינתן זמן רב יותר לתקן את גירעונות הפנסיה שלהן. מכיוון שההפרשות לפנסיה של חברות פטורות ממס, הפרשות נמוכות יותר פירושו יותר הכנסות ממסים לממשלה; זה יממן את הכבישים. ... [אבל] אם החברות תעברנה הפרשות נמוכות יותר עכשיו, הן תשלמנה סכומים גבוהים יותר בהמשך, ואז הן תקבלנה הקלות גדולות יותר במיסים; וכתוצאה מכך לא יהיו בכלל הכנסות חדשות ממסים. ו... כאשר חברות יפשטו את הרגל בגלל מחסור בכספים בתכניות הפנסיה שלהן, ה-PBGC⁴ (סוכנות ממשלתית אמריקנית המבטחת את זכויות הפנסיה של העובדים) תיכנס לתמונה; וכל צעד שמפסיק את המימון הראוי של הפנסיות הופך את החיים למסוכנים יותר עבור ה-PBGC, שכבר עתה סובלת מגירעון מצטבר של כ-36 מיליארד דולרים."⁵

הסיבות למשבר מימון הפנסיה העולמי

קיימות שלוש סיבות עיקריות. הראשונה היא פיסקלית. לאחר בזבזנות יתר שנמשכה עשרות שנים, החלו ממשלות לקצץ כעת בהוצאות ובגירעונות, ובין היתר גם בקצבאות לזקנים. יתר על כן, בשל המאבק במשבר הכלכלי של שנת 2008 על ידי

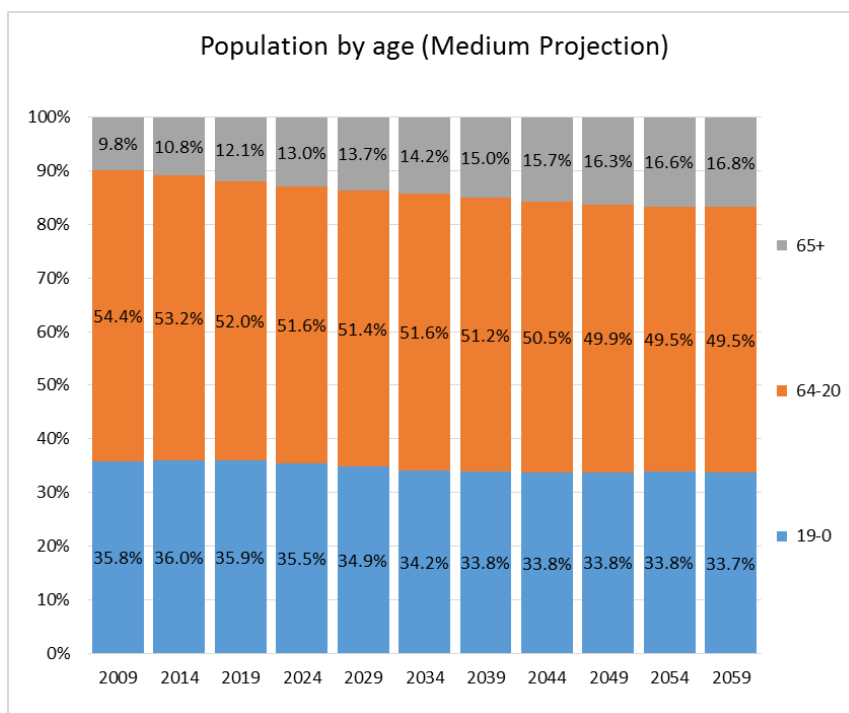
⁴ Pension Benefit Guaranty Corporation

⁵ <http://www.wsj.com/articles/house-forces-senates-hand-on-highway-funding-bill-1406833826>

הנמכת שיעורי הריבית, אילצו הממשלות את קרנות הפנסיה להסתפק בתשואות נמוכות בהרבה על ההשקעות שלהן (תוך לקיחת סיכון גדול יותר).

הסיבה השנייה היא דמוגרפית. אנשים פשוט חיים זמן רב יותר. דור הבייבי בום הגיע לגיל פרישה ודור ה-baby bust, שהתאפיין בילודה נמוכה, קטן מדי מספרית מכדי לתמוך בגמלת 'שכר הקיום' שלהם. כאשר הקנצלר הפרוסי אוטו פון ביסמרק המציא את קצבאות הזקנה בשנת 1889, הוא קבע את גיל הפרישה ל-70 (שהורד מאוחר יותר ל-65) מכיוון שאנשים מעטים בלבד הגיעו לגיל זה. כיום, בישראל, יכולים בני ה-65 לצפות לחיות לפחות במשך עוד 20 שנים. כיום בישראל, על כל אדם מעל גיל 65 ישנם חמישה אנשים בגיל העבודה. עד שנת 2050, יהיו רק שלושה (ראה איור 1: אוכלוסייה לפי גיל).

איור 1: ישראל, אוכלוסייה לפי קבוצות גיל: 0-19, 20-64, 65+ (תחזית בינונית)

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ישראל

נתונים בסיסיים: בסוף שנת 2013 היו בישראל כמעט מיליון אנשים (ליתר דיוק, 865,600 אנשים) בני 65 ומעלה, או 10.6 אחוזים מהאוכלוסייה. עם הקמת המדינה, היווה שיעור זה רק 4 אחוזים. כעת, חצי מקבוצת בני ה-65 ומעלה הם מעל 75. אוכלוסיית בני ה-65 ומעלה תגיע ל-1.67 מיליון איש עד שנת 2035, במרחק של שני עשורים מההווה, כלומר גידול של 193% (הכפלה!).

בשנת 2013, השתתפו רק 18 אחוזים מאוכלוסיית בני ה-65 ומעלה בכוח העבודה (בערך אדם אחד מכל חמישה, ואישה אחת מכל עשר). מתוך אלה שעבדו, כמחציתם עבדו במשרה חלקית. כשליש מבין אלה השייכים לקבוצת בני ה-65 ומעלה היו רשומים כ'נזקקים' במשרדי הרווחה; וכמעט מחצית מקבוצת בני ה-75 ומעלה היו רשומים ככאלה.

הסיבה השלישית היא פסיכולוגית. אנשים צעירים במדינות המערב לא חוסכים מספיק. אפילו באסיה, במקומות שבהם הנטייה לחסוך גבוהה, יורדים שיעורי החיסכון. קל להבין מדוע זה כך. אנשים צעירים מגדלים משפחות ונהנים מהחיים. הפרישה נראית רחוקה. כשאנשים כבר מסוגלים לחסוך, לאחר שגידלו את ילדיהם, זה פשוט מאוחר מדי לצבור מספיק משאבים כדי לפרוש בכבוד. באופן בלתי מורגש כמעט, אורח החיים של 'בזבז-תחילה - ואחר-כך-תחסוך' מחליף כעת את אורח החיים של 'חסוך-תחילה - ואחר-כך-בזבז' ששלט במשך מאות רבות של שנים.

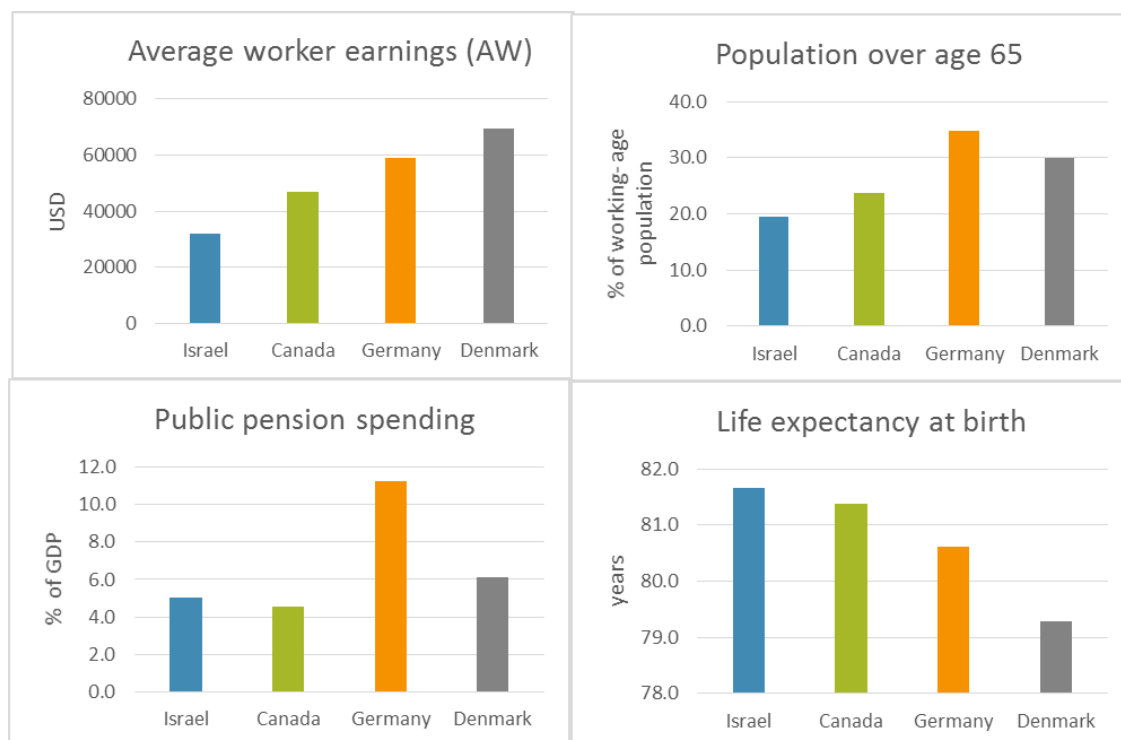
החשבון של משבר מימון הפנסיה פשוט מאוד. נניח שאתה עובד במשך ארבעים שנה, מגיל 25 עד גיל 65. נניח שחסכת 20 אחוזים מההכנסה הנקייה שלך, כולל ההפרשות לפנסיה של המעסיקים שלך – הישג שמעט מאוד אנשים מצליחים להגיע אליו. פירוש הדבר הוא שחסכת בסך הכול הכנסה של שמונה שנים (1/5 כפול 40). סכום זה אמור לממן עשרים שנות פרישה, בממוצע, ולחלק מהגמלאים בני המזל, אפילו 30 שנים או יותר. גם אם הסכום נושא ריבית סבירה, כספים אלה לא יספיקו למימון שנות פרישה ארוכות.

בארצות הברית, האמינו בני דור הבייבי בום שבתיהם יצילו אותם, בתקופה שבה בועת הנדל"ן ניפחה את מחירי הדיור. אולם, כאשר הבועה התפוצצה בשנת 2008, רבים מהם הבינו כי הם אינם יכולים להרשות לעצמם לחלום על חיי פרישה. פנסיות אינן רק בעיה ממשלתית. כך, במשך שנים שילמו האוניברסיטאות בישראל קצבאות "הטבה מוגדרת" (פנסיה תקציבית) ישירות מקופת האוניברסיטה, ללא הפרשות מהעובדים או מהפקולטה. כתוצאה מכך יש עכשיו לאוניברסיטה העברית מחויבות פנסיה כוללת המגיעה ל-12.6 מיליארד שקלים (3.2 מיליארד דולרים). הוצאות הטבות הפנסיה השנתיות הלא-מתוקצבות עולות על 600 מיליון שקלים (כ-150 מיליון דולרים). נטל זה מכביד על תקציב שנתי של 2.5 מיליארד שקלים (600 מיליון דולרים), אשר מחציתו מגיעה ממשרד האוצר. כתוצאה מכך, השקעות והוצאות על מחקר וציוד נפגעות.

השוואה של נתונים רלוונטיים בישראל, קנדה, גרמניה ודנמרק (ראה איור 2) מגלה את הדברים הבאים:

- I. המשכורות של עובדים ישראלים נמוכות באופן משמעותי מאלה של עובדים בקנדה, גרמניה ודנמרק;
- II. האוכלוסייה מעל גיל 65 בישראל קטנה יחסית מאשר בשלוש המדינות האחרות, בין היתר משום שלישראל יש שיעור ילודה גבוה יותר;
- III. ההוצאה השוטפת של ישראל על פנסיות ציבוריות, כ-5 אחוזים מהתמ"ג, זומה לזו של קנדה ודנמרק, אם כי היא פחות ממחצית ההוצאה בגרמניה;
- IV. תוחלת החיים בישראל **גבוהה יותר** מאשר במדינות האחרות, והיא בין הגבוהות ביותר בעולם. בסך הכול, החדשות טובות ורעות גם יחד. החברה הישראלית אינה מזדקנת באותה מהירות כמו בגרמניה, אבל הישראלים חיים זמן ארוך יותר. הוצאות הביטחון של ישראל, הכפולות מאלה של המדינות האחרות כחלק מהתמ"ג, משאירות פחות משאבים למטרות אזרחיות.

איור 2: שכר ממוצע; אוכלוסייה מעל גיל 65; הוצאה על פנסיה/תמ"ג; ותוחלת חיים בארבע מדינות: ישראל, קנדה, גרמניה ודנמרק

מקור: OECD (2013), Pensions at a Glance 2013: OECD and G20 Indicators, OECD Publishing. http://dx.doi.org/10.1787/pension_glance-2013-en

פרופ' לורנס קוטליקוף מאוניברסיטת בוסטון חוקר את הבעיה במשך שנים. בדומה לאנשי אקדמיה רבים, הממצאים שלו בדרך כלל מאופקים ומסויגים. אבל הנה מה שאמר לירחון הבית של הבנק קרדיט סוויס, The Financialist, בנובמבר 2014:

"אנחנו מנהלים מלחמה נגד הילדים שלנו. זו מלחמה של מימון גירעונות וצריכה גוברת והולכת מצד אנשים מבוגרים על חשבון הדורות הבאים. הפכנו את הפרישה לעיסוק ארוך טווח ומשתלם. זה מאוד לא הוגן כלפי הילדים, הנכדים והנינים שלנו. אנחנו מעמיסים עליהם חוב ממשלתי עצום כדי לשלם על הפזרנות הזאת. חובות אלה יעברו לדורות הבאים והם לא יהיו מסוגלים לשלם עבורם."

במילים אחרות, אם הממשלות תשמרנה את קצבאות הפרישה ברמה הנוכחית, העומס על הדור הצעיר יהיה בלתי נסבל – אפילו ברמות מינימליות של תמיכה בקשישים וינצחו את העוני בקרבם. אם קצבאות הפרישה יקוצצו, ישקעו קשישים רבים לתוך עוני עמוק וקשה. שני התרחישים אינם מקובלים.

אוכלוסיית הגמלאים הולכת וגדלה. הפורשים יצביעו עבור מפלגות ומנהיגים שיבטיחו להגן עליהם ועל הפנסיות שלהם. הצעירים יפגינו ויחוללו מהומות בפרלמנטים השונים במחאה על כך שהזקנים גונבים את החלומות שלהם. מלחמה בין-דורית זו כואבת ביותר. בעבר, ניסה הדור המבוגר להבטיח כי הוא מעביר לדור הצעיר כלכלה חזקה יותר מזו שהוא עצמו קיבל. כיום, המצב הפוך; מחד גיסא, הדור המבוגר ידרוש לקבל תמיכה משמעותית כדי לחיות ברמה שאליה התרגל, מאידך גיסא מספר קטן והולך של אנשים צעירים, המתקשים יותר ויותר בהשגת מקומות עבודה משתלמים, יצטרכו לשאת בנטל כבד זה.

נחוצה בדחיפות פעולה חכמה לטיפול במשבר

הפתרון של מודל עץ החרוב עונה על הבעיה. רק באמצעות חיסכון והשקעה כיום, יהיו המשאבים הנחוצים זמינים בעוד 70 שנה.

אבל איך?

אנו מאמינים כי חייב להתרחש שינוי מהותי (שינוי בפרדיגמה הקיימת) של הערכים החברתיים והתרבותיים במדינה. הכחשה או התעלמות מצורך דחוף זה פירושו לטאטא

את המשבר אל מתחת לשטיח. שינוי דרמטי זה ידרוש מנהיגות וחקיקה מלמעלה-למטה. השינוי ידרוש מהחברה שלנו לעבור ממצב של 'צרצר' למצב של 'נמלה'. המשל המפורסם של איזופוס יתאר ויסביר את הבעיה הבסיסית או הכישלון שמאיים על עתידנו בדרך הטובה ביותר (ראה תיבה 1: הנמלה והצרצר).

תיבה 1: הנמלה והצרצר

איזופוס היה עבד שחי ביוון העתיקה לפני 2,600 שנים. מעט מאוד ידוע על חייו; הגרסאות הרומנטיות טוענות כי יכולתו לספר סיפורים קנתה לו את חירותו. עד היום הזה חוזרים ומסופרים משליו של איזופוס בכל העולם.

איזופוס לא נהנה כנראה מפנסיה לעת זקנה. אולם אחד מסיפוריו הרבים יכול לעזור לחברה הישראלית להבין כיצד היא חייבת להשתנות, כדי שזקניה יוכלו לחיות בכבוד.

יום קיץ אחד קיפץ הצרצר בשדה להנאתו, מזמר ומשורר. נמלה חלפה על פניו, גוררת שיבולים עמוסות גרגרים אל הקן שלה. "בואי ושירי איתי", אמר הצרצר, "למה את עובדת קשה כל כך?" "אני אוספת מזון לעונת החורף", אמרה הנמלה, "ואני ממליצה לך לעשות את אותו הדבר." "למה לטרוח בגלל החורף?" אמר הצרצר. "יש לנו הרבה אוכל עכשיו." הנמלה הלכה לדרכה והמשיכה לאגור מזון לחורף. לא עבר זמן רב והחורף הגיע. היה קר וקפוא. הצרצר מצא את עצמו מתייסר ברעב, בעוד הוא רואה כיצד הנמלה סועדת את ליבה בגרגרי החיטה שאגרה במהלך הקיץ. הצרצר הבין, מאוחר מדי, כי מוטב להתכונן מראש לימים של מחסור.

משבר חברתי מערכת

אחת הגישות המוכחות לחקירה מעמיקה של בעיה מסוימת ידועה בשם שיטת שבע שאלות ה"למה". השיטה דומה לדרך שבה ילדים צעירים שואלים רצף של שאלות "למה", לעתים באופן מעצבן, כשהם רוצים להכיר את העולם. (ראה טבלה 1: שבע שאלות "הלמה" של משבר מימון הפנסיה).

<p>1. למה יש היום כל כך הרבה קשישים מקבלי קצבה עניים בישראל?</p>
<p>מכיוון שהמשאבים שאותם חסכו, וכן אלה המועברים להם על ידי החברה, אינם מספיקים. אם הניתוח שלנו מסתיים כאן, הבנתנו את הבעיה תהיה שטחית ובלתי מספקת, וכך יהיה גם הפתרון המוצע. כדי להבין את האופי המערכתי-חברתי, של המשבר, חייבות להישאל עוד שאלות 'למה'.</p>
<p>2. למה לא מספיקים המשאבים שנחסכו?</p>
<p>מכיוון שההכנסה הממוצעת בישראל נמוכה, גם שיעור החיסכון בישראל נמוך; הוא אינו מספיק כדי לענות על צרכי המימון של העסקים המתפתחים בכלכלה ולהשקעה בתשתיות.</p>
<p>3. למה אנחנו צריכים לחסוך יותר?</p>
<p>כדי לעודד יצירה של הון המגבירה את קצב הצמיחה הכלכלית הכוללת ועם זה להעלות את השכר הממוצע ואת שיעור התשואה על נכסים שנחסכו, אשר חלקם יופרש לקצבאות זקנה.</p>
<p>4. למה אנחנו צריכים להעלות את שיעור התשואה על נכסים שנחסכו?</p>
<p>שיעור התשואה הנוכחי על כספי קרנות פנסיה שמיועדים לתקופת הפרישה נמוך מאוד, בין היתר מכיוון שממשלות ובנקים מרכזיים בארץ ובעולם בחרו להילחם בתוצאות המיתון של המשבר הפיננסי העולמי שהחל בשנת 2008 באמצעות מדיניות של 'רווחה כמותית' (כלומר, הדפסת כסף). תהליך זה הוריד את שיעורי הריבית לרמות הקרובות לאפס; למעשה, שני בנקים מרכזיים, בשווייץ ובשוודיה, הטילו אפילו שיעורי ריבית שליליים (המפקידים קיבלו פחות כסף בסוף השנה ממה שהפקידו בתחילת השנה). כתוצאה מכך החליטו חלק ממנהלי קרנות הפנסיה להעביר חלק גדול מהכסף שהם מנהלים לחו"ל, הרחק מישראל, לכאורה בחיפוש אחר אפיקים בעלי תשואות גבוהות יותר. כלומר, ההון אינו מיטיב ישירות עם הכלכלה הישראלית או עם אזרחי המדינה. יתרה מכך, לדעתנו קיים סיכון שאותם כספי פנסיה חשובים לא יהיו זמינים בשעת הצורך, גם משום שהסיכון והתשואה לא נמצאים במתאם חיובי וגם משום שהשקעה בחו"ל בשוקי הון מוכרים פחות כרוכה תמיד בסיכון גבוה יותר.</p>
<p>5. למה ששינוי במדיניות יביא לשיעורי תשואה גבוהים יותר?</p>
<p>קרנות הפנסיה בארץ ובעולם מושקעות כיום בנכסים פיננסיים, בעיקר באגרות חוב או מניות. שוק האג"ח הפך להיות, באופן גלובלי, מסוכן יותר, כאשר אפילו ממשלות דוהרות לקראת חדלות פירעון. גם שווקי המניות הפכו לבתי קזינו ספקולטיביים, במיוחד בטווח הקצר. השקעה של קרנות פנסיה בכלכלה האמיתית תניב תועלת כפולה – תשואות גבוהות יותר לאורך זמן, ותועלת רבה יותר לכלכלה האמיתית, אשר חלקה (במיוחד, עסקים קטנים ובינוניים) זקוק נואשות לאשראי מתאים.</p>
<p>6. למה שמימון והשקעה בכלכלה האמתית ימריצו את הצמיחה הכלכלית?</p>
<p>קיימים יחסים יציבים ומוכחים בטווח הארוך בין שיעור הצמיחה של הכלכלה והיחס של התוצר המקומי הגולמי המושקע בהיווי הון. (ראה איור 4). היווי ההון הקבוע ברוטו בישראל מהווה רק 19.7 אחוזים מהתמ"ג, מה שמדרג אותנו במקום ה-35 מבין 60 המדינות התחרותיות בעולם במדד ה-IMD, שנתון התחרותיות העולמית לשנת 2014. אולם, נתוני חשבונאות לאומיים עלולים להטעות, משום שהם מספקים נתונים רק על היווי הון גולמי, הכולל צריכת הון, כלומר, פחת כלכלי, ההון שמנוצל או מתיישן ולכן זקוק להחלפה. (זו הסיבה לכך שהתוצר המקומי הגולמי נקרא גולמי; נתון הרבה יותר מתאים הוא התוצר</p>

המקומי הנקי). המושג הרלוונטי הוא "צריכת הון נטו". אבל זה ידרוש אומדן של סך כל צריכת ההון במשק, נתון שבדרך כלל אינו זמין. יש לנו שיטת חישוב 'על גב המעטפה' לחישוב צריכת הון שאנו מאמינים כי היא מדויקת למדי. כאשר משתמשים בשיטה זו, מסתבר כי היווי ההון נטו בישראל הופך ל-5 אחוזים בלבד מהתמ"ג, רמה שאינה מספקת בעליל. הבעיה של חיסכון והשקעה בלתי מספקים מוסווית באמצעות היווי הון גולמי והנתון של 19.7 אחוזים לשנה.

7. למה שצמיחה כלכלית גבוהה יותר תפתור את בעיית מימון הפנסיה ועוני הקשישים?

הפתרון יתבצע דרך כמה אפיקים. ראשית, על ידי יצירת שיעורי תשואה גבוהים יותר על חסכונות ונכסים פנסיוניים. שנית, על ידי יצירת הכנסות גבוהות יותר ממסים והפחתת הגירעונות בתקציב יפחת הלחץ על ממשלות לקצץ בגמלאות לזקנים. ושלישית, על ידי יצירת תעסוקה והעלאת השכר אשר יסייעו לאנשים לדאוג בצורה הולמת יותר לתקופת הפרישה שלהם. בנוסף, נזכה לשיעורי אבטלה נמוכים יותר, הוצאות נמוכות יותר על רווחה, הקטנת הגירעון התקציבי של הממשלה וחלוקה טבעית ושוויונית יותר של עושר בקרב האזרחים.

חישוב צריכת ההון

האופן שבו מחושבים ומוצגים "החיסכון הלאומי הגולמי" ו"היווי ההון הגולמי" מטעה מאוד. החיסכון הלאומי הגולמי והיווי ההון הגולמי כוללים פחת כלכלי, או צריכת הון. אבל מכיוון שסטטיסטיקאים העוסקים בחשבונות לאומיים מתקשים בחישוב צריכת הון, הם נמנעים מלעשות זאת; לכן אנו משתמשים במונח 'תוצר מקומי גולמי' – משום שהוא כולל צריכת הון. מחוון שימושי הרבה יותר יהיה תוצר לאומי נטו, משום שהוא יראה את כמות המשאבים העומדים לרשות החברה מדי שנה, **לאחר** שחזור מלאי ההון למצבו בתחילת השנה. אנחנו מאמינים שקיימת שיטה לחדור דרך המעטה של "היווי הון גולמי" ולחשב את ה'נטו'. כאשר זה נעשה, מצב ההון בישראל נראה הרבה פחות מעודד. (ראה להלן: 'היווי הון ברוטו ונטו').

השקעה וחסכון גולמי (היווי הון ברוטו ונטו)

על פי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, ישראל משקיעה 19.7 אחוזים מהתמ"ג שלה בהשקעות הון גולמי. נניח יחס הון-תפוקה של שלושה לאחד; כלומר, נדרשים בערך שלושה דולרים של הון כדי לייצר דולר נוסף מהתמ"ג. יחס זה מקובל ונפוץ. נניח גם אורך חיים ממוצע של הון של 20 שנים. המשמעות היא יחס פחת/התיישנות של 5

אחוזים בשנה. לפיכך, חייבים להחליף 5 אחוזים מההון מדי שנה, או, כ-15% כחלק מהתמ"ג (15% = 3 X 5%).

כך, 15 אחוזים שלמים מתוך ה-19.7 אחוזים של השקעות/תמ"ג בישראל, הם פשוט החלפה שנתית של הון מיושן ושחוק. רק 5 אחוזים מהווים גידול נטו במלאי ההון. זה רחוק מלהיות מספיק.

טבלה 2: היווי הון גולמי וחסכון מקומי גולמי כאחוז מהתמ"ג, ישראל ומדינות נבחרות,

2013		
מדינה	השקעה גולמית (כאחוז מהתמ"ג)	חיסכון גולמי (כאחוז מהתמ"ג)
סין	46.6%	49.5 %
קוריאה	29.7 %	34.0 %
הודו	28.5 %	30.7 %
קנדה	23.7 %	24.0 %
ישראל	19.7 %	20.9 %
ארה"ב	18.9 %	16.5 %

מקור: IMD World Competitiveness Yearbook 2014 (Lausanne, Switzerland)

בהשוואה למדינות אסיה, שיעורי החיסכון והשקעות ההון של ישראל אינם מספיקים בעליל. זה נכון במיוחד כאשר מבצעים את החישוב "על גב מעטפה" של ניכוי צריכת הון (15 אחוזים מהתמ"ג). מהטבלה עולה כי ישראל וארצות הברית כמעט ולא חוסכות ולא משקיעות במערכות ההון הלאומי.

חיסכון מקומי גולמי מספק משאבים ל: א) השקעה מקומית ו-ב) השקעות זרות. הנתונים המתייחסים לארצות הברית מרשימים. ארה"ב חוסכת הרבה פחות מהמשאבים הכוללים שהיא זקוקה להם לשם היווי הון מינימלי, ולכן היא תלויה בגיוס הון זר כדי להשלים את ההפרש. הפרדוקס הקיים כרגע של מדינות עניות (למשל סין) המלוות כסף רב רק למדינות עשירות (אבל כאלה הנמצאות בחובות כבדים בקנה מידה עצום) הוא כמעט חסר תקדים בהיסטוריה, ומהווה רק אחד מתוך נתונים רבים החושפים חוסר איזון גלובלי ומקורות של חוסר יציבות כלכלי וחברתי מסוכן ביותר.

היסטוריה מתומצתת של רפורמת הפנסיה בישראל

על פי ה-OECD, ישראל פעלה "היטב", טוב יותר ממדינות ה-OECD האחרות, בהתמודדות עם משבר מימון הפנסיה שלה. במונחים של תדירות רפורמת הפנסיה, זה נכון. ישראל מתמודדת עם משבר מימון הפנסיה שלה על ידי נקיטת צעדים קטנים לאורך השנים.

- חקיקה בשנת 1995 חייבה את כל העובדים להפריש כספים לתכנית פנסיה.
- בשנת 2003, ניצלו מקריסה קרנות פנסיה ותיקות שנוהלו באופן כושל על ידי איגודים (ההסתדרות, חברת החשמל לישראל והתעשייה האווירית) והועברו לשליטת הממשלה. פעולה זו עלתה למשלם המסים הישראלי מיליארדי שקלים.
- בנימין נתניהו, שכיהן אז כשר האוצר, אפשר לקרנות הפנסיה להשקיע באג"ח קונצרני נושאות תשואה גבוהה - החלטה שגרמה מאוחר יותר להפסדי ענק, כאשר חלק מאגרות החוב האלה כשלו, במה שנודע בשם "תספורות הטייקונים" (כלומר, מחיקת ערכן של אג"ח, בעיקר על ידי מיליארדרים ישראלים השולטים בחברות אחזקה גדולות המנפיקות איגרות חוב שונות - שאינן נושאות חיתום או אחריות כלל קבוצתית).
- בשנת 2004 הועלה גיל פרישת החובה לגברים ל-67 שנים, מה שהופך את ישראל לאחת המדינות הראשונות שנקטו צעד זה. נשים יכולות לפרוש בגיל 62, אולם יכולות לבחור להמשיך לעבוד עד גיל 67.
- בין השנים 2005 ו-2008 הותר לעובדים להעביר את צבירת כספי הפנסיה שלהם בין קרנות מתחרות.

אולם אף אחד מאמצעים אלה אינו פותר את הבעיה הבסיסית. אם המשבר נחשב רק כמשבר פנסיה, שום פתרון לא יטפל בסוגיות הליבה והחברה ישראלית תמשיך להשתייך למחנה הצרצר, בעוד היא חייבת להצטרף בהקדם האפשרי לחוג הנמלים החרוצות.

על פי עיתון העסקים היומי *גלובס*, הסכום הכולל של נכסי החסכונות בטווח הארוך הנמצא בניהול הציבור הרחב (בעיקר קרנות פנסיה) עולה על טריליון שקל (כ-250 מיליארד דולרים), סכום הדומה לתמ"ג של שנה שלמה. הבעיה היא, כפי שפרופ' שישינסקי הגדיר אותה לפני שלוש שנים, ש"ריבית נמוכה אינה מאפשרת תשואות גבוהות מספיק לקרנות הפנסיה. .. [ואילון] השקעה במניות ואגרות חוב קונצרניות חושפת את החוסך לסיכון גבוה." "תספורות" הטייקונים (bond defaults) פגעו בקרנות הפנסיה "הנועזות" אשר השקיעו באגרות החוב שלהם, בעוד קרנות זהירות נאלצות להסתפק בתשואות הולכות ויורדות. כיום, איגרות חוב של ממשלת ישראל ל-10 שנים משלמות ריבית שנתית של שני אחוזים, המספיקה בקושי לכסות את מחיר האינפלציה; ואיגרות חוב לחמש שנים משלמות רק אחוז אחד, פחות משיעור האינפלציה.

ב-15 בספטמבר, 2008, סימנה פשיטת הרגל של בנק ההשקעות ליהמן ברדרס, שנחשב בעבר למכובד, את התרחבותו והעמקתו של המשבר הפיננסי העולמי. אחת מתוצאות המשבר הייתה דפלציה חמורה במערב. המחירים באירופה, יפן ובמקומות אחרים ירדו בפועל. במהלך דפלציה, הופך נטל החוב לכבד יותר. בזמנים של אינפלציה, החוב משולם חזרה עם מטבע מנופח, שקל יותר להשיגו. בזמנים של דפלציה, מטבע החוב ש"שוערך מחדש", כלומר, עולה יותר בהווה מערכו כאשר הכסף הולווה בתחילה (לדוגמה הפרנק השוויצרי), יכול להגדיל את נטל (עלות) הפירעון באופן משמעותי. לכן בימים של דפלציה, שואפים חברות, יחידים וממשלות ל"איון מינוף" (deleverage) כלומר, להפחית את נטל החובות שלהם. הבעיה היא, שמבחינה לוגית, זה בלתי אפשרי שכולם יפחיתו את נטל החוב שלהם, כי כדי לעשות זאת, מישהו צריך להסכים להחזיק או לקנות את החוב, ההפך מאיון המינוף. אם אף אחד לא מוכן או מסוגל לעשות זאת, איון מינוף בו זמני הוא בלתי אפשרי.

לנוכח כלכלות הקופאות על שמריהן, אבטלה גוברת וחוב ציבורי אדיר, ביקשו ממשלות רבות לקצץ את הגירעונות התקציביים שלהן, מעשה שהביא להחלשה נוספת של הצמיחה הכלכלית. בתגובה, פעלו הבנקים המרכזיים באגרסיביות, ואפילו חרגו ממנהגם, כדי להרחיב את היצע הכסף, בעזרת מדיניות הידועה בלשון נקיה כ"רווחה כמותית", פעולה שנקטה תחילה על ידי הבנק המרכזי בארה"ב ולאחרונה על ידי הבנק המרכזי של אירופה, שאימץ בעבר מדיניות שמרנית. QE (רווחה כמותית) היא פשוט הרחבה מסיבית של היצע הכסף באמצעות רכישה של איגרות חוב מהציבור, המעמידה נזילות רבת עוצמה לרשות הבנקים המסחריים ומאפשרת הלוואות מורחבות.

היצע הכסף בארה"ב, אירופה, יפן וסין גדל מאוד. מבול זה של כסף הביא באופן בלתי נמנע לירידה בתשואות האג"ח והוריד את שיעורי התשואה של קרנות הפנסיה המושקעות. מומחים רבים מאמינים כי "פתרון" זה לדפלציה העולמית טומן בחובו את הזרעים של המשבר הפיננסי הבא, בשל הגידול האגרסיבי והמוגזם בכסף ואשראי - תדלוק נוסף לנטיות הספקולטיביות החבויות בתאוות הבצע האנושית.

מוסר ההשכל של הסיפור הזה פשוט. **חוב כשלעצמו אינו מהווה בעיה, בתנאי ש'החוב' משמש למימון יצירה של נכסים מניבים המאפשרים את החזר החוב כשהוא מבשיל.** אבל, חלק גדול מאד מההתרחבות העצומה של החוב, במיוחד של

החוב הציבורי, שימש למימון צריכה ציבורית ופרטית, ולא הותיר נכסים זמינים כדי לפרוע את החוב. כל פתרון למשבר מימון הפנסיה חייב לטפל גם בבעיה זו – כלומר, כיצד לפקח על התעשייה העצומה של שירותים פיננסיים שנהנתה משיעורי ריבית הקרובים לאפס ועשתה רווחים ספקולטיביים אדירים בשוק האג"ח התנודתי. תעשייה זו מתנגדת בתוקף לכל מאמץ מצד הרשויות המוניטריות להעלאת שיעורי הריבית. בשלב מסוים, חייבות הכלכלות לחתור לנורמליות, להפסיק את ההרחבה העצומה של היצע הכסף, להעלות את שיעורי הריבית לרמות סבירות, ולהפסיק יצירת חוב אשר מממן צריכה ולא היווי הון.

קודם לחסוך ואחר כך לבזבז:

קיימת בעיה בסיסית בחברה הישראלית (ובמקומות אחרים), ביחס להוצאות ולחיסכון. הרחבת השימוש בכרטיסי אשראי עודדה אורח חיים של 'בזבז עכשיו, חסוך אחר כך' (כדי לשלם את החוב). כיום, שלא כמו בעבר, המשמעות של כרטיסי אשראי היא, שלא צריך את מלוא סכום הכסף כדי לאפשר רכישה; משיכות יתר תטפלנה בזה, ובישראל, ריבית מופקעת על משיכות יתר רווחית מאוד לחברות כרטיסי אשראי ולבנקים העומדים מאחוריהם.

בעבר, הרצף ההגיוני היה 'חסוך, ואחר כך קנה'. יחידים ומשפחות חסכו, ולאחר שצברו מספיק משאבים, השתמשו בהם כדי לבצע את הרכישה הרצויה: בית, מכונית, חינוך (ראה תיבה 2: הסיפור של ההורים של ציפי ותיבה 3: הסיפור של אמא של שלמה). פתרון משבר מימון הפנסיה יוקל במידה משמעותית על ידי שינוי בהלך הרוח, על ידי חזרה לאורח חיים של 'חסוך עכשיו וקנה אחר כך', הלך הרוח של עץ החרוב. אבל זה לבדו אינו מספיק. חייבים להיות תמריצים גדולים לחיסכון כזה, וסיוע ציבורי משמעותי ביצירתו. כדי לגרום למספיק אנשים להגדיל את החיסכון שלהם, חייבים להתרחש שינויים משמעותיים באופן שבו מנוהלות ומושקעות קרנות הפנסיה.

תיבה 2: הסיפור של הוריה של ציפי

בשנת 1973, שבוע לפני פרוץ מלחמת יום כיפור, עליתי לישראל עם הורי ושני אחיי מבריה"מ. אבי החל לעבוד מיד בתע"ש (התעשייה הצבאית) כפועל פשוט. אמי עבדה כתופרת. במהלך עשרים שנים של עבודה קשה הצליחו אבי ואמי לחתן שלושה ילדים, לשלם על ההשכלה שלהם (כולל אוניברסיטה) ולסייע להם ברכישת דירה. אבי פרש לגמלאות בגיל 60 ומתקיים מהגמלה בכבוד – וממשיך, לסייע לילדיו ולנכדיו מבחינה כספית.

בניגוד להורינו שהשתייכו למעמד הצווארון הכחול, לבעלי ולי יש השכלה גבוהה ומבחינת ההכנסה שלנו, אנו שייכים למעמד הבינוני-עליון. כהורים לשלושה ילדים, שחלקם נמצאים בשנות העשרים שלהם, איננו רואים כל אפשרות לכך שבעלי ואני נוכל לעזור כלכלית לילדינו כפי שהורי סייעו לי. רמת החיים שבעלי ואני נהנים ממנה הרבה יותר גבוהה מזו שממנה נהנו הורי, אולם אנחנו בקושי מסוגלים לחסוך לגמלת הפרישה שלנו. לצערי הרב, חוץ מאשר לשלם עבור ההשכלה הגבוהה של ילדינו, כדי שיוכלו לפרנס את עצמם בצורה הולמת בחייהם, אינני מסוגלת לעזור להם בבניית החיים שלהם. ההורים שלי חיו לפי העיקרון: חיה בגבולות האמצעים והתקציב שיש לך, והוצא קצת פחות מזה; בעלי ואני חיים לפי העיקרון: חייה קצת מעבר לתקציב ולאמצעים שלך.

תיבה 3: הסיפור של אמו של שלמה

אמי, סאלי מאלט, נפטרה ב-4 לאוקטובר, 2012. היא הייתה בת 105 במותה. אבי נפטר כמעט 19 שנים לפני כן, ב-20 לפברואר, 1994. לאחר שהתאלמנה, חיה אמי את שארית חייה בכבוד ובנוחות, בדירת המגורים שלה. במשך שנים רבות היו לה מטפלים סביב השעון, מטפלות פיליפיניות שופעות אהבה אשר טיפלו בה ביום ובלילה. הן היו בנות הלוויה שלה, האחיות הסיעודיות שלה, חברותיה ועוזרותיה. מטפלות אלה היו יקרות למדי. אבי, בחוכמתו הרבה, חסך במשך כל חייו, וחסכונות אלה אפשרו לאמי לחיות את חייה כפי שרצתה, באופן עצמאי (אם כי עם עזרה), בביתה שלה. כשנפטרה, נוצלו כל המשאבים והחסכונות שלה, חוץ מדירת המגורים. אף אחד מאתנו לא מתכנן לחיות עד גיל 105. אולם בתקופתנו, יהיה זה נבון להקצות משאבים למקרה שבו יהיו חיינו ארוכים יותר, כפי שעשה אבי עבור אמי.

שלמה מיטל

אם החברה בישראל ובעולם שואפת להתמודד ברצינות עם עוני הקשישים ומשבר מימון הפנסיה, יהיה עליה לשנות את הלך הרוח הקולקטיבי שלה, מ'בזבז תחילה וחסוך אחר כך' (כדי לשלם את החוב), ל'חסוך תחילה וקנה אחר כך'. זה לא יהיה קל. אבל יש מודלים לחיקוי. אנחנו יכולים ללמוד הרבה משתי מדינות קטנות וחכמות: אסטוניה ונורבגיה.

לא כל המדינות הפכו למוכות חוב (ממונפות מאוד).

אסטוניה נמנעה מהנפקת אגרות חוב ממשלתית מאז שנת 2002. במקום זאת, לקחה הממשלה האסטונית הלוואות מהבנק האירופי לפיתוח, שמעניק הלוואות רק לתשתיות ולהשקעות מאושרות, ולא למימון ההוצאות השוטפות של הממשלה (במילים אחרות: לבזבז יתר). מאריס לורי אומר, "איננו יכולים להרשות לעצמנו לקחת הלוואות למימון הוצאות שוטפות; גיוס הון כזה הופך להרגל וראינו להיכן זה הוביל את יוון ואת רוסיה, ב-1997/8". מספר כלכלנים אסטוניים מתנגדים לקו זהיר זה. הם חושבים שאסטוניה צריכה להזדרז ולנצל את שיעורי הריבית הנמוכים וללוות כספים רבים. אבל זה לא יקרה.

"אסטוניה היא עוף מוזר בגוש האירו", אומר פרדריק אריקסון, העומד בראש המכון האירופי לכלכלה פוליטית בבריסל. "לאף מדינה אחרת אין הבנה אינסטינקטיבית חזקה כל כך של הדרך שבה מושרשות בעיות מקרו-כלכליות בתוך הכלכלה הריאלית."

ראש ממשלת אסטוניה, אומר כי אסטוניה צריכה לשמור על יכולת גיוס הכספים שלה ועל הגישה האחראית שלה לגיוס הון בשווקי האירו, לאותה תקופה שבה התמ"ג של אסטוניה יגיע ל-75% ממוצע האירו (הוא עומד כעת על 73%), מאחר ובשלב זה יסתיימו כספי הסיוע האירופאי.

מנהיגות חזקה וחכמה יכולה להשאיר מדינה קטנה כמו אסטוניה מחוץ לאזור הסכנה. כדברי הפתגם 'מנהיגים חכמים נמנעים ממשברים שמנהיגים נבונים יודעים כיצד לצאת מהם'.

נורבגיה: אב טיפוס של "הנמלה החרוצה"

נורבגיה מייצאת 87 אחוזים מהנפט ומהגז שלה. אולם כל דולר של הכנסות המדינה ממשאבי האנרגיה שלה נחסך בקרן הון ממשלתית המוקדשת לדורות הבאים ומושקעת בעיקר בחו"ל (כדי למנוע יצירת לחצים אינפלציוניים בתוך נורבגיה, לנצל הזדמנויות טובות להשקעה ולפזר את הסיכון הכללי). באמצעות השקעות חכמות, הפכה הקרן של נורבגיה לקרן הלאומית הגדולה בעולם כיום, ועקפה את זו של אבו דאבי בשנה שעברה. שווי הקרן הוא \$ 890 מיליארד נכון ליוני 2014, פי שניים וחצי מסך התוצר המקומי

הגולמי השנתי של נורבגיה (שנמדד בשערי חליפין המשקפים כוח קנייה). הן העם הנורבגי והן ממשלתו נראים מרוצים מהקצאת כל דולר מהכנסות הנפט והגז למען עתיד האומה ואזרחיה.

מעמד הביניים המתכווץ

משבר מימון הפנסיה מתרחש על רקע של שינויים תהומיים ביצירת מקומות עבודה. לדוגמה, חלק גדול מהתעסוקה בתחום הייצור של מעמד הביניים הועתק ממדינות המערב לאסיה, עבודה ששילמה שכר טוב שאפשר לעובדים להפריש לקצבת הזקנה שלהם. כיום, כבר לא קל למצוא שכר של \$27 לשעה בקווי הייצור של תעשיית הרכב. המעמד הבינוני, ששימש בעבר בסיס מס מפואר שעליו נשענו רוב תכניות הרווחה החברתיות, הולך ונעלם. מעמד הביניים לא יכול יותר לממן את מערכת הפנסיה בתשלום ישיר (pay-as-you-go), שבה העובדים של היום משלמים עבור הפנסיות של הגמלאים של היום.

כמעט כל המדינות משתמשות כיום בשיטת הפנסיה בתשלום ישיר (pay-as-you-go). כלומר, העובדים משלמים מסים כדי לממן את קצבאות הפרישה של הגמלאים. גישה זו, שהחלוצה בשימוש בה הייתה ארצות הברית, כאשר יישמה את המערכת המהפכנית של הביטוח הלאומי בעקבות השפל של שנות 1930, נמצאת כיום בצרות עמוקות, וזאת מכמה סיבות.

ראשית, בארה"ב ובאירופה, העלייה בילודה (שזכתה לשם בייבי בום) לאחר מלחמת העולם השנייה, לוותה בירידה חדה בשיעורי הילודה לאחר שנת 1965. המשמעות היא שדור הבייבי בסט (אלה שנולדו לאחר 1965) יצטרך לממן את הגמלאות של הבייבי בומרס, העולים עליהם במספרם. שנית, כוחות כלכליים רבים ושונים הובילו לצמצום מעמד הביניים, שהיווה באופן מסורתי את עמוד התווך של ההכנסות ממסים. שלישית, הצעירים של היום מתקשים יותר ויותר למצוא עבודה בשכר טוב; הכלכלה הדיגיטלית יוצרת עושר אבל לא תעסוקה.

לדוגמה, Twitch, חברת ההזנק להזרמת וידאו, אשר נרכשה על ידי אמזון בכמעט מיליארד דולרים, מעסיקה רק 170 אנשים. בעבר, חברה של מיליארד דולר הייתה מעסיקה הרבה יותר עובדים. לאוגל יש הכנסות שנתיות של 66 מיליארד דולרים, והיא מעסיקה רק 53,000 עובדים. יבמ, עם הכנסות דומות פחות או יותר, מעסיקה פי 8 מכך

(431,000 עובדים בשנת 2013). חברת Dell מעסיקה 108,000 עובדים. כאשר יבמ נכנסה למשבר, בשנים 5-1993, ופיטרה 250,000 אנשים, שכרה Dell רבים מהם. היום זה כבר לא יקרה.

ופייסבוק? פייסבוק העסיקה רק כ-9,500 עובדים בשנת 2014, עם הכנסות של 8 מיליארד דולרים. כאשר חברות אינטרנט כמו גוגל, טוויטר ופייסבוק יכולות לייצר מיליוני דולרים בהכנסות שנתיות לעובד, על המייסדים ובעלי המניות לשמוח, אולם לאנשים רגילים שמחפשים תעסוקה אין סיבה לחגיגה. (הערה: חברות אלו לא משלמות דיבידנדים. קרנות פנסיה שהשקיעו בהן מסתמכות על מחיר השוק של המנייה – אשר נתון לשינויים. העדר דיבידנדים מחברות היי-טק מובילות הוא אחד הגורמים החשובים בכלכלה המשתנה).

מחקר שנערך על ידי הכלכלן קרל פריי מגלה את העובדה הבאה: רק 0.5 אחוזים מכוח העבודה בארה"ב הועסק בשנת 2010 בענפים שלא היו קיימים לפני 10 שנים. ויש די הרבה תעשיות כאלה.

כיצד תתמודד החברה עם חדשנות אשר יוצרת עושר, מוצרים, שירותים, ובאופן כללי 'רווחה' בלי לייצר בפועל הרבה משרות חדשות? האם יהיה עלינו לקבל חברה מפולגת ומפוכחת, שבה קומץ של בני מזל נעשים מיליונרים בעוד השאר מקבצים נדבות? **כיצד תתפקד שיטת הפנסיה בתשלום ישיר כאשר הצעירים, המחפשים עבודה ומתקשים במציאת תעסוקה מכניסה ונאבקים על פרנסתם, יצטרכו לסחוב על גבם גם מספר גדול של גמלאים קשישים וחולים?**

הפער המתרחב:

תומס פיקטי שפרסם לאחרונה רב מכר בתחום הכלכלה משתמש בנתונים רשמיים ממס הכנסה כדי לחשוף כיצד ומדוע מתרחב וגדל הפער בין עשירים לעניים.

פיקטי מציין כי אם יש לך עושר גדול, תוכל להרוויח תשואה שנתית ממוצעת של 6.8 אחוזים (מעל לאינפלציה). זה מכפיל את העושר שלך בכל עשור, בלי שבאמת עשית משהו לשם כך, ותוכל לשמור על הרווחים, משום שלעשירים קל למצוא מקלטי מס. העשירים נהנים משיעורי ריבית נמוכים, הם לוקחים הלוואות בשיעורי ריבית שאינם נגישים לאנשים רגילים. על ידי מינוף עושרם, הם יותר ממכפילים אותו בכל עשור.

אולם אלה שיש להם חסכונות מעטים, מרוויחים אולי אחוז אחד על חסכונותיהם, או פחות, ולעתים קרובות משלמים על כך מס. כאשר העשירים מכפילים את הונם בכל עשור, בתוך 30 שנה, העושר שלהם יגדל פי 8 ממה שהיה בתחילה. כאשר אלה החוסכים לגיל פרישה מרוויחים תשואות נמוכות, הנכסים שאותם חסכו אינם מספיקים כדי לקיים רמת חיים נאותה לאחר הפרישה. יתר על כן, חברות הביטוח לוקחות את ההפרשות לפנסיה ומחייבות את החוסכים במגוון של חיובים אשר מעשירים את המנהלים הבכירים שלהם אבל מקצצים את הפנסיה הסופית באופן משמעותי. נטען כי הפנסיות המושקעות היו אמורות להיות גבוהות יותר ב-40 אחוזים ללא עמלות אלה. ובכל הקשור לתעשיית הביטוח, לחוסך אין שום דרך לדעת האם החברה עצמה תתקיים עדיין כאשר יגיע זמן הפרישה שלו.

נתונים חדשים מראים כי 80 מיליארדרים מחזיקים ביותר עושר מאשר מחצית אוכלוסיית העולם הענייה, ואחוז אחד מאוכלוסיית העולם העשירה מחזיק במלוא מחצית העושר של העולם. למה צריכות קרנות הפנסיה לקבל תשואות אפסיות או שליליות בעוד העשירים מרוויחים 8 אחוזים או יותר? **מה 'סודם' של העשירים?**

חלק מהפתרון שלנו לבעיית מימון הפנסיות ועוני הקשישים הוא למצוא דרך כדי לאפשר לנכסי הפנסיה של הציבור ליהנות משיעורי תשואה הדומים לאלה שמהם נהנים כעת רק העשירים. חלק מהמנהיגים הפוליטיים מתחילים להבין זאת. הנה מה שמנהיג מפלגת שמאל (בישראל) אמר לאחרונה: "שיעורי הריבית הנמוכים אכן פגעו בקרנות הפנסיה ומחייבים אותנו לבחון מחדש את המודלים הקיימים. אולם הנזק שנגרם לחיסכון ולנכסים הפנסיוניים בשנים האחרונות [בגלל שיעורי הריבית הנמוכים] אינו נובע רק מהריבית הנמוכה, אלא גם מניגוד עניינים בשוק ההון ומניהול כושל. קיים צורך ברור באימוץ מודלים חדשים; במדינות אחרות, כמו קנדה, הולנד, וקליפורניה, מנוהלים נכסי הפנסיה על ידי החוסכים לפנסיה בעצמם. קרנות אלה נחשבות על ידי חלק מהמומחים ליציבות יותר, ומסוכנות פחות, מאשר קרנות פנסיה בבעלות פרטית."⁶

צר לנו כי בבחירות שהתקיימו בישראל ב-17 במרץ, 2015, גם המפלגות שהתמקדו ביוקר המחיה, עוני ורפורמות חברתיות התעלמו במידה רבה ממשבר מימון הפנסיה. **רפורמה אמיתית בתחום הפנסיה לא תתרחש עד שהבעיה תעמוד בראש סדר היום**

⁶ <http://www.themarket.com/misc/article-print-page/1.2096693>

הפוליטי ותיכנס לתודעה של כל האזרחים. אחת המטרות שלנו בכתבת הדו"ח היא לעזור להתרחשותו של תהליך זה.

"ארבע אבני היסוד"

בעמודים הבאים נסביר בפירוט כל אחת מארבע 'אבני היסוד' האלה. כל 'אבן יסוד' חיונית; כולן יחד נחוצות להשגת פתרון רדיקלי מערכתי למשבר מימון הפנסיה. אנו נראה כי עם יישומן, ייצרו ארבע 'אבנים' אלה צמיחה כלכלית מואצת אשר כשלעצמה תפחית את נטל מימון הפנסיות ותיצור מקומות עבודה אשר ייקלו על האוכלוסייה העובדת לחסוך לעת פרישה. אנו נראה כי 'אוריינות' פיננסית גדולה יותר תסייע ליחידים לקבל החלטות טובות יותר למען עתידם. אנו נראה כיצד הגישה של 'חסוך כעת קנה אחר כך' יכולה ליצור תנאים כלכליים יציבים וחזקים יותר בטווח הארוך ולהפחית או לחסל כליל את הפגע של עוני הקשישים.

אנו מאמינים כי אפשר לאמץ את ההצעה שלנו לצרכים של כל אחת מהמדינות הניצבת בפני משבר מימון הפנסיה (וכמעט כולן נמצאות במצב זה). הנביא ישעיהו הכריז כי ישראל יכולה וצריכה להיות "אור לגויים". תקוותנו היא כי נבואה זו אכן תתגשם בתחום עוני הקשישים ורפורמת מימון הפנסיה.

ההצעה שלנו בקיצור:

MaxiLife	כספי קרנות-על	מענק בעת הלידה	מס מיוחד
אתר אינטרנט מקיף ותוכנה שנועדה להפוך ל"גן הסודי" של כל אדם. האתר, שיהיה חינמי, יסייע לכל אחד למצות את פוטנציאל החיים שלו או שלה, ויעזור ליצור מספיק הכנסה כדי להבטיח את המשך התפתחותו. הוא יצבור נתונים כדי לעזור לכל אדם לנהל את חייו בצורה מוצלחת יותר לנוכח האתגרים וההזדמנויות בחיים, כולל למידה לאורך החיים וחיסכון לפנסיה.	יושקעו לפי שיעור צמיחה של 5 אחוזים לשנה (נקי ממס ואינפלציה), ובמשולב יכפילו את ההון כל 14 שנים; מאז הלידה, פירוש הדבר חמש הכפלות עד לפרישה בגיל 70. ודמי הניהול יהיו 1/10 מאחוז אחד, לא 1 עד 1.5 אחוזים, כפי שגובות קרנות מסוימות. קרנות העל יהפכו למנוע להחייאת הכלכלה ולשיקום נכסי התשתיות של המדינה.	כל ילד מקבל חשבון פנסיה עם הולדתו. במשך 70 שנה לא תהיה לפרט גישה לכסף; הוא ישמש רק לשיקום הכלכלה והתשתיות, ליצירת מקומות עבודה אמיתיים, מוצרים אמיתיים ושגשוג אמיתי. המחיר עבור ישראל הוא קצת פחות מ-0.5 אחוז לשנה מהתמ"ג. מגיל 70 יקבל הפרט פנסיה בסיסית עד יומו האחרון. עד גיל 95 יכפיל מענק הלידה את עצמו פי 50 לפי שיעור גידול של 5 אחוזים לשנה.	מס שייגבה שלישי ממשקי הבית (חוץ מהעניים ביותר) ושני שלישי מהמעסיקים לכל עובד. הקצאת הון זו תיועד לתשלום העלות של המענק בעת הלידה.

פרק שני. נטיעת עץ החרוב

מבוא

עץ החרוב, *Ceratonia*, שייך למשפחת הקסאלפניניים; הוא גדל היטב באזורים ממוזגים וסובטרופיים חמים, וסובל היטב את החום והלחות של אזורי החוף. החרוב עמיד לבצורת, ומותאם היטב לתנאים הסביבתיים של אזור הים התיכון. עצי חרוב יכולים לשרוד תקופות בצורת ארוכות אבל כדי להצמיח פירות הם זקוקים ל-500-550 מ"מ גשם בשנה. המונח "קראט", היחידה שלפיה נמדדות ונשקלות מתכות ואבנים יקרות, נגזר מהמילה היוונית *kerátion* המרמזת על הנוהג העתיק של שקילת זהב ואבני חן מול הזרעים של עץ החרוב על ידי אנשי המזרח התיכון. השיטה תוקננה בסופו של דבר, וקראט אחד נקבע ל-0.2 גרם.⁷

דו"ח זה בנוי בדומה לתכנית עסקית מסורתית: הצורך (פרק ראשון), הפתרון (פרק שני); ההשפעה והתפתחויות עתידיות - מאקרו (פרק שלישי), וההשפעה על הפרט (מיקרו) (פרק רביעי). הדו"ח בנוי כך כדי להדגיש את המעשיות של ההצעה שלנו, למרות האופי מרחיק הלכת שלה. חשוב להדגיש כי כמו כל הפתרונות ארוכי הטווח לבעיות חברתיות דוחקות בהווה, תכנית הפעולה למשך 70 השנים אותה פיתחנו דורשת נקיטת פעולה כבר מחר, היום, מייד. היישום דורש את אותה דחיפות ועוצמת מיקוד שחברות סטארט-אפ בתחום

⁷ קטע זה, אודות עץ החרוב ופריו, לקוח מוויקיפדיה.

ההיי-טק משקיעות בהשקת החידושים שלהם: בדיוק כמו הסבא אשר שתל את זרעי עץ החרוב, ללא ספק מתוך תחושה של דחיפות, משום שעץ החרוב נזקק לתקופת הריון של 70 שנים כדי לתת פרי. אין זמן לבזבז.

אנחנו מתחילים בפרק זה בהגדרת הצורך בגישה מערכתית מקיפה לעוני הקשישים ולמשבר מימון הפנסיה. "צלילה עמוקה" לתוך הנושא מגלה כי לחברה ולמשק הישראלי יש בעיות מבניות עמוקות שאינן זכות לטיפול מתאים וברוב המקרים אפילו לא לדיון או לוויכוח ציבורי. **הפתרון לעוני הקשישים דורש התעמתות עם סוגיות מבניות אלה באופן מקיף ושיטתי. בעיות אלה כוללות תשתיות מתפוררות, פריון נמוך להחריד וצמיחה זניחה של הפריון.**

בפרק הזה נתאר את הפתרון המעשי שלנו, המבוסס על ארבע "אבני יסוד" משתלבות, שכל אחת מהן הכרחית לפתרון ובמשותף הן מייצרות את העוצמה הכלכלית הדרושה לפתרון הבעיה: 1. הטלת מס מיוחד; 2. מענקים בלידה; 3. כספי קרנות-על ו-4. פיתוח MaxiLife.

ההשפעה העתידית של הפתרון הרדיקלי שלנו נדונה בפרק הבא, הפרק השלישי, תוך שימוש בתחזיות מאקרו-כלכליות פשוטות אך מבוססות היטב.

הפרק הרביעי דן בהשפעה של ההצעה הרדיקלית שלנו על אנשים, תוך השוואת קווי מדיניות נוכחיים עם הפתרון המערכתי שלנו, השוואת המצב הצפוי של החברה והכלכלה הישראלית אם המגמות הנוכחיות תמשכנה ללא שינוי ולמצב העתידי אם הפתרונות שלנו ייושמו במלואם, בעתם ובאופן יעיל ואחראי.

בפרק החמישי והאחרון, נספק את המסגרת הבסיסית לטיוטת החוק הנדרש ליישום "ארבע אבני היסוד".

בחרנו את עץ החרוב כדימוי, או כאלגוריה, מכיוון שבדומה לפתרון המוצע על ידינו, הוא דורש מאמץ רב ומשאבים בשתילה הראשונית, ויניב שפע של הטבות לאחר שיקבל מספיק זמן וטיפול, בדומה לפתרון של "קרנות-העל". עץ החרוב, כמו "קרנות-העל", מתאים היטב לאקלים (החברתי) הישראלי, וכמו "קרנות-העל" שלנו, עץ החרוב משגשג כאשר בעלי חיים אוכלים מפריו המתוק ומפיצים את זרעיו במרחב. יכול גדול של חרובים יכול להתקבל, עם הזמן, מתוך עץ אחד שיטופל היטב: בדיוק כמו שעם הזמן יתקבל מכלול שלם של הטבות עתידיות מתוך קרן-על מבוססת היטב אשר, כמו עץ החרוב, תביא לשגשוגה שלה עצמה

ושל ההון המצטבר שלה. זרע החרוב הזעיר זקוק להתחלה טובה – לשתילה טובה, דישון, מים, בדיוק כשם שהתכנית שלנו דורשת מענק בזמן הלידה כדי להשיק את החיסכון הפנסיוני של הפרט מרגע לידתו. שתיל החרוב זקוק למשאבים – עבודת השתילה והטיפול – בדיוק כשם שהתכנית שלנו זקוקה להיטל מס מיוחד כדי שהתכנית תתחיל להתגלגל. ועם צמיחתו ולבלובו, יזדקק עץ החרוב לתשומת לב מיוחדת של מומחים, בדיוק כשם שתכנית הפיתוח האישי שלנו MaxiLife מחנכת ומרחיבה את אופקי המשתתפים בתכנית הפנסיה שלנו, ומטפחת אותם בעזרת ידע חיוני כדי שיוכלו לקחת אחריות אישית על כישורי העבודה והחיסכון שלהם, ותטפח ותגדל אותם לאורך חייהם.

הצורך

הפרט המבולבל: הכול עניין של אנשים, לא רק מספרים

לפני שנצלול לתוך המקרו-כלכלה של קצבאות פנסיה וצבירה, אנו רוצים להזכיר כי בסופו של דבר מדובר בבעיה אנושית, שבה אנשים, רבים מהם קשישים, נאלצים להתמודד עם החלטות פיננסיות מורכבות שעליהן אין להם מספיק ידע או הכנה: מציעים להם כל הזמן אפשרויות גרועות, בעוד הממשלות הופכות את הנושא לכדורגל פוליטי ומזגזגות אתו שוב ושוב. הממשלות בישראל ובמדינות רבות אחרות בחרו להפריט את משבר מימון הפנסיה, כדרך נוחה להוריד מעל עצמן סעיף תקציבי יקר אשר הולך וגדל עם הזמן. התוצאה הייתה להעביר את הנטל של החלטות פיננסיות קשות, הרות סיכון ומורכבות אל האזרחים: החסרים ברובם את הידע הנחוץ והסבלנות הדרושים כדי לקבל החלטות קריטיות כאלה. נביא כאן את סיפורו של אחד המחברים, משה ג., אשר הקים עסק גדול של זכיינות, אולם הוא עצמו היה עד (וכמעט קורבן) לזיגזג הפוליטי, ההופך את נושא מדיניות הפנסיה למשחק כדורגל פוליטי בבריטניה:

משה ג.: סיפור הקצבה שלי

כאדם (צעיר) בן 73 אשר פרש לגמלאות, הייתה זו חובתי בבריטניה להעביר את כל חסכונות הפנסיה הפרטית שלי (הון) לחברת ביטוח עצמאית בתמורה להתחייבות (על הנייר) לשלם לי פנסיה מסוימת למשך שארית חיי.

עד לפני מספר שנים, לגמלאי בבריטניה לא הייתה כל ברירה בנושא. חברות הביטוח בבריטניה נהנו משוק שבוי רווחי ביותר, אותו ספגו לתוכן. בשנת 2014 נאמר לי שאני צריך, מסיבות מנהליות (אף על פי שאני מתגורר כיום בשווייץ), לקנות קצבת פנסיה בבריטניה. ההצעות שקיבלתי היו מגוחכות כל כך עד כי סירבתי להמשיך בתהליך, ואיכשהו התמזל לי מזלי, משום שממשלת בריטניה החליטה להקשיב לציבור המתוסכל, והתירה לגמלאים לבחור בהשקעות פנסיוניות כרצונם (העובדה שהבחירות עמדו בפתח לא הייתה קשורה ככל הנראה להצהרה זו על חופש הפנסיות - אבל זה נושא לסיפור אחר).

מה שרציתי לחלוק עם הקורא הוא אילו הצעות גמלה מוזרות הוצעו לי. בעיקרון, משמעות "הריבית" שניתנה – על פנסיה שנתית פשוטה (ללא קצבת אלמנות או הגנת אינפלציה) – הייתה כי יהיה עלי להמתין עשרים שנים מלאות לפני שאהיה מסוגל לקבל חזרה את סכום ההון ששולם.

כלומר, הייתי צריך לחגוג את יום ההולדת ה-93 שלי לפני שאוכל לקבל חזרה את כספי שלי בלי ריבית! מה היה לטבלאות האקטואריות לומר על מספר שנים (בממוצע) שהיו צפויות לי לחיות מעבר לגיל 93? בנוסף לעסקה של השקעה גרועה, הייתי מסתכן גם בכך שחברת הביטוח עצמה עלולה להתמוטט במהלך אותן שנים ארוכות וכי שארית "ההשקעה" שלי תימחק לחלוטין. הניסיון האישי שלי משמש דוגמה נוספת לאי ההלימה של מערכת הפנסיה הנוכחית בעולם המערבי.

אותו דבר אפשר לומר על חופש ההשקעה המוחלט אותו השיקה ממשלת בריטניה

באפריל 2015.⁸

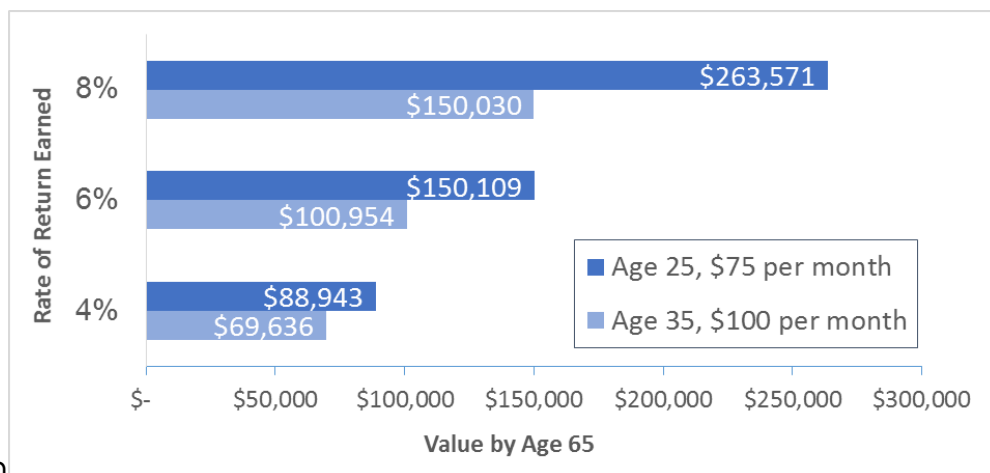
⁸ "השינוי בתקנות פנסיה ששחרר אותי מ'השוד' של תעשיית הפנסיות היה מבורך ביותר. עם זאת, העובדה שהחל מאפריל 2015 יכולים גמלאי בריטניה למשוך את כל הון הפנסיה שלהם ולהשתמש בו לפי שיקוליהם (להשקיע או 'לבזבז'!) מוזרה בדיוק כמו המצב הקודם ביחס לתשואות הקצבה. נשאלת השאלה כמה מהר לאחר הבחירות הכלליות של מאי 2015 ישתנה שוב המצב?" (משה ג.).

חוכמתו של הבנק אוף אמריקה (Bank of America):

טוב, תודה רבה! אבל איך???

בנק אוף אמריקה נותן עצה חכמה לאמריקנים כיצד להבטיח שהפנסיות שלהם יספיקו כדי לכסות עשרים שנות פרישה במוצע. מהותה של העצה היא: התחילו בגיל צעיר, השקיעו באופן קבוע ובתשואות גבוהות. עם תשואה של 4 אחוזים לשנה, גיל התחלה של 25 במקום 35 אינו עוזר הרבה. עם תשואה שנתית של 8 אחוזים, ערך ההשקעה יכול להיות כמעט להכפיל את עצמו בפרישה – גם בהשקעה חודשית של שליש פחות! (ראה איור 3).

איור 3: ערך החסכונות, לפי שיעור תשואה וגיל התחלה

מקור:

www.BankofAmerica.com

הבעיה היא, שהנתון של 8 אחוזי צמיחה שנתית (כמו בדוגמה) הוא אירוני ביותר. הוא מייצג את שיעור התשואה הגלובלי אותו מרוויחים במוצע העשירים מאוד, כפי שנקבע על ידי הכלכלן הצרפתי תומס פיקטי.⁹ עם שיעור תשואה שנתי כזה (בניכוי הוצאות), העושר מוכפל כל תשע שנים. על פי רוב, חוסכים פרטיים שלא התברכו בעושר גדול אינם מתקרבים להשגת שיעור תשואה כזה (לאורך זמן) על הנכסים הפנסיוניים שלהם, והקומץ שכן מקבל שיעורי תשואה כאלה לוקח על עצמו רמות סיכון בלתי סבירות כדי להשיג אותם. **לפיכך, כל פתרון למשבר מימון הפנסיה בישראל ובעולם הרחב חייב איכשהו למצוא דרך מעשית וסבירה כדי לאפשר לאנשים עובדים רגילים להגיע לשיעורי התשואה השמורים כעת לעשירים בלבד. אנו מאמינים כי התוצאה של ההצעה שלנו היא פריצת דרך כזו.**

⁹ Thomas Piketty, *Capital in the 21st C.* Harvard: Belknap Press, Boston MA: 2014.

רפורמת הפנסיה החסרה של ישראל:

רפורמת הפנסיה בישראל הפרידה את קופות הגמל מהבנקים הגדולים. אחת המטרות של רפורמה זו הייתה לאפשר לבנקים לשמש כיועצי פנסיה אחראיים לציבור. להלן התוצאה:

"הייעוץ הפנסיוני לא תפס. העצות המעטות שהבנקים הציעו ניתנו בעיקר ללקוחות שיש להם הרבה כסף להשקיע. במדינה שבה החלטות בנוגע להשקעות כספי פנסיה נתונות לחלוטין בידי החוסכים עצמם וההסברים היחידים שהם מקבלים מסופקים על ידי סוכני ביטוח - אנשי מכירות אינטרסנטיים, המקבלים את שכרם מחברות הביטוח - העדר ייעוץ פנסיוני עצמאי הוא כישלון כלכלי וחברתי חמור".¹⁰

בעודנו כותבים דברים אלה, מתארת כותרת בעיתון של היום (16 באפריל) את "הפתרון" של בנק ישראל למשבר מימון הפנסיה בישראל: העלאת גיל הפרישה ל-69 (לגברים ולנשים).¹¹ בנק ישראל ומחלקת המחקר המקצועית שלו הם קול התבונה והמקצועיות בתחום המדיניות הכלכלית. אולם "פתרון" זה של הבנק לצבירת נכסי פנסיה אינו מספק. זהו פתרון חלקי, מבחינה פוליטית [בבחירות הכלליות של 2006 זכתה מפלגת הגמלאים שהוקמה בחופזה בשבעה מנדטים] והוא אינו פותר את בעייתם של אלו שבגילאים מתקדמים פשוט אינם מסוגלים לעבוד או שמעסיקים דוחה אותם לטובת עובדים ברמות נמוכות יותר של שכר התחלת.

העדר חסכונות, העדר השקעה גולמית, פיריון נמוך

אחת מאי-ההבנות הבסיסיות בנוגע למשבר מימון הפנסיה היא שהמשבר נתפס רק כמשבר פנסיה. אולם שורשיו עמוקים הרבה יותר, ו'צלילה עמוקה' לתוך המערכת הכלכלית מגלה כי מזה עשרות שנים ישראל נמצאת במצב של תת-חיסכון ותת-השקעות. התוצאה היא 'יצירה' של תשתית לאומית לקויה ומתפוררת בכל התחומים (לדוגמה: תחבורה, תקשורת, חינוך) ופיריון עבודה נמוך להחריד שקופא על שמריו. **מתחת לגחלים לוחשות של משבר מימון הפנסיה ועוני הקשישים בישראל בוערים שלושה אתגרים מבניים הקשורים זה בזה: חיסכון מקומי והשקעה גולמית לא-מספיקים, הגורמים (באופן**

¹⁰ M. Arlosoroff, "Filling a giant hole in Israel's banking reform", Haaretz, The Marker, June 17, 2014 [www.haaretz.com]

¹¹ M. Arlosoroff, "Raising the retirement age will save the state and its citizens billions of shekels". Haaretz, The Marker. www.haaretz.co.il

חלקי) לפריון נמוך הקופא על שמריו, בחלקו בגלל תשתיות המתיישנות במהירות בתחום התחבורה, התקשורת, והחינוך.

לדברי ארסלאנאלפ ואחי¹², (2011), אפשר לראות מדיאגרמת פיזור של צמיחת תמ"ג ממוצעת, משיעור ההשקעה הציבורית, וצמיחת ההון הציבורי במהלך 1960-2000 לכל המדינות במדגם שלהם (48 מדינות מפותחות ומדינות מתפתחות) כי **"הבדלים בין מדינות בצמיחת ההון הציבורי מסבירים חלק גדול מההבדל בצמיחת התמ"ג לטווח ארוך במהלך תקופה זו"**. בפרט, כאשר המתאם בין ממוצע צמיחת ההון הציבורי וצמיחה ממוצעת של התמ"ג גבוה בהרבה מאשר בין שיעור ההשקעה הציבורית הממוצעת וצמיחת התמ"ג.

כאשר החוקרים מציגים את צמיחת התמ"ג הממוצעת, שיעור ההשקעה הציבורית, ומלאי ההון הציבורי בכלכלות מפותחות ומתפתחות משנת 1960 עד שנת 2000, הם מוצאים כי שיעור ההשקעה הציבורית במדינות מפותחות היה במגמת ירידה מאז תחילת שנות ה-1970. לעומת זאת, שיעור ההשקעה הציבורית עלה באופן משמעותי במדינות מתפתחות בשנות ה-1970, למרות שחזר לרמות הקודמות שלו בשנות ה-1980. מלאי ההון הציבורי, כאחוז מהתמ"ג, הגיע לשיאו במדינות מפותחות בשנת 1983 ובכלכלות מתפתחות בשנת 1985. רמות השיא היו 60 אחוזים מהתמ"ג במדינות מפותחות ו-61 אחוזים מהתמ"ג בכלכלות מתפתחות. חל שינוי כלפי מטה בצמיחה ריאלית של כמעט נקודת אחוז אחת בממוצע סביב התקופה שבה הגיע מלאי ההון לשיא.

בחרנו לחקור את שלושים המדינות התחרותיות בעולם עם תוצר לנפש (PPP) השווה או גבוה יותר מזה של ישראל.¹³ אספנו נתונים על חיסכון מקומי, השקעה גולמית, תוצר לנפש וצמיחת תמ"ג. **אנחנו מניחים שישראל שואפת להעלות את התוצר לנפש שלה לפחות לרמה הממוצעת של קבוצה זו, כלומר, \$45,000 לנפש**. ישראל היא אחת מ-19 מדינות החוסכות פחות מהממוצע. (ראה טבלה 3).

Arslanalp, S., F. Bornhorst and S. Gupta, "Investing in Growth", Finance & Development, 48 (1), March 2011.

World Competitiveness Yearbook 2014. IMD: Lausanne, Switzerland. ¹³

טבלה 3: 30 המדינות התחרותיות בעולם עם התמ"ג הגבוה ביותר לנפש: תמ"ג לנפש, חיסכון מקומי/תמ"ג, השקעה גולמית ברוטו/תמ"ג, צמיחת תמ"ג

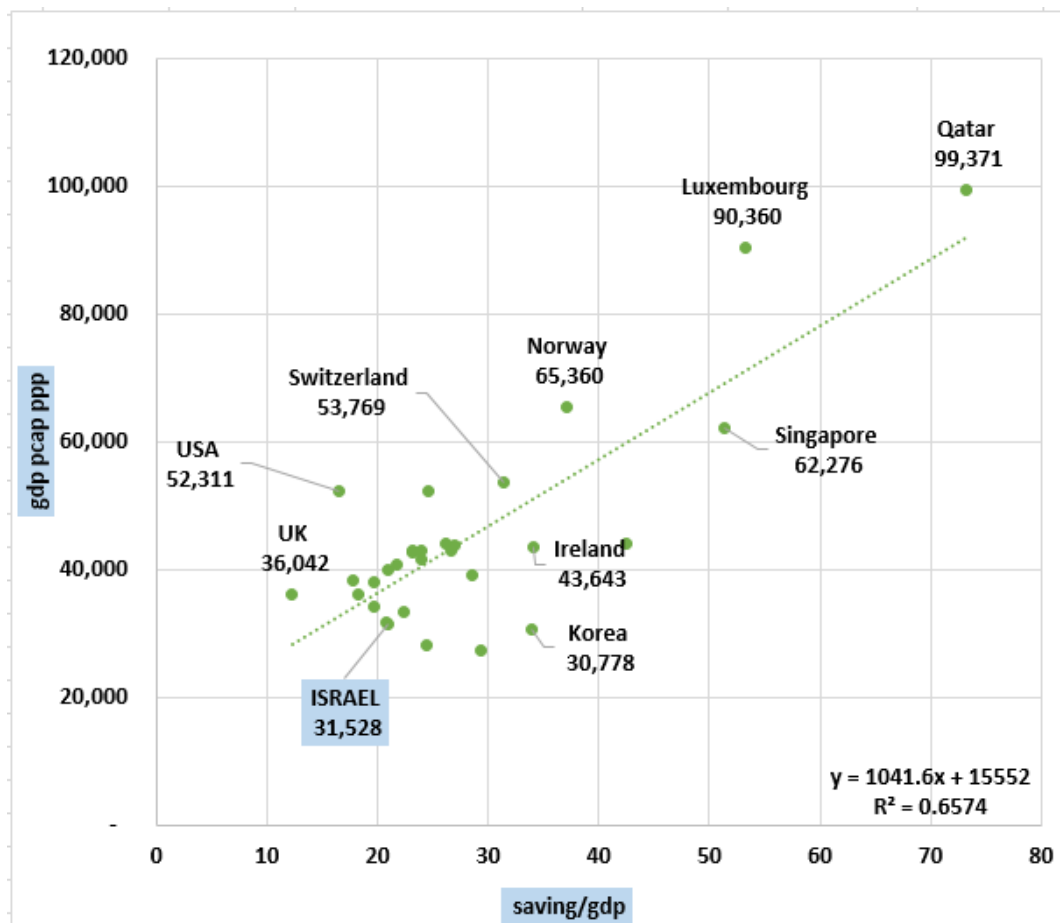
*ANT	% תמ"ג ריאלי	השקעה גולמית ברוטו/תמ"ג	חיסכון/תמ"ג	תמ"ג לנפש PPP	מדינה
	%	%	%	\$ ארה"ב	
1	6.5	29.2	73.2	99,371	קטאר
1	2.1	18.5	53.2	90,360	לוקסמבורג
1	0.6	22.7	37.1	65,360	נורבגיה
1	4.1	23.1	51.3	62,276	סינגפור
1	2.0	20.1	31.4	53,769	שוויצריה
0	2.9	23.7	24.6	52,340	סין-הונג קונג
0	1.9	18.9	16.5	52,311	ארה"ב
1	4.8	21.9	42.5	44,205	איחוד האמירויות
1	0.4	21.1	26.2	44,092	אוסטריה
1	2.4	27.7	27.0	43,710	אוסטרליה
1	-0.3	11.2	34.1	43,643	אירלנד
0	1.5	18.3	24.0	43,115	שוודיה
1	-0.8	16.1	26.6	42,923	הולנד
0	0.4	17.3	23.1	42,861	דנמרק
0	0.4	17.2	23.1	42,799	גרמניה
0	1.6	23.7	24.0	41,489	קנדה
0	0.2	19.7	21.7	40,752	בלגיה
0	3.3	13.6	20.9	39,854	איסלנד
1	2.1	19.4	28.6	39,176	טאיוואן
0	-1.4	18.9	17.7	38,445	פינלנד
0	0.2	19.5	19.7	38,027	צרפת
0	1.6	21.7	18.2	36,259	יפן
0	1.7	14	12.3	36,042	בריטניה
0	-1.9	17.3	19.7	34,195	איטליה
0	2.5	20.5	22.3	33,406	ניו זילנד
0	-1.2	17.7	20.7	31,764	ספרד
0	3.4	19.7	20.9	31,528	ישראל
1	3.0	29.7	34.0	30,778	קוריאה
0.433	1.40	20.08	28.28	45,008	ממוצע

מקור: World Competitiveness Yearbook 2014: IMD, Lausanne

* "ANT" מוגדר כמדינה עם חיסכון מקומי/תמ"ג מעל לממוצע (26 אחוזים) עבור 30 המדינות שנכללו בבסיס הנתונים של שנתון המדינות התחרותיות בעולם IMD, 2014. ל-43% מתוך 30 המדינות התחרותיות בעולם יש סכונות מקומיים העולים על 26 אחוזים מהתמ"ג.

השתמשנו בנתוני חתך אלה עבור שלושים המדינות התחרותיות בעולם עם התמ"ג הגבוה ביותר לנפש, שנמדדו על ידי שערי חליפין אמיתיים (במונחי כוח קנייה) לשנת 2013, תוך שימוש בנתונים של שנתון התחרותיות העולמי (IMD, לוזאן, 2014). התאמנו את קו הרגרסיה של הריבועים הפחותים לנתונים, עם תמ"ג לנפש כפונקציה של חיסכון מקומי כאחוז מהתמ"ג. התוצאות מוצגות באיור 4.

איור 4: תמ"ג לנפש (במונחי כוח קנייה), כפונקציה של חיסכון מקומי/תמ"ג, 30 מדינות עם התמ"ג הגבוה ביותר לנפש: 2013

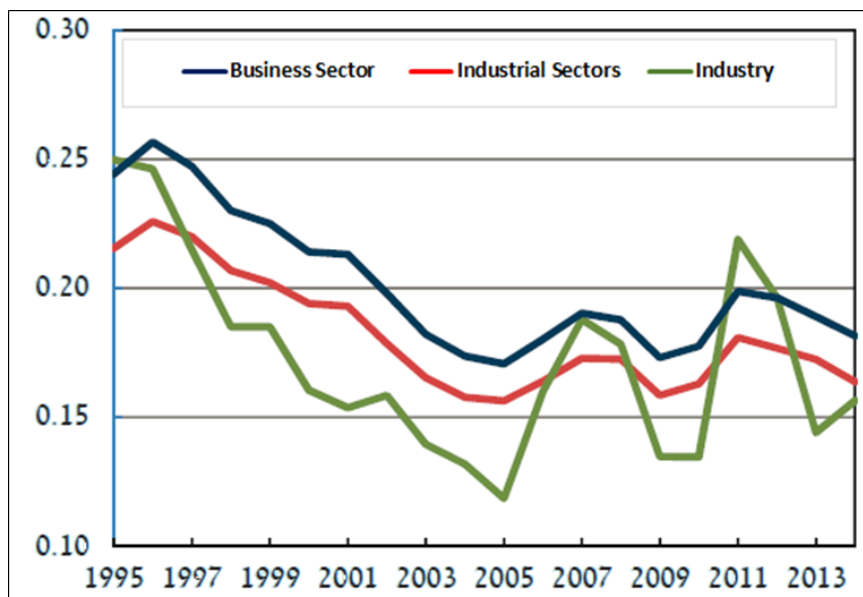

שני שליש מהשונות בתמ"ג לנפש מוסברים על ידי חיסכון מקומי/תמ"ג (אשר כולל חיסכון ממשלתי, חיסכון עסקי וחיסכון על ידי משקי בית), עבור 30 המדינות התחרותיות בעולם עם התמ"ג הגבוה ביותר לנפש (PPP).

התוצאות מראות בבירור כי כדי שישאל תגדיל את התוצר השנתי לנפש ב-\$10,000, או ב-33 אחוזים, יהיה עליה להעלות את שיעור החיסכון בערך ב-10 נקודות האחוז, מ-21 אחוזים בערך ל-31 אחוזים. (כל אחוז אחד של חיסכון/תמ"ג מוסיף \$1,000 לתמ"ג לנפש). אולם, ההיפך הגמור מתרחש. באופן כללי, נמצא כי **במשך 20 שנים כמעט, השקעות ההון הגולמי של ישראל כאחוז מהתמ"ג נמצאות בירידה (בקורלציה גבוהה עם חיסכון מקומי/תמ"ג) ואיבדו מעל לחמש נקודות אחוז.** (ראה איור 5). ירידה מדאיגה זו הוסתרה, או הוצנעה, בעזרת ה"באז" התקשורתי סביב 'אומת הסטרט-אפ' והאקזיטים המפוארים במזומנים אשר יצרו מיליארדרים חדשים מדי חודש. אקזיטים כאלה מייצרים עושר אישי רב

אולם תורמים מעט מאוד ליצירת מקומות עבודה, יצוא ורווחתו של המעמד הבינוני וציבור העובדים בכלל.

איור 5: השקעה גולמית ברוטו כ- % מהתמ"ג: 1995-2014

מקור: הדו"ח השנתי של בנק ישראל, 2014, איור 8, עמ' 41.

פריון וצמיחת הפריון

"האתגר הקריטי ביותר איתו מתמודדת הממשלה החדשה הוא העלאת שיעור הצמיחה של פריון העבודה והגברת כוח ההשתכרות של העובדים. שיעור הפריון של ישראל... נמוך יחסית למדינה מפותחת, והפער בין השיעור בישראל וזה של רוב המדינות היצרניות הולך וגדל."¹⁴

בנק ישראל השקיע מאמצים במיקוד תשומת הלב הציבורית בפריון העבודה הנמוך של ישראל. בדו"ח השנתי שלו לשנת 2012 ציין הבנק:

- פריון העבודה בישראל נמוך ב-24 אחוזים מאשר בכל מדינות ה-OECD. שיעור הצמיחה של הפריון בין 1995 ו-2011 היה נמוך יותר מאשר ממוצע ה-OECD.
- בין השנים 2000 ו-2011, שיעור ההשקעה הגולמית בישראל היה אחד הנמוכים ביותר בקרב המדינות המפותחות, נתון שיכול להסביר בערך חצי מהפער ברמת הפריון בין ישראל וה-OECD. שיעור ההשקעה הגולמית בישראל נמוך

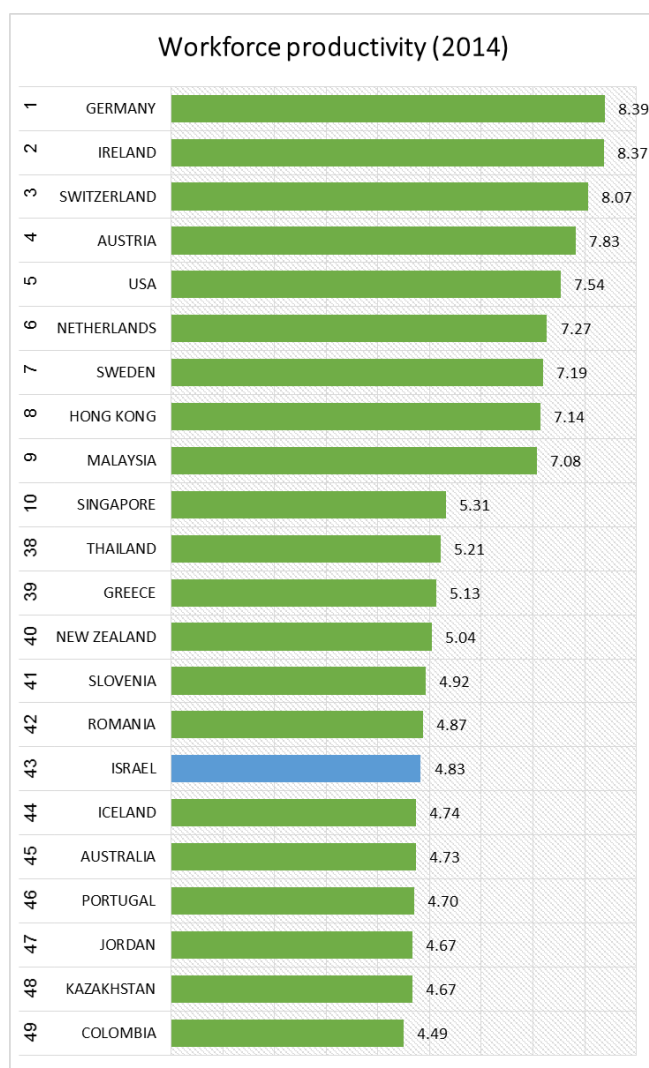
¹⁴ נגידת בנק ישראל, קרנית פלוג, מכריזה על הדו"ח השנתי של בנק ישראל לשנת 2015, צוטט בעיתון הארץ, 1 באפריל, 2015, עמ' 7, www.Haaretz.com

בכל הסקטורים, חוץ מאשר בתעשייה, אשר מאופיינת על ידי תחרות

חיצונית הדורשת מהחברות לאמץ טכנולוגיות מחו"ל.¹⁵

איור 6 מציג את תוצאות הסקר של צוות מומחים, אשר הגיבו למשפט: הפריון של כוח העבודה [בישראל] הינו (אינו) תחרותי לפי קנה מידה בינלאומי, באמצעות מתן ציון מ-1 עד 10, כאשר 1 מציין הסכמה עם הביטוי "אינו" במשפט. ישראל מדורגת רק במקום ה-43 מבין 60 המדינות בבסיס הנתונים. למעשה, פריון העבודה בישראל (4.83) אינו עולה על 58.4% מממוצע פריון העבודה של שלוש המדינות בעלות הביצועים הטובים ביותר בסקר (8.27), כלומר, גרמניה, אירלנד ושווייץ.

איור 6: פריון כוח העבודה: הערכה סובייקטיבית

* הערה: צוות המומחים מדרג כל מדינה על סולם של 1 עד 10, בהתאם למשפט: "הפריון של כוח העבודה הינו (אינו) תחרותי לפי קנה מידה בינלאומי", כאשר 1 הוא הנמוך ביותר, ו-10 הוא הגבוה ביותר. מקור: שנתון התחרותיות העולמית: IMD, לוזאן, 2014.

¹⁵ בנק ישראל, "פריון עבודה בישראל מנקודת מבט בינלאומית", הדו"ח השנתי לשנת 2012, ירושלים, מרץ 2013.

טבלה 4: שיעור השינוי השנתי במדד הפריון הכולל לפי ענף, ישראל 2011-2014

2014	2013	2012	2011	
-14.10	50.60	-37.20	-17.60	מים וחשמל
-8.90	-8.70	5.70	11.10	בניין
0.00	2.10	0.50	-1.40	תעשייה
1.30	0.40	-2.00	5.40	מסחר ושירותים
2.50	-12.70	4.20	11.70	חקלאות
4.60	0.60	2.90	-6.30	תחבורה ותקשורת
0.30	0.70	-0.60	2.00	בסך הכל

מקור: בנק ישראל, הדו"ח השנתי לשנת 2014, טבלה-ג15.

טבלה 4 מציגה את שיעור השינוי בפקטור "פריון כולל" (TFP) בסך הכל ולפי ענפי משק, לשנים 2011-2014. גידול בפריון הכולל הוא הגידול בתפוקה לשעת עבודה **שאינו** קשור להשקעת הון פיזי גבוה יותר. **התוצאות בישראל גרועות ביותר**. עבור ישראל, כמדינה הניצבת בפני בועת נדל"ן, הנתונים המתייחסים לבנייה מדאיגים ביותר. כמו כן, מדינה השואפת לייצר מקומית לפחות חלק מההמצאות שהיזמים שלה ממציאים, **נתוני ה-TFP בענף התעשייה נמוכים באופן שאינו מתקבל על הדעת**.

טבלה 4 מוצגת על רקע עלייתה של המעצמה הכלכלית, סין, **והצמיחה השנתית הממוצעת שלה בפריון עבודה של 11 אחוזים בחמש השנים האחרונות**.¹⁶ השאפתנות הכלכלית של סין קוראת תיגר על שאר העולם - כולל על ישראל הקטנה.

העדר השקעה בתשתיות

פריון העבודה במדינה תלוי במידה מסוימת ביכולתם של העובדים ליצור ו/או להוביל סחורות ושירותים, ידע, מידע, נתונים, ואנשים, באמצעות התשתיות הקיימות. **לישראל יש מערכת תשתיות בלתי מותאמת בעליל, ולדברי המומחים, המצב הולך ומחמיר**. הנה כמה עדויות מדאיגות:

- אחד מענפי היצוא העיקריים של ישראל הוא חברות היי-טק, המתמחות ב-ICT (טכנולוגיית מידע ומחשבים). כדי שענף זה ימשיך וישגשג, הדרישה הבסיסית היא לתשתית תקשורת מודרנית. למרות זאת, ישראל מדורגת במקום ה-33 בעולם ב"מהירות ההורדה", עם ממוצע של 29.3 מגה ביט לשנייה, בדומה לרוסיה, **וכשליש**

¹⁶ McKinsey, a global consultancy, found that labor productivity increased by 11% a year in China from 2007-12

מקור: The Economist, "A tightening grip", March 14, 2015

מהרמה של המדינות המובילות בעולם, סינגפור והונג קונג (118 mbs ו- 100 mbs, בהתאמה).

• לדברי מהנדס תשתיות: כ-250 מיליארד ש"ח יידרשו כדי להביא את התשתית הנכשלת של ישראל לרמה תקנית, כסף שהממשלה חסרה אותו. תשתיות התחבורה של ישראל אינן עומדות בעומס שהכלכלה המודרנית מטילה עליהן, ואינספור פרויקטים הכוללים כבישים, מחלפים ורכבות שתוכננו כבר לפני שנים לא יצאו לפועל. ...הנתונים של משרד האוצר ומשרד התחבורה מראים כי **ההשקעה הממוצעת לתושב בתשתיות תחבורה בישראל היא רק שביעית מההשקעה הממוצעת במדינות ה-OECD**. התוצאה היא שהשימוש בתחבורה הציבורית בישראל מהווה רק 20% מסך כל הנסיעות, בעוד במדינות ה-OECD עומד נתון זה על 30-50%. מהירות הנסיעה הממוצעת בתחבורה ציבורית בישראל היא 16 קילומטרים לשעה, לעומת 25 קמ"ש ב-OECD. ישראל מפגרת לא רק אחרי מדינות ה-OECD, אלא גם אחרי מדינות מפותחות פחות. המסע הנוח ונעים של 1,300 הקילומטרים ברכבת מבייג'ינג לשנגחאי נמשך רק חמש שעות, בעוד נסיעה של 230 קילומטרים מנהריה ועד באר-שבע לוקחת שלוש שעות (הרכבת של שנחאי זוהרת במהירות של פי 3.3 ממהירות הרכבת לבאר שבע).

על פי נתוני משרד האוצר עצמו, המחסור המצטבר בתשתיות ביחס לממוצע במדינות ה-OECD עולה למשק הישראלי באיבוד שעות עבודה בהיקף של **25 מיליארדים שקל בשנה**, בנוסף לנזק מצטבר חמור הנגרם לאיכות האוויר ואיכות החיים, והנזק החברתי העצום שנגרם בגלל חיים במדינה ללא תחבורה ציבורית מפותחת. בנוסף, **המחסור בא לידי ביטוי הן בשיעור האבטלה בפריפריה והן בעלות הגבוהה של דיור באזור המרכז**.

... סגירת הפער תעלה 250 מיליארד ש"ח, כלומר, 75% מהתקציב השנתי של ממשלת ישראל. כסף זה לא יכול לבוא כולו מהתקציב השוטף של המדינה. נדרשים מקורות מימון אחרים, אחראים ויצירתיים. **בשורה התחתונה מדינת ישראל יכולה, להפוך בתוך עשור, למדינה מערבית נורמלית**, שבה מסתיימים פקקי התנועה בבוקר בשעה 9:00. מחצית תושביה ישתמשו בתחבורה ציבורית מהירה, ורבים יהיו מסוגלים לעבוד בערים הגדולות ולגור במקומות מרוחקים שבהם הם ייהנו מאיכות חיים גבוהה יותר ועלויות דיור סבירות. כדי שזה יקרה, המדינה והמגזר הפרטי צריכים לאחד כוחות ולשתף פעולה.¹⁷

¹⁷ אבי פנטורין, גלובס [אונליין], חדשות העסקים של ישראל, www.globes-online.com, 10 במרץ, 2015.

מה שעולה מניתוח זה הוא שהגירעון בחיסכון לפנסיה, אשר נדון כאן בהרחבה, הוא בנוסף למחסור עצום בהון וחסכון להשקעה בתשתיות. **רק תכנית חירום בהיקף רחב להגברת החיסכון המקומי תצליח לטפל בכעיה.**

לעומת זאת, החדשות הטובות, הן **שהשקעות בתשתיות מניבות תשואות גבוהות מאוד, כמו שתילת זרעי חרוב. לדברי מומחה אמריקאי:**

"השקעה בתשתיות היא הדרך האידיאלית להעברת משאבים ועבודה ממגזרי הבעה כמו נדל"ן, מימון, ושירותי יוקרה לשטחים בעלי פוטנציאל להגברת קצב הצמיחה של הכלכלה האמריקנית בטווח הארוך. השקעה ציבורית בתשתיות "מצופפת" את ההשקעה הפרטית: לכל זולר שהושקע בתשתיות יש אפקט מכפיל של \$1.59, על פי ההערכה המקובלת של מארק זאנדי, הכלכלן הראשי של Moody's Economy.com.¹⁸ השקעות בתשתיות בישראל בסכום של 250 מיליארדי ש"ח צפויות להניב 25 מיליארד ש"ח לשנה בחיסכון הוצאות, המתורגמת ל-10% תשואה שנתית. השקעה לא רעה בכלל!

כלכלת הבעה

המשבר הפיננסי והכלכלי העולמי שהחל בשנת 2008 עדיין לא בא אל קיצו. בעקבות הלחץ המתמשך המופעל על ידי שוקי ההון ממשיכות ממשלות להכתיב תכניות צנע לציבור ולקצץ בתקציביהן. כך נשאר המאבק על המרצת הצמיחה רק בידי הבנקים המרכזיים, אשר בארה"ב ובאירופה בחרו לעסוק ב"רווחה כמותית" (QE), שאינה אלא מכבסת מילים ל-MB "בונזת הכסף" – כמויות עצומות של יצירת אשראי המנוצלות על ידי הבנקים והשירותים הפיננסיים לספקולציות פיננסיות, במקום שינוצלו על ידי התעשייה (או הממשלה) להשקעה גולמית ריאלית.

בנקים ועסקים התמכרו לשיעורי ריבית אפסיים. מצב זה אפשר לרובם לייצר רווחים באמצעות ספקולציות פיננסיות; קשה להפסיד כשאתה לווה כסף כמעט בלי לשלם ריבית. אבל הריבית הנמוכה לא הביאה שום תועלת לכלכלה הריאלית, מבחינת המרצת ההשקעות האמתיות, התשתיות והשקעות של הון גולמי. הם פשוט נהנים ממה שהמשקיע החכם בעולם, וורן באפט, קורא "גלגול כספים". הרעיון המרכזי שעמד מאחורי הכסף הזול היה לדרבן השקעות. אבל עסקים לא מוצאים טעם בבניית מפעלים נוספים כאשר אלה שכבר קיימים מסוגלים לייצר הרבה יותר ממה שהם יכולים למכור! גם חברות המייצרות מוצרים אמיתיים, ולא רק מגלגלות כספים, מרוויחות מכך. זהו, כמובן, ניהול כספים 'חכם';

¹⁸ Michael Lind. The right way to invest in infrastructure, McKinsey Quarterly, McKinsey & Company, 2009

אולם הוא חסר כל ערך אם למשקיעים קטנים ומשקי בית אין את אותן הזדמנויות. מייק זולן כותב בניו יורק טיימס כי "חברות העלו את ערכן על ידי הלוואות כמעט ללא ריבית רק כדי לקנות בחזרה את המניות שלהן, מהלך שמעלה עוד יותר את מחירי המניות בבורסה"¹⁹ (ומעניק בנוסחים גדולים להנהלה הבכירה).

באופן אירוני, הציגה סין לעולם גישה שונה ומצליחה יותר. על אף ההאטה הגלובלית, שמרה סין על שיעור גבוה של צמיחה כלכלית באמצעות השקעות מאסיביות בתשתיות. לפי בלומברג:

"סין מאיצה 300 פרויקטים בתחום התשתיות, המוערכים ב-7 טריליון יואן (\$1.1 טריליון) השנה (2015) כאשר מעצבי המדיניות שואפים לשמור על צמיחה הנמצאת בסכנת ירידה אל מתחת ל-7 אחוזים."²⁰

כבישים, גשרים, רכבות מהירות, נמלים מודרניים, כל אלה תרמו לשיעור הצמיחה האדיר של סין בפריז העבודה (ממוצע של 11 אחוזים לשנה). אולם נראה כי מעט מדיניות מערביות שמו לב לתוכנית, או הבינו כי יש מקום למדיניות שונה אחראית ואפקטיבית יותר מאשר QE (או MB).

הפתרון

- התקיימות על חרובים מוזכרת כבר בתלמוד: מסכת ברכות מספרת כי רבי חנינא התקיים על פרי החרוב והשימוש בעץ החרוב מתוארך גם בתרבות האשורית (עיראק של ימינו). פירות החרוב שימשו ליצירת מיץ וממתקים, וזכו להערכה רבה בזכות השימושים הרבים שלהם. עץ החרוב מוזכר לעתים קרובות בטקסטים מלפני אלפי שנים, המתארים את צמיחתו וגידולו במזרח התיכון ובצפון אפריקה.
- פירות החרוב מורכבים משני חלקים עיקריים ולהם הרכב שונה מאוד. הם משמשים, כל אחד לחוד, לייצור מוצרים שונים: הציפה הוא 90% מהפרי והזרעים מהווים 10% ממשקל הפרי.

¹⁹ S. Maital. Addicted to Cheap Money. Jerusalem Report, April 20, 2015
²⁰ <http://www.bloomberg.com/news/articles/2015-01-05/china-said-to-accelerate-1-trillion-in-projects-to-spur-growth>

- הציפה מכילה 48-56 בערך של סוכרים ו-18% של תאית והמיצלולוז. ציפת החרוב נמכרת כקמח או בחתיכות. ניתן גם לצרוך אותה ישירות מהפרי היבש (והקלוי לעתים).
- עובר הפרי (20-25 ממשקל הזרעים) עשיר בחלבונים (50%) והקמח שלו ניתן לשימוש בתזונת האדם ובעלי החיים. אבקת תרמיל החרוב משמשת מזון עתיר אנרגיה וטעים לבעלי חיים, במיוחד למעלי-גירה, אף על פי שתכולת הטאנין הגבוהה עלולה להגביל את השימוש בה.

אנו מציעים פתרון רדיקלי אמיץ וגורף לאתגר הקשה של עוני הקשישים ומשבר מימון הפנסיה, **פתרון המספק מענה יסודי גם לאתגרים מבניים עמוקים נוספים**. להצעה שלנו יש ארבעה יסודות עיקריים. בפרק זה נתאר את "ארבע אבני היסוד" ואת הקשרים ביניהם באופן כללי. בפרק השלישי נספק מספרים כמותיים קונקרטיים, ביחס לעלויות וכו' והדמיות להשפעת היישום של "ארבע אבני היסוד" שלנו.

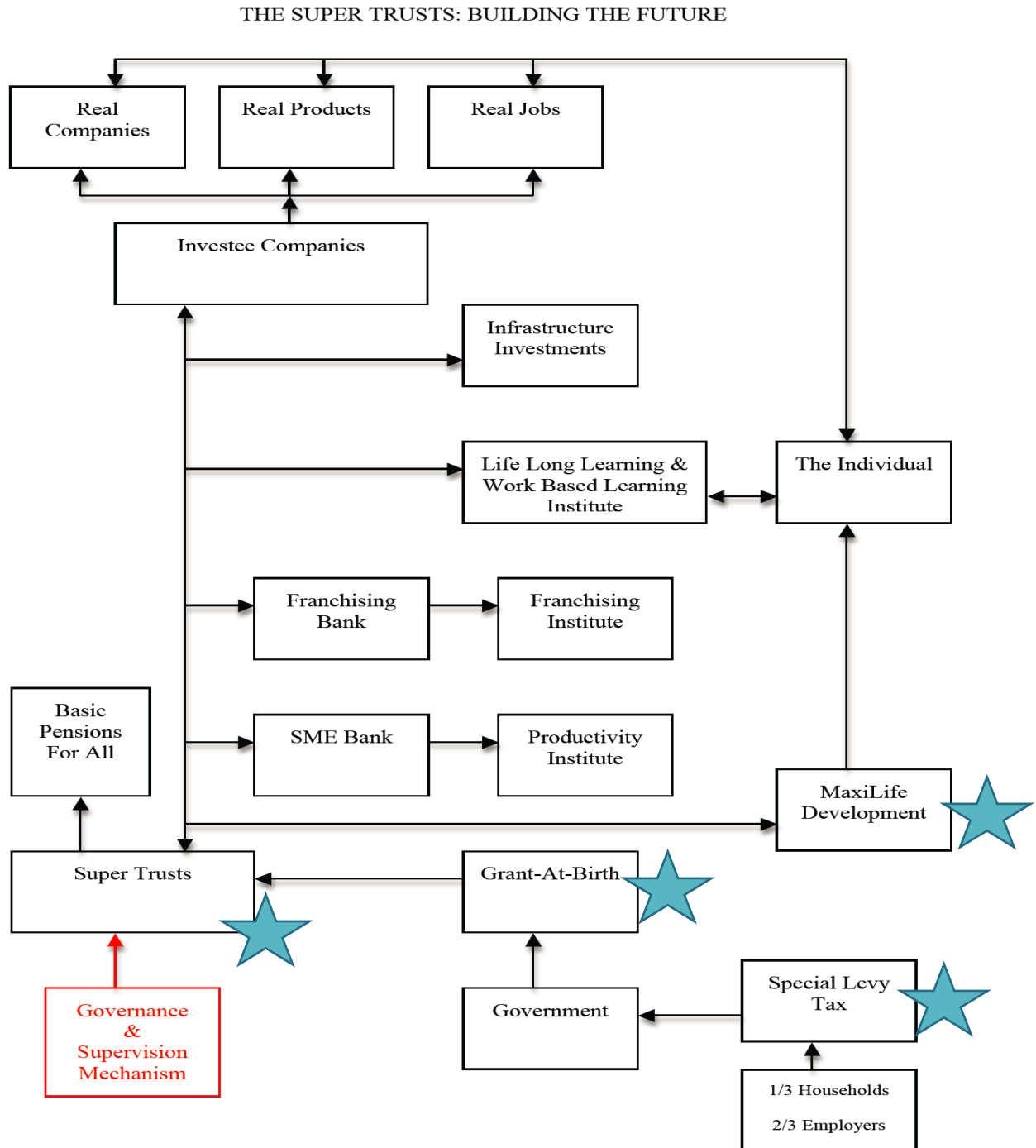
"ארבע אבני היסוד" הן:

- ראשית: היטל שנתי משועבד, או מס בגובה של כ-0.5% מהתמ"ג, כדי להתניע את הפתרון המוצע. הסכום משקף את מספר הלידות. המימון יהיה 1/3 על ידי משקי בית, ו-2/3 על ידי כל המעסיקים.
- שנית: מענק חד-פעמי הניתן לכל ילד. "מענק לידה" המאפשר לכל אזרח התחלה לחיסכון פנסיוני בסיסי לחיים, כבר מרגע לידתו, כדי לקטוף את הפירות של צמיחה צבורה בטווח הארוך (כמו נטיעת זרעי חרוב, כדי לקצור את שפע פירות החרוב 70 שנים מאוחר יותר). כלומר, לכל ילד יפתח חשבון פנסיה אישי בחודש שבו נולד.
- שלישית: הקמת קרנות-על המשקיעות בהשקעות ריאליות המניבות תשואה יציבה. קרנות אלה מנוהלות באופן פרטי, עם דמי ניהול נמוכים, אבל מוסדרות בקפידה כדי להבטיח את הגינותן, והן גם תחרותיות: הן תתחרנה זו בזו על נכסים ותשואה (כל ההשקעות תבוצענה בישראל, בחברות ריאליות, בשאיפה להרוויח לא פחות מ-5% נטו לשנה ריבית צבורה).
- רביעית: MaxLife, אתר אינטרנט מבוסס בינה מלאכותית העוסק ביעוץ בנוגע למשאבי חיים. האתר יעזור לאנשים להבין ולשלוט במורכבות של ניהול פוטנציאל החיים שלהם. האתר יכלול: אפשרויות למידה לכל שלב בחיים, מיומנויות מבוססות

עבודה, בחירה חכמה בקריירה, ואופטימיזציה של הפנסיה ואחריות פיננסית כוללת.

הפתרון הרדיקלי שלנו מוצג בתרשים המערכות, איור 7.

איור 7: מבט מערכתי סכמתי על פתרון "ארבע אבני היסוד"

היעד שלנו הוא ליזום שינוי כלכלי תרבותי והתנהגותי מרכזי וגורף בחברה

הישראלית. היעד אמור להחליף חלק מתון מהצריכה השוטפת האישית (0.5% משיעור התמ"ג השנתי) בהשקעה גולמית נטו. מעצם הגדרתו, חיסכון משמעותו הימנעות מצריכה. בפרשנות מצומצמת, חיסכון גבוה יותר פירושו ביקוש צרכני נמוך יותר ולכן צמיחה כלכלית נמוכה יותר. אבל, אם החיסכון מופנה בחוכמה להשקעות אמיתיות, לא רק שהביקוש לא ירד, אלא אף יגבר, בשל ההשפעה הגבוהה של "המכפיל" של ההשקעה הגולמית. צריכה אישית (מעצם הגדרתה) מתאדה בשנה שבה היא מתרחשת. לעומת זאת, השקעה גולמית, ממשיכה להניב פירות במשך שנים רבות. חיסכון גבוה יותר והשקעה גולמית מגבירים את הפריון הלאומי, אשר כתוצאה מכך מגדיל את ההכנסה לנפש ובסופו של דבר מאפשר צריכה אישית גבוהה יותר. אבל חשוב לא פחות, הכנסות ההון שיופקו על ידי קרנות-העל יאפשרו לגמלאים לחיות בכבוד, ליהנות מהפירות של מענק הלידה שלהם, ומההשקעות הצומחות במשך 70 שנה. רווחים אלה יאפשרו להם לפרוש, אם רצונם בכך, בגיל 65, ולחיות בכבוד גם כאשר תוחלת החיים מתארכת הרבה מעבר לרמה הנוכחית של סביבות גיל 85 (בכפוף לצמיחת הון כוללת בטווח הארוך).

להלן תיאור מפורט יותר של כל אחת מ "ארבע אבני היסוד". כל אחת מ"אבני היסוד" חיונית, ויחדיו הן יוצרות פתרון רדיקלי מערכת. למרות שהן דורשות תחיקה מנוסחת בקפידה, **הן ישימות לחלוטין מבחינה פוליטית ורצויות ביותר מבחינה חברתית וכלכלית.**

מענק מדינה בלידה

חיסכון פנסיוני וחשבון פנסיה אישי מצטבר ייפתחו לכל יילוד בחודש הראשון לחייו או לחייה. משרד האוצר יפקיד בחשבון זה סכום קבוע ומוסכם. תרומת הון זו תמומן על ידי מס מיוחד שיוטל על משלם המסים והמעסיקים (ראה להלן: היטל מיוחד). הכסף המצטבר בחשבון אישי זה במהלך חייו של האדם יושקע בפעילות כלכלית יצרנית על ידי מוסדות ייעודיים חדשים שיוקמו למטרה זו (ראה להלן: קרנות-על). במהלך 70 שנות השקעה וצבירה ייעודיות, אותו סכום ראשוני צנוע (המענק) יוכל להפוך לסכום של הון מכובד (צמיחה משוערת פי 50 עד גיל 95), הון שיכול לספק בסיס יציב לפנסיה בסיסית לכל אזרח למשך עשרים וחמש שנות פרישה. הרעיון הבסיסי הוא שסכום הקרן שהופקד בתחילת חייו של האדם יניב את התשואה הגדולה ביותר לאורך חייו של הפרט **ויחזק** תהליך מתגלגל חדש של מימון פנסיוני והצטברות הונית כדי לאפשר לכל פנסיונר לחיות בביטחון בשנות הפרישה הארוכות שלו (עד המוות ובלי ערבות כלשהי מהמדינה).

מענק המדינה הראשוני לכל ילוד יחושב באופן דיפרנציאלי לפי מין ורמה חברתית-כלכלית. תינוקות בנות תקבלנה מענק גבוה ב-33 אחוזים מאשר המענק שיינתן לבנים.

ישנן שתי סיבות טובות לכך. הראשונה היא שנשים מאריכות חיים, בממוצע, כשבע שנים או כ-33 אחוזים יותר מאשר גברים **בתקופת הפרישה**, לפי חישוב של תוחלת חיים ארוכה יותר לנשים של 5 שנים בממוצע, בנוסף לגיל פרישה המתחיל שנתיים מוקדם יותר (זה עשוי להשתנות בעתיד הקרוב). סיבה שנייה היא, שכאשר נשים לוקחת פסק זמן כדי ללדת, הם תוכלנה להאריך מעט את תקופת חופשת הלידה שלהן מעבר לתקופה החוקית בלי שהמעסיקים יצטרכו להעביר את מלוא הפרשת הפנסיה שלהם לחשבון הפנסיה האישי שלהן.

הילדים שיוולדו למעמד העני ביותר בחברה, ואשר מספרם היחסי לא יעלה על 20 אחוזים מכל הילדים שיוולדו בכל שנה נתונה, יקבלו מענק גדול יותר. למשל, בנים עניים יקבלו מענק שיהיה גבוה יותר ב-67 אחוזים משאר הבנים שיוולדו באותה השנה. בנות עניות יקבלו מענק גדול יותר בשיעור של 50 אחוזים משאר הבנות. מחקרים שנערכו במדינות מפותחות הראו כי לילדים ממשפחות עניות יש סיכון גבוה פי שישה להיות עניים בגיל 30 מאשר לאלו שנולדו למעמד הבינוני או העליון. לכן, **הרבה יותר חסכוני לחברה להפריש סכום גבוה יותר לילדיהם של העניים למן הרגע הראשון. מכיוון שכל סכומי ההון האלה נועדו להיות מושקעים ביעילות, ביצירתיות ובאחריות במשק הלאומי היצרני, הם גם יביאו, עם הזמן, לירידה משמעותית בשיעור האבטלה הכללי ויעודדו את ילדי העניים למצוא לעצמם מקום יצרני בשוק העבודה.**

בהצעה זו, אנו מבקשים להתייחס לא רק לבעיה המחריפה וההרסנית של אי-שוויון חברתי וכלכלי, אלא גם **לחוסר המוביליות החברתית בין מעמדות כלכליים**. על ידי העדפת ילדי העניים, מקבלת נייזות כזו עידוד וחיזוק **(העלות הנוספת בלידה היא זניחה)**.

היטל מיוחד

שליש מהסכום הדרוש לפתיחת חשבונות פנסיה לכל ילד שנולד בכל שנה ימומן על ידי משקי הבית של המדינה, (כאשר 20 אחוזים ממשקי הבית העניים ביותר יהיו פטורים מכך), ושני שלישים מהמס ימומנו על ידי מעסיקים, על בסיס דיפרנציאלי, בהתאם למספר העובדים. הסכום הכולל שייגבה על ידי המדינה בכל שנה עבור היטל זה יהיה בערך בסביבות 0.5 אחוזים מהתמ"ג לשנה.

ההשקעות של "קרנות-העל"

כל הון הפרישה שהצטבר בחשבונות הפנסיה של מענק המדינה בלידה ינוהל ויושקע על ידי ארגוני השקעות חדשים לא-ממשלתיים בשם Super Trusts שלא יהיו תחת סמכות הממשלה ולא יהוו חלק מהמערכת הקיימת של ניהול קרנות הפנסיה. קרנות הפנסיה הנוכחיות מושקעות בדרך כלל באגרות חוב ממשלתיות, איגרות חוב קונצרניות ובשוקי המניות. מערכת זו לא מבטיחה תשואה ראויה או את הצמיחה החיונית לקרן. בפרדיגמה החדשה של "ארבע אבני היסוד", כל כספי הפנסיה יושקעו ישירות בכלכלה באמצעות רכישה, הקמה וניהול של חברות יצרניות. הכסף יהיה מחויב להשקעות לטווח ארוך במדינה עצמה כאשר המטרה היא להשיג צמיחה שנתית צבורה נטו של לפחות חמישה אחוזים. גיל הפרישה יעודכן בעת הצורך על ידי אקטוארים, אבל כל אדם יהיה זכאי להתחיל לקבל את הקצבה החודשית שלו מגיל 70 ואילך, גם אם הוא בוחר להמשיך לעבוד.

מגיל 70 ואילך יהיה הפרט זכאי לקבל מהחשבון האישי שלו סכום שיחושב באופן אישי ויביא בחשבון את הסכום שהצטבר עד כה (המבוסס על המענק המקורי בלידה), מחולק במספר החודשים שאדם ממוצע חי בפרישה. מספר החודשים יותאם בכל חמש שנים עם עדכון אומדני תוחלת החיים. אם ניקח בחשבון את שיעור הגידול בתוחלת חיים, ייתכן שפרט יצטרך להקטין את הקצבה החודשית שלו, כדי שישאר לה/לו מספיק כסף למשך שנים אלה. (תוכניות פנסיה פרטיות של שנות העבודה ינוצלו עם הפנסיות של "קרנות-העל" להגדלת סה"כ הפנסיה לכל פרט).

MAXILIFE: יועץ אישי וירטואלי לכל אחד

תכנית "ארבע אבני היסוד" מכירה במורכבות ההולכת וגוברת של חיי היום יום - במיוחד בתהליך של השגת "שכר מחייה". ההתרחבות המהירה והשינוי המתמיד בטכנולוגיה בשילוב עם תחרות גלובלית עזה, שתוגבר ותואץ עוד יותר בשנים הבאות, מקשה מאוד על האדם הממוצע להישאר במסלול הקריירה שאותו הציב לעצמו בתחילת דרכו. לכן, תכנית "ארבע אבני היסוד" מציעה יצירת חבילת תוכנה חדשה, מבוססת בינה מלאכותית, אשר תהיה מסוגלת ללמוד להבין את הפרט, מטרותיו, היכולות שלו וצרכיו, ולצבור מאגר מידע אישי על הצרכים ועל ההעדפות הספציפיים שלו. התוכנה מיועדת לשרת את הצרכים של האדם הספציפי, לא את האינטרס של סוכן הביטוח או של קרן הפנסיה. התכנית לא תחשוף לעולם את הנתונים לצד שלישי כלשהו, אלא בהוראה ברורה מצדו של הפרט. MaxiLife תוכל לעזור לפרט להתמודד בהצלחה רבה יותר עם אתגרים

כלכליים ועם כישורי חיים נוכחיים ועתידיים שלו או שלה. MaxiLife תכיל גם את כל המידע הנחוץ לפרט כדי שיהיה מסוגל לעקוב בקלות ויעילות אחר ביצועים של השקעות שונות בתוכנית הפנסיה שלו, כולל מענק המדינה בלידה.

סיכום ומסקנות:

- סירופ חרובים משמש גם באי היווני, כרתים, כממתיק טבעי ונחשב למקור טבעי לסידן. הוא מכיל פי שלושה יותר סידן מאשר חלב. הוא גם עשיר בברזל, זרחן וסיבים טבעיים (בשל טעמו החזק, אפשר למצוא אותו מעורב עם תפוז או שוקולד).
- אפשר להשתמש בתרמילי פרי החרוב המרוסקים להכנת משקאות; לפתן, ליקר וסירופ. מוצרים אלה מיוצרים מחרובים בטורקיה, מלטה, פורטוגל, ספרד וסציליה.
- מספר מחקרים מצביעים על כך שהחרוב עשוי לסייע בטיפול בשלשולים אצל תינוקות.
- במלטה, הסירופ (gulepp tal-ħarrub) העשוי מפירות החרוב משמש כתרופה מסורתית לשיעול וכאבי גרון. וגם ממתק מסורתי העשוי מפרי החרוב נאכל בתקופת הצום וב'יום השישי הטוב'.
- באיים המלטזיים, תרמילי חרוב שמשו כמזון לבעלי חיים. בתקופות של רעב או מלחמה, הם היוו גם חלק מהתזונה של רבים מבני האי.
- גם בחצי האי האיברי, שמשו תרמילי חרוב בעיקר כמזון לבעלי חיים, במיוחד להאכלת החמורים.

ניסיונות לפתור את משבר **מימון הפנסיה בגישת הטלאי-על-טלאי ופתרונות חלקיים, המאומצים מתוך תועלת פוליטית - נידונו לכישלון**. כל מה שהם עושים הוא להחמיר את הבעיה, מכיוון שזמן יקר הלך לאיבוד. **זמן אשר צריך להיות מנוצל היטב לפיתוח ויישום של פתרונות ברי-קיימא.**

מהי התכונה העיקרית של פתרון בר קיימא? התשובה פשוטה:

- רמת חיים בכל חברה, צריכה של מוצרים ושירותים לנפש, תלויה בסופו של דבר בתפוקה של עובדיה - התפוקה הממוצעת לשעת עבודה. השאיפה להעלאת רמת החיים דורשת את העלאת הפריון. העלאת הצריכה האישית לנפש (רמת החיים) יכולה להתבצע רק אם הפריון יעלה בשיעור שווה בערך.

- עלייה זו בפריזן מתרחשת רק כאשר מציידים את העובדים בכישורים מתאימים ובכמויות מספקות של טכנולוגיה מודרנית והון, הנוצרים כפונקציה של המשאבים הזמינים לאספקת הון כזו ומונעים על ידי חיסכון לאומי. כאשר חסכונות, השקעה גולמית ופריזן יגדלו, יתעצמו בסופו של דבר גם המשאבים שאפשר להעניק לאלו שכבר אינם נמצאים בשוק העבודה, כלומר, לגמלאים ונכים.

ניתן לסכם את הפתרון שלנו במשפט אחד פשוט: חיסכון גבוה יותר, המושקע בחוכמה בעסקים אמיתיים, יוצר פריזן גבוה יותר ותשואה גבוהה יותר על הון אשר בסופו של דבר מאפשר לקשישים לפרוש ולחיות בכבוד, ומאפשר לכל החברה ליהנות מרמת חיים עולה בהתמדה.

כמו הרבה רעיונות טובים, זהו רעיון שפשוט להסבירו, ודי פשוט ליישם אותו. הגורם המסובך היחיד הוא שהיישום כפוף לכך **שהממשלה תכיר בצורך ובהזדמנות הגדולה** להוציא את הפרט ואת המשק הלאומי למסע ארוך של הצלחה במחיר בר-קיימא.

בפרק השלישי נספק ניתוחים מפורטים יותר ביחס לעלות של "ארבע אבני היסוד" וההשפעה הכלכלית והחברתית שלהן.

פרק 3. קטיף הפירות

"שום דבר ששווה לחיות עבורו יכול להיות מושג בתקופת חיינו; לכן הישועה שלנו היא התקווה - שום דבר שהוא אמיתי או יפה או טוב הוא הגיוני לגמרי בכל הקשר מידי של ההיסטוריה; שום דבר שנעשה, בעל ערך ככל שיהיה, יכול להיעשות לבד..."

Reinhold Neibuhr [1952], The Irony of American History (U of Chicago Press, 2008), p. 63.

מבוא

בפרק זה, נסיים את התכנית העסקית אותה התחלנו בפרק השני, ונוסיף תיאור של ההשפעה של הפתרון הרדיקלי שלנו למשבר מימון הפנסיה על הכלכלה, כולל תחזיות כמותיות, ודיון בתרחישים עתידיים.

רקע: אנו כותבים פרק זה ב-7 למאי. היום, בין דפיו של העיתון הכלכלי היומי זה מרקר, אי שם בעמוד 37, הופיע מאמר מטריד שנכתב על ידי פרופסור מכובד, שלומי שוב, ראש תוכנית חשבונאות וסגן דיקאן בית הספר ע"ש אריסון למנהל עסקים, המרכז הבינתחומי הרצליה. כותרת המאמר (שנכתבה על ידי העורכים) מתייחסת שוב ל"פצצת הזמן" של הפנסיה.²¹ הנה סיכום קצר של המאמר, המשתרע על עמוד אחד:

²¹ שלומי שוב, "האם כחלון יפרק את פצצת הזמן שמסתתרת בקרנות הפנסיה החדשות?", דה מרקר, 7 במאי, 2015, עמ' 37.

"קצבתו של אדם בגמלאות, המשולמת על ידי קרנות הפנסיה החדשות [שהוקמו ב-15 השנים האחרונות לאחר רפורמות הפנסיה], מחושבת על פי תקנות משרד האוצר... בהנחה ששיעור התשואה הריאלית (בניכוי אינפלציה) על חיסכון פנסיוני הוא 4 אחוזים בשנה. הנחה זו קובעת את... הסכום החודשי שישולם לפנסיונר בפרישתו... שיעור הריבית הריאלית בפועל הוא 0.1 אחוזים. גירעון זה [בין שיעורי התשואה בפועל ובהנחה] נרשם רק ביום שבו יפרוש האדם בפועל מעבודתו. **הגירעון משולם על ידי חוסכי הפנסיה שלא פרושו עדיין.** מכיוון שמספר הפורשים היום הוא קטן [כי אלה הן קרנות פנסיה חדשות], עבור ארבע קרנות הפנסיה החדשות הגדולות ביותר, 90% מכל קרנות הפנסיה החדשות, הגירעון [הרשום] הוא קטן. ההשפעה האמיתית תורגש בשנים העתידיות, עם העלייה במספר הפורשים".

ובתרגום לשפה פשוטה: פנסיונר העתיד! למיטב ידיעתך, הפנסיה שאתה מתכנן לקבל, 70 אחוזים מהשכר שלך, היא הפנסיה שאותה מקבלים הפורשים היום. ובכן, שכח מזה! כאשר יגיע זמנך לפרוש, לא תקבל סכומים כאלה. כדאי לך להתחיל לחסוך כבר עכשיו בעצמך, כדי שלא תסבול חרפת רעב לעת זקנה. למה? מכיוון שהפורשים של היום מקבלים פנסיה העולה בהרבה על מה שנצבר בנכסי הפנסיה.²²

מחקר שנערך על ידי אסף גבע מבנק ישראל חוזה כי "**הזדקנות האוכלוסייה הישראלית תוסיף 22 מיליארד שקלים [במחירים הנוכחיים] להוצאות הממשלה מדי שנה.**"²³ מתוך סכום זה, בערך אחוז אחד מהתמ"ג יהיו תוספת להוצאות בריאות, ותשלומי הביטוח הלאומי לקשישים אשר, יעלו ל-1.4 אחוזים מהתמ"ג. באותו זמן, ירדו תשלומי הפנסיה של המדינה בערך ב-0.7 אחוזים מהתמ"ג, עם היעלמות הפנסיות התקציביות מוגדרות הזכויות. תחזיות אלה מצביעות על הוצאות ציבוריות כבדות נוספות, גם ברמות הנוכחיות הבלתי מספיקות בעליל של תמיכה והכנסה מפנסיה לפנסיונרים. במילים אחרות, **אם לא תינקט שום פעולה יהיה קשה לשמור אפילו על ההכנסות הבלתי-מספיקות הקיימות של אזרחים ותיקים, אשר מביאות לעוני וזלות כבר עכשיו** (ראה תיבה 4: בתוך מערכת הביטוח הלאומי של ישראל).

²² בשנת 2008 חוקקה כנסת ישראל חוק המחייב לספק לכל העובדים תכנית פנסיה. מכיוון שלא הוקמה שום מערכת עם חזון חדש (כמו זו שאנו מציעים, ארבעת "אבני היסוד"), התוצאה היא: "... ייתכן שיש עד רבע מיליון חשבונות פנסיה 'קפואים', המכילים עשרות מיליארדי שקלים, כסף המוחזק עבור עובדים שמעולם לא תבעו אותו (ז.א., עובדים שעזבו את מקום עבודתם לאחר תקופת זמן קצרה). מקור: David Shammah, Times of Israel, April 20, 2013 (online).

²³ אסף גבע (בנק ישראל), 2013.

תיבה 4: בתוך מערכת הביטוח הלאומי של ישראל

פרופ' שלמה מור-יוסף, M.D., הוא מנכ"ל המוסד לביטוח הלאומי של ישראל. לפני משרה זו שבה הוא משמש כבר שלוש שנים, הוא היה מנכ"ל המרכז הרפואי הדסה בירושלים. המוסד לביטוח הלאומי הוא גוף בירוקרטי ענק, המטפל ב-6 מיליון שיחות טלפון בשנה, 4 מיליון ביקורי בית, ו-35 מיליון תשלומי פנסיה. במוסד עובדים 3,800 איש והוא מפעיל 73 סניפים, עם תקציב שנתי של 100 מיליארד ש"ח (כוללים דמי ביטוח בריאות). בראיון גלוי לב ופתוח עם העיתון הכלכלי *דה מרקר*, שהתקיים לאחרונה, אמר פרופ' מור-יוסף:

"הממשלה מתעלמת מהעובדה שתכנית הפנסיה [הנוכחית] הולכת ליצור קשישים עניים. אנחנו צריכים לספק עזרה נוספת לגמלאים, בין אם על ידי איגרות חוב ממשלתיות ייעודיות [המשלמות תשואה מסובסדת מובטחת], או על ידי פנסיה מוגדרת זכויות, וערבויות ממשלה. אנחנו צריכים להגדיל את קצבאות הזקנה לפחות ב-1,000 ש"ח בחודש. העלות השנתית: 10 מיליארד ש"ח. זה הרבה כסף. אבל מדינת ישראל צריכה לחשוב על הגמלאים שיחיו מהפנסיות שלהם בעתיד. המדינה צריכה להתמודד עם [בעיית] הפנסיה לפני שהם נעשים זקנים ועניים ... גיל הפרישה חייב לעלות בהדרגה, חודש אחד בכל שנה, ולהיות שווה לגברים ולנשים... **אי אפשר [להתמודד עם הבעיה] כאשר אנשים פורשים בגיל 62 וחיים עד גיל 95.** המערכת תקרוס. אם נתחיל כעת, נוכל לעשות זאת בהדרגה" (מקור: מירב ארלוזורוב, *דה מרקר*, 11 במאי, 2015, עמ' 10-12).

ישראל מצטרפת לרשימה ארוכה של מדינות אשר 'מטפלות' במשבר מימון הפנסיה על ידי דלדול נכסי הפנסיה בקצב מדאיג, ככל הנראה על ידי מנהיגים פוליטיים אשר יודעים כי הם יעלמו מהמפה הפוליטית זמן רב לפני שיוזמת "עץ החרוב" תגווע בשל הזנחה פושעת.

הנה מהות הבעיה, כפי שאנו רואים אותה. **זה לא משבר פנסיה.** זה משבר חברתי, שמתפתח במהירות בתוך חברה בעלת יכולת, ישראל, אשר על אף יכולותיה מאופיינת בתת-חיסכון ובתת-השקעה. התוצאה היא פריון נמוך וצמיחה נמוכה בפריון, המתורגמים לצמיחה נמוכה בתמ"ג.²⁴ זה בתורו מכתוב תשואה נמוכה על הון. אם צמיחת התמ"ג הנמוכה תימשך, ואם הפריון יישאר נמוך וללא-שינוי, לא יוכל להיות כל פתרון למימון הפנסיות או לבעיות חברתיות מבניות ועמוקות אחרות. **שום פתרון טכני - המכונה לעתים "ארגון מחדש של כיסאות הנוח על סיפון אניית הטיטניק הטובעת" - לא יספיק.** אם

²⁴ "החל משנת 2011 ... פריון העבודה בישראל נמוך יותר מרוב מדינות ה-OECD, והוא רק 75% מהממוצע ב-OECD, 63% מהממוצע במדינות ה-G7 ורק 56.3% מפריון העבודה בארצות הברית. פער זה הולך ומתרחב ככל שפריון העבודה בישראל סוטה מזה של שאר המדינות המפותחות". גלעד ברנד, "פרדוקס הצמיחה של ישראל", מכון מילקן, דצמבר 2013, עמ' 2. בשנת 2014, עלה פריון העבודה (תמ"ג לשעת עבודה) רק ב-0.6 האחוז.

מאגר המשאבים שממנו משולמים הצרכים חברתיים (כגון פנסיה) לא יצליח לגדול במידה מספקת, ייווצר בסופו של דבר עימות חריף בין הקבוצות השונות שיש להן תביעות מוצדקות כלפי אותם משאבים דלים. **יפרצו מלחמות בין-דוריות**. המצב הנוכחי טומן בחובו מסלול המוביל באופן ברור לסכסוך חברתי אלים בין קשישים שחיים מכספי הפנסיה ואזרחים עובדים אשר כרגע מממנים פנסיות אלה. אי אפשר להסכים עם מצב כזה. בעבר, הותרו אחריו הדור הבוגר כלכלות חזקות ומבוססות יותר לדור הצעיר, באמצעות החיסכון והחסכנות שלהם. כיום, מסיבות רבות, מורשישים הקשישים כלכלות חלשות יותר ומוכות-חוב לצאצאיהם. אין להתייחס לכך בשאננות. ההשלכות החברתיות הן הרות אסון.

ההצעה שלנו קוראת למעט כאב בהווה כדי לקצור הרבה רווח בעתיד. ברם, "כאב עכשיו - רווח אחר כך" היא הנוסחה שממנה נמלטים רוב הפוליטיקאים כמו ממגפה.

הפוליטיקאי האירופי ז'אן-קלוד יונקר (נשיא האיחוד האירופי) אמר, "אנו [הפוליטיקאים הנבחרים] יודעים כולנו מה לעשות, אנחנו רק לא יודעים איך להיבחר מחדש אחרי שנעשה את זה." הוא התכוון לכך שמנקודת מבטו של הפוליטיקאי, כל מאמץ לפתרון בעיות מבניות ארוכות-טווח (כמו עוני קשישים ומימון פנסיות) אשר כרוך בהקרבה בהווה, יוביל לתבוסה מוחצת בקלפי. ייתכן זו האמת ואולי לא. אבל העובדה שרוב הפוליטיקאים תופסים זאת כאמת, ורוצים תמיד להיבחר מחדש, מרמזת על כך שכל מדיניות אשר דורשת הקרבה בטווח הקצר לא תיושם לעולם, ולא משנה עד כמה השינוי חיוני או כמה מרשימים יהיו הרווחים בטווח הארוך.

בפרק זה נביא כמה תחזיות פשוטות, המראות, לפי הנחות שמרניות, כי הירידה הראשונית בצריכה הפרטית (רמת החיים) הנכללת בהצעה הרדיקלית שלנו, להתנעת החיסכון הפנסיוני, 'הזרע' לשתילת עצי החרוב, תשולם בחזרה במהירות על ידי צמיחה כלכלית גבוהה יותר שתיווצר על ידי חסכונות והשקעות גולמיות מסוג זה.²⁵

ניזכר בנוסחה הפשוטה שלנו: S כפול R כפול T . חסכונות גבוהים יותר (S), המרוויחים שיעורי תשואה גבוהים יותר R (בגלל פריון עבודה גבוה יותר וצמיחת הון ותמ"ג גבוהים יותר), על פני תקופת זמן ארוכה, T , של 70 שנים. בתחזיות שלנו נראה כי "הכאב" הראשוני בשל הצריכה הפרטית והציבורית הנמוכה יותר (0.483 אחוזים מהתמ"ג בשנה - בסך הכל)

²⁵ מרכיב מרכזי בהצעה שלנו הוא פשוט: חיסכון זה יושקע בישראל, לא בחו"ל. על פי בנק ישראל, אשר צוטט בדה מרקר "בקרוב, חצי מהפנסיה שלך תושקע בחו"ל" (19.4.2015, עמ' 4). כרגע, 13% מהנכסים בקרנות הפנסיה 'הישנות' (מלפני 2008) מושקעים בחו"ל, ו-29% מקרנות הפנסיה ה"חדשות" (שלאחר 2008) מושקעות בחו"ל.

יחלוף מהר מאוד בגלל הרווח הגדול יותר הנובע מצמיחה כלכלית מהירה יותר שתיווצר על ידי גידול במלאי ההון (הן פרטי והן ציבורי [תשתיות]), ומגידול משמעותי ביותר בפריין כולל במשק.

תחזית לתמ"ג ולצמיחת תמ"ג, 2015-2085

התיאוריה של צמיחת תמ"ג:

מודל צמיחת התמ"ג שלנו הוא זה של זוכה פרס נובל רוברט סולו, אשר השתמש בגישת פונקציית הייצור המצרפית (Solow, 1957):

$$[1] Q' = \alpha L' + (1 - \alpha) K' + A'$$

כאשר Q' הוא השינוי משנה לשנה בתמ"ג ריאלי, L' הוא % השינוי משנה לשנה בשעות עבודה, K' הוא השינוי משנה לשנה במלאי הון נטו, α הוא המשקל של העבודה בתפוקת התמ"ג (נמדד כחלק של העבודה בהכנסה הלאומית), $1 - \alpha$ הוא המשקל של ההון בתפוקת התמ"ג (נמדד כחלק של ההון בהכנסה הלאומית), ו-A' הוא שיעור השינוי בפקטור הכולל של פריין, המוגדר כשיעור השינוי משנה לשנה בתפוקת התמ"ג ליחבילה של עבודה והון.

ל דוגמה, החישוב של צמיחת התמ"ג לשנת 2014 הוא:²⁶

$$[2] 2.82 = 0.6 * 1.6 + 0.4 * 3.9 + 0.30$$

ומראה כי 0.96 אחוזים מהגידול בתמ"ג נגרמו בגלל עלייה בשעות העבודה, L' (0.6 X 1.6), 1.56 מהצמיחה בתמ"ג נגרמו בגלל עלייה במלאי ההון נטו K' (0.4 X 3.9), ושאר הצמיחה בתמ"ג, המחושבת כשארית, 1.6 - 0.96 - 2.8, הייתה מעצם ההגדרה של גידול בפקטור הפריין הכולל (0.30).

דרך אחרת להציג תוצאות אלה היא:

$$[3] 2.82 - 1.6 = \% \text{ change in GDP per labor hour} = 1.22 \% \\ = 0.4 * [3.9 - 1.6] + 0.30 = 0.92 + 0.30 = 1.22\%$$

במילים אחרות, פריין העבודה במשק בשנת 2014 עלה ב-1.22 אחוזים כאשר כשלושה רבעים מהגידול מיוחסים להון גבוה יותר לכל שעת עבודה, ורבע אפשר לייחס ליחס ליכל דבר אחר (שינוי טכנולוגי, וכו'). זהו שיעור נמוך במיוחד ובלתי מתקבל על הדעת של צמיחה

²⁶ מקור: הדו"ח השנתי של בנק ישראל לשנת 2015. החלק של העבודה בהכנסה הלאומית הוא 0.6 ונשאר יציב יחסית, למרות שירד במקצת (מכון אדווה, 2015).

בפריון. מדובר בבטייה מבנית כרונית במשק הישראלי שזכתה לתשומת לב מעטה מדי, חוץ מאשר על ידי כלכלני מחקר אשר התריעו על הבטייה (אולם קולם כמעט ואינו נשמע). **אם מגמה חמורה זו תימשך, המשמעות היא שלתמ"ג לנפש בישראל ייקח כמעט שלושה דורות, או 65 שנים, להכפיל את עצמו.** לעומת זאת, הצמיחה בפריון העבודה של סין במגזר הייצור היא בממוצע 11 אחוזים בשנה, בשנים האחרונות. נכון לעכשיו, בישראל, יותר ממחצית תיק הנכסים של הציבור מוחזק בפיקדונות מזומן או מטבע זר, או באגרות חוב ממשלתיות, אשר משלמות תשואה של אפס או תשואות מינימאליות מאוד. **אם שיעור התשואה על חיסכון לא יעלה באופן משמעותי, לא יוכל להיות פתרון למשבר מימון הפנסיה.**²⁷ אותה המסקנה חלה על ההיקף הכולל של ההשקעה השנתית ליצירת נכסים חדשים.

מחקר של קרן המטבע הבין-לאומית מראה בבירור את הקשר בין הגידול במלאי ההון נטו והגידול בתוצר. "מחקרים רבים מתבוננים בשיעור ההשקעה - באחוז התמ"ג המוקדש לגידול במלאי ההון. אנו מוצאים כי חשוב יותר להתמקד בקצב הגידול של מלאי ההון עצמו".²⁸ עלייה משמעותית בקצב הצמיחה הכלכלי של ישראל, המהווה מפתח חיוני לעתידה, מחייבת, כתנאי חיוני אך לא מספיק, עלייה משמעותית בקצב הגידול של ההון נטו. **תנאי זה אינו מספיק כשלעצמו, כי החסכונות המתווספים חייבים להיות מושקעים בחוכמה ובאופן פרודוקטיבי בכלכלה הריאלית של ישראל.**

תחזיות:

א. קו ההתחלה

אופק הזמן שלנו הוא זה שצוין על ידי התלמוד ביחס לנשיאת פרי על ידי עצי חרוב, משלב הזרע ועד לקטיף הפירות - 70 שנים. (בפועל, פרק זמן זה משתנה במידה רבה). לכן נבחר את תקופת 70 השנים משנת 2015 עד שנת 2085.

נחזה תחילה את הצמיחה השנתית בתמ"ג ותמ"ג לנפש, לפי הנחות אלה, עבור קו ההתחלה שלנו (ואם הדברים ימשיכו כפי שהם, ללא שינויים במדיניות):

²⁷ ראה בנק ישראל, "תיק הנכסים הפיננסיים של הציבור בשנת 2014", 10 במרץ, 2015 (הודעה לעיתונות).

²⁸ S. Arslanalp et al., "Investment in Growth", Finance and Development, March 2011, p. 34.

- סך כל שעות העבודה יגדלו ב-2 אחוזים לשנה (זהו השיעור הממוצע של עלייה בשעות עבודה במהלך 2009-2014). הנחה זו מבוססת על תחזיות גידול אוכלוסייה של 1.6 אחוזים בשנה (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, תחזית "בינונית", עם עלייה צנועה בהשתתפות בכוח העבודה): מלאי ההון נטו יעלה ב-3 אחוזים בשנה, באופן עקבי עם השקעה גולמית של כ-20 אחוזים מהתמ"ג, והשקעה נטו בנכסים של 7.5 אחוזים מהתמ"ג;
- פקטור הפרייון הכולל עולה בין 0.6 אחוזים (השיעור השנתי הממוצע של הגידול במהלך 1995-2008) ל-0.9 אחוזים לשנה (השיעור השנתי הממוצע של הגידול במהלך 2009-2014). על בסיס הנחות אלה, צמיחת תמ"ג שנתית יציבה תהיה בין 3.0 אחוזים ו-3.3 אחוזים. בחרנו לאמץ את 3.0 אחוזים כקו התחלה, בין היתר משום שאנו חוששים שמנוע הצמיחה של ישראל, ענפי ההיי-טק וה-ICT (טכנולוגיית מחשוב ומידע), כבר מיצו את יכולתם לתרום למשק, מכיוון שחברות הסטארט-אפ עסוקות באקזיטים מסיביים (רכישה על ידי צד שלישי זר במקום בצמיחה מקומית עצמאית לטווח הארוך), ומכיוון **ששיעורי החיסכון וההשקעות הנוכחיים לוקים מאוד בחסר ואינם תורמים למודרניזציה של הכלכלה הישראלית או לתנופה חזיתית ברמת התחרותיות הגלובלית שלה.**

שימו לב שזו אינה תחזית! זהו ניסיון להמחיש כיצד תיראה הכלכלה הישראלית, והמבנה העתידי של התמ"ג, אם המגמות הנוכחיות יימשכו ללא שינוי. היא משמשת כבסיס אשר נגזו נשווה את ההשפעה של ההצעה הרדיקלית שלנו. במילים אחרות: אנו משווים עשיית 'כלום' (או עשיית שינויים קוסמטיים) עם יישום של מדיניות רדיקלית ואמיצה העוסקת בבעיות הליבה של המדינה בצורה היעילה ביותר.

ב. "ארבע אבני היסוד"

בחודש מאי 2015, בעודנו כותבים דברים אלה, הוקמה הממשלה הצרה ה-34 של ישראל ואושרה בכנסת ה-20 שזה עתה נבחרה בבחירות הכלליות שנערכו ב-17 במרס 2015. ההבדלים בגודל הקואליציה והאופוזיציה הם 61 ו-59, בהתאמה. זה נשמע אולי דמיוני ומופרך להניח שהממשלה הזאת, והכנסת הזאת, דווקא הן תאמצנה את הפתרון המערכתי הרדיקלי שלנו לבעיית הפנסיה. אבל, אנחנו מאמינים שכן. והסיבה לכך היא שהן לימין והן

לשמאל בזירה הפוליטית בישראל יש עניין רב לתמוך בהצעה שלנו. השמאל יהיה מעוניין לתמוך בהצעה שלנו מכיוון שהיא תועיל לשיפור מצבן היחסי של קבוצות בעלות הכנסה נמוכה כגון הקשישים; והימין, משום שהיא מחזקת את תרומתו הכלכלית של המגזר הפרטי, באמצעות הגברת ההשקעה בנכסים והגדלת הפריזון הכולל במשק.

אנו טוענים כי על ידי יישום תכנית "ארבע אבני היסוד", החל משנת 2015, אשר כוללת את המענק בלידה, היטל מס מיוחד, קרנות-על, ואתר MaxiLife, יתרחש מיד תהליך השינוי הבא:

בכל שנה במשך 20 שנים, יוקצה חצי אחוז נוסף מהתוצר (0.005 מ-1.059 טריליון שקל, או 5 מיליארד ₪), להשקעה על חשבון הצריכה הפרטית והציבורית, באמצעות מיסוי וצעדים אחרים, כולל תמריצים מורחבים לחיסכון. במילים אחרות, ההשקעה הגולמית תעלה (על פני תקופה של שני עשורים) מ-20 אחוזים בערך מהתוצר המקומי הגולמי לכ-30 אחוזים מהתוצר המקומי הגולמי (20 כפול 0.005, או 0.10, 10 אחוזים). זה ייצור גידול בהשקעה הגולמית של כ-100 מיליארד ש"ח במחירי שנת 2015 (5 מיליארד ש"ח כפול 20). [הנכסים שנצברו בקרנות-העל לאחר 20 שנים לפי 5 אחוזים לשנה נטו בצמיחת ריבית צבורה מוערכים ב-227 מיליארד ש"ח].

אפשר לשייך את הסכומים שאנו מציעים כהשקעה שנתית לחיזוק מערך החיסכון וההון המקומי כחלק מהפתרון המדיני של ממשלת ישראל ה-34, שחלק מההסכמים לכינונה כללו דרישה להוצאות נוספות של מעל 10 מיליארד ש"ח לשנה.

ההשפעה החיובית של תוכנית "ארבע אבני היסוד":

- עלייה הדרגתית של 20 שנה בשיעור הגידול במלאי ההון נטו, מ-3 האחוזים הראשוניים ל-7 אחוזים בשנה בשנת 2035;²⁹
- כתוצאה מכך, קצב הגידול בפקטור הפריזון הכולל יעלה במידה צנועה מ-0.6 אחוזים בשנה לבין 1.0 ו-1.5 אחוזים בשנה. משום שהרבה טכנולוגיה חדשה

²⁹ השקעה גולמית/תוצר של 30% משמעם השקעה נקיה/תוצר של 30% - 12.5% (צריכת הון) = 17.5%. השקעה נקיה/ הון = 17.5% מחולקים ב-2.5, יחס תפוקת הון, או 7%, השיעור החדש של צמיחת מלאי הון. שיעור צריכת הון של 12.5% שווה לשיעור הפחת הממוצע של הון, 5% כפול יחס הון-תפוקה, 2.5 = 12.5%. ראיות התומכות בהנחה של יחס הון-תפוקה של 2.5 נמצאות אצל Paul Evans, *U.S. Stylized Facts and Their Implications for Growth Theory*, Dept. of Economics, Ohio State Univ., 2000. אוונס גם מראה כי שיעור צריכת הון ממוצע עבור ארה"ב הוא 5 אחוזים ממלאי ההון. שים לב כי מניחים שהיחס המצטבר הון-מלאי, כלומר, השקעה בנכסים נטו לחלק לתוספת לתוצר, הוא באופן כללי 3.0; וזאת משום שהיחס השולי הון-תפוקה גבוה יותר מהממוצע.

מתגלמת בהון חדש. לכן השקעה גבוהה יותר מגבירה את פקטור הפריון הכולל, במישרין ובאמצעות השקעה בתשתיות.

התוצאה היא שעד שנת 2035, קצב גידול השנתי בתמ"ג יהיה:

$$[4] \quad 0.6 * 2 + 0.4 * 7 + 1.5 = 1.2 + 2.8 + 1.5 = 5.5 \%$$

או

$$[4]' \quad 0.6 * 2 + 0.4 * 7 + 1.0 = 1.2 + 2.8 + 1.0 = 5 \%$$

לפיכך, לאחר יישום "ארבע אבני היסוד", תעלה צמיחת התוצר בהדרגה במשך תקופה של 20 שנים מ-3 אחוזים לשנה לבין 5.0 ו-5.5 אחוזים בשנה. הנחות השלכה אלה הן שמרניות. אנחנו לא, מביאים בחשבון, למשל, שהשקעה גבוהה יותר ופריון עבודה מוגדל יעודדו השתתפות גבוהה יותר בכוח העבודה וייצרו יותר מקומות עבודה. אנחנו גם לא מניחים כי זרם ההשקעות יביא לגידול ביצוא, למרות שככל שהעסקים המקומיים יהפכו להיות מודרניים יותר הם יוכלו להתחרות בהצלחה בשווקים הגלובליים.

אפשר לשאול: האם הירידה (הצנועה) בצריכה הפרטית והציבורית לא תוביל גם לצמיחה איטית יותר של התמ"ג בגלל ירידה בביקוש? התשובה היא שכל שקל שיווד מהצריכה מוחלף למעשה בשקל שווה להשקעה בישראל - ומכפילי התמ"ג ומכפילי התעסוקה של השקעה גבוהים באופן משמעותי מאשר מקביליהם, בכל הקשור לצריכה.³⁰

התוצאות של תחזית זו, המראה את קו ההתחלה לעומת תחזיות של "ארבע אבני היסוד", מוצגות בטבלאות שונות בנספח אחד (אחרי הפרק החמישי).

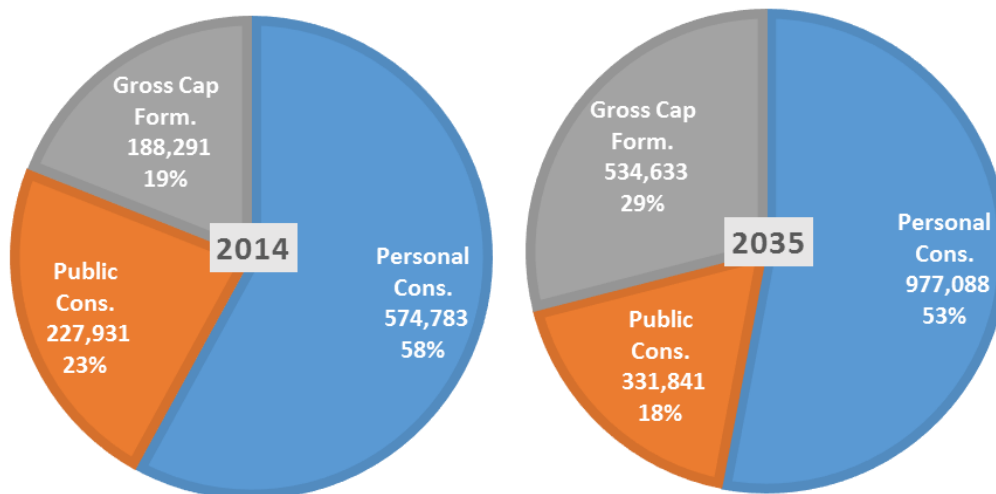
השינוי ההדרגתי מ'צרצר' לינמלה': במשך שני עשורים, מ-2015 עד 2035, עם יישום הפתרון הרדיקלי של "ארבע אבני היסוד", התוצאה של המס המיוחד, מענק בלידה ופעילות השקעה מסיבית של "קרנות העל" תהיה להעביר מדי שנה 0.5 אחוזים מהתמ"ג מתוך הצריכה האישית והציבורית להשקעה. (ראה טבלה 4 בנספח). אנו מניחים שזה יתרחש בחלקים שווים, עם ירידה שווה של 0.0025 (0.25%) בשיעור התמ"ג המוקדש לצריכה אישית מדי שנה, למשך 20 שנים (המגיע לירידה שנתית של 0.05, מ-0.58 עד 0.53 מהתמ"ג), וירידה שווה של 0.0025 (0.25%) בשיעור התמ"ג המוקדש לצריכה ציבורית, כולל ביטחון (המגיע לירידה שנתית של 0.005, או 0.05 במשך עשור, מ-0.23 עד 0.18). לכן, בשנת 2035, 53

³⁰ לפי אחת ההערכות, דולר של השקעה בתשתיות יוצר, בטווח הקצר, 1.56 דולרים של תוספת לתמ"ג. ראה: Serkan Arslanalp, Fabian Bornhorst, and Sanjeev Gupta, "Investing in Growth", IMF Finance & Development, March 2011, Vol. 48, No. 1

אחוזים מהתמ"ג יוקדשו לצריכה אישית, 18 אחוזים לצריכה ציבורית, ו-29 אחוזים מהתמ"ג יוקצו להשקעות גולמיות.

איור 8: ההשתנות ההדרגתית מ'צמצום' ל'נמלה': תמ"ג במשך שני עשורים, מ-2015 עד 2023

גידול	2035		2014		
2.84	29%	534,633	19%	188,291	השקעה גולמית בהון
1.46	18%	331,841	23%	227,931	צריכה ציבורית
1.69	53%	973,088	58%	574,783	צריכה פרטית
1.86	100%	1,839,562	100%	991,005	סה"כ

כסף, כסף בכל מקום...

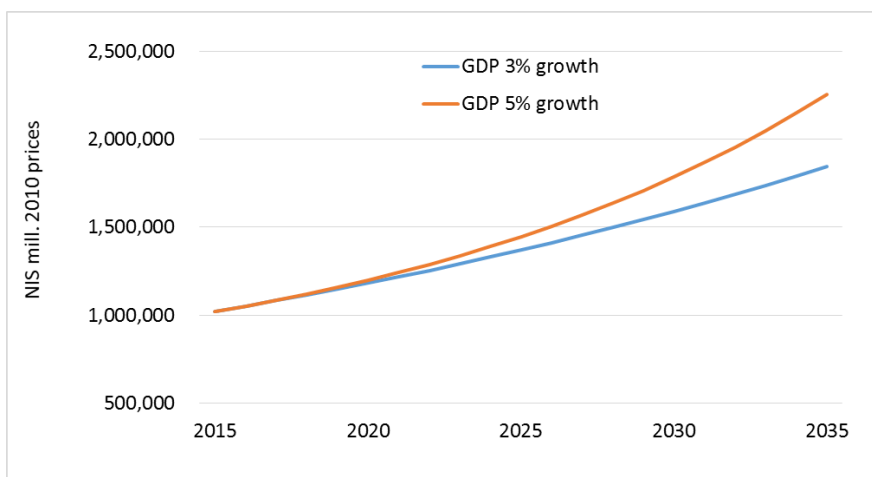
בשירו המפורסם של סמואל קולרידג, חרוזים של 'יורד ים ישיש', מופיעות המילים: "מים מים בכל מקום, אפילו לא טיפה לשתות". ישראל, רוב המדינות המערביות ניצבות בפני בעיה דומה. כסף, כסף בכל מקום... אבל אפילו לא טיפה (להשקעה).

לאחרונה שוחח פרופ' מיטל, אחד המחברים, עם מהנדס פרויקטים בכיר בישראל. מיטל סיפר לו על פרויקט הפנסיה של "ארבע אבני היסוד", הטומן בתוכו פוטנציאל אדיר לתהליך שינוי וצמיחה וטען כי קיים כיום מחסור חמור בהשקעות בישראל. המהנדס אמר, ההפך! ישראל טובעת בהון. מיטל הסביר כי "שינוי צודקים". אכן ישראל טובעת בהון - הון פיננסי, או במילים פשוטות, כסף: חלק גדול ממנו נזיל בשל ההתרחבות המסיבית באספקת הכסף המבוצעת על ידי בנק ישראל, כדי לתמוך במדיניות של שיעור ריבית אפס. אבל בישראל חסר הון פיזי ברמה מדאיגה - התרגום של הון נזיל לנכסים פיזיים נושאי תשואה פרודוקטיבית גבוהה. ההון הפיננסי מושקע ברובו בנכסים פיננסיים הנושאים תשואה נמוכה, רבים מהם ספקולטיביים במקצת (כולל בחו"ל), או פשוט מוחזקים כמזומנים (לפחות

שליש). כסף כסף בכל מקום ... חוץ מאשר במקום שבו הוא קובע: כלומר השקעות גדולות בתשתיות ובכלכלה הריאלית.

טבלה 5 בנספח מראה את התחזיות שלנו לתרחיש צמיחה של 5%, ככל שקצב הגידול של מלאי ההון הנקי עולה ב-0.2% בשנה, במשך שני עשורים, מ-3% לשנה בשנת 2015 ל-7% בשנת 2035. צמיחת התמ"ג מואצת בהדרגה מ-3% בשנה ל-5% בשנה, עלייה של 0.1% בשנה במשך 20 שנים.

איור 9: תמ"ג – קו התחלה (גידול של 3%) לעומת תחזית (גידול של 5%), 2015-2035

אחת הסיבות לתקופת הסתגלות של שני עשורים, אשר נראית על פניה איטית למדי, היא **שהחיסכון המקומי הנוסף חייב להיות מושקע בחוכמה ובזהירות במשק, כדי להבטיח שיכולת הספיגה בצד ההיצע תהיה מסוגלת לעלות בהתאמה עם העלייה בביקוש להשקעה**. אין זו בעיה פשוטה והיא תדרוש, למשל, הגדלה משמעותית במספר פועלי הבניין המקצועיים, דבר שלא יתרחש בן-לילה (יידרש לשם כך מאמץ מקצועי מתואם).

משנת 2036 עד 2085, ב-50 השנים הנותרות של הטלת 70 השנים שלנו, מבנה התמ"ג (חלקים של התמ"ג המוקדשים לצריכה אישית וציבורית, השקעה גולמית, יצוא ויבוא) נותר יציב. התוצאות המוצגות בטבלה 5 בנספח רחוקות מלהיות מדהימות. לאחר עלייה הדרגתית בקצב הצמיחה של התמ"ג מ-3% עד ל-5% לשנה, בשנת 2035 יהיה התוצר המקומי הגולמי גדול רק ב-22.5 אחוזים מאשר אם התמ"ג היה נשאר בשיעור צמיחה של 3% בשנה. זוהי התוצאה של ההנחה הזוהרה שלנו שהחיסכון וההשקעות יעלו בהדרגה.

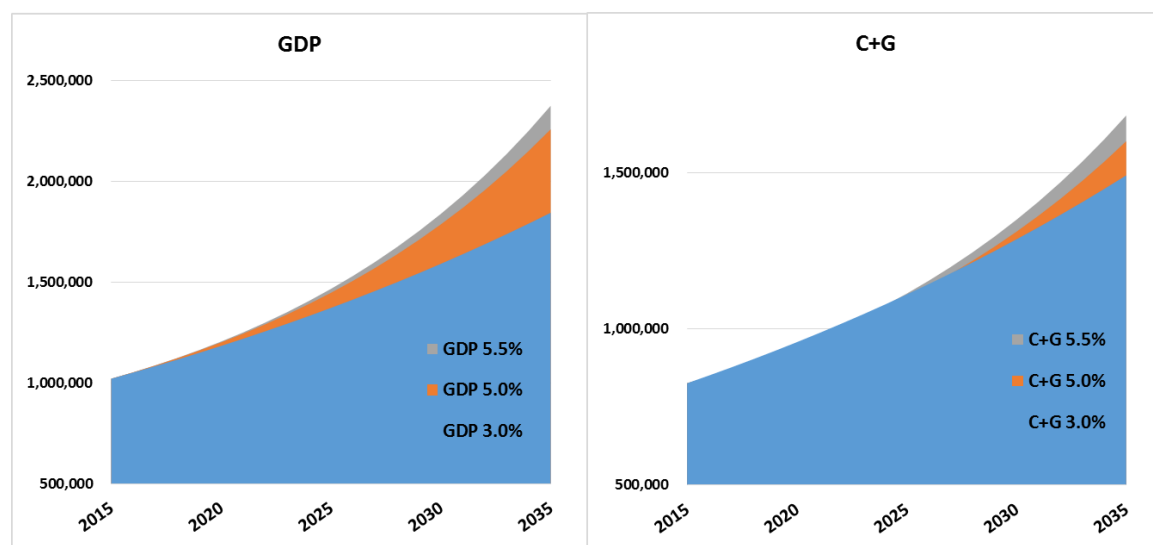
עם זאת, יש לציין כי במונחים מוחלטים, **צמיחת התמ"ג הגבוהה תיצור 'דיבידנד צמיחה' של 414 מיליארד ש"ח בשנה** (ההפרש בין התוצר בשנת 2035 עם 3% צמיחה שנתית ממוצעת, והעלייה בצמיחה השנתית הממוצעת, שתהיה בין 3% ל-5%, כ-4%

בממוצע). דיבידנד צמיחה שנתי זה מייצג משאבי ענק שבשנת 2035 לא יהיו קיימים ללא ההצעה הרדיקלית שלנו. **לאורך שני העשורים, אפשר יהיה להשתמש בדיבידנד צמיחה זה על מנת להפחית את עוני הקשישים, או לפחות חלק ממנו, ולשדרג את שירותי הבריאות מכיוון שהמשאבים יהיו גדולים מספיק כדי לאפשר פתרון מלא או כמעט מלא.**

טבלה 6 (נספח) מראה את התוצאות של התחזיות שלנו, במקרה שפקטור הפריון כולל (TFP) עולה, בשל השיעור גבוה יותר של חיסכון והשקעה, מ-0.6 אחוזים בשנה ל-1.5 אחוזים בשנה, תוך יצירה מתמדת של שיעור גידול שנתי בתמ"ג של 5.5 אחוזים עד שנת 2035.

טבלאות 6, 7 ו-8 (נספח) מספקות הערכות של רכיבי תוצר ל-3 תרחישים. בהתייחס לנושא של "כאב לעומת רווח" - בתרחיש שבו צמיחת התמ"ג השנתית עולה בהדרגה מ-3% ל-5% בשנה, תקופת ה"כאב" [ז.א., הצריכה האישית תהיה נמוכה יותר במעט (0.5 אחוזים) מאשר 3% לפי התרחיש הבסיסי, עם חיסכון נמוך וצריכה גבוהה באופן יחסי] היא רק של 8 שנים! במילים אחרות, ככל שצמיחת התמ"ג נעשית מואצת יותר, הגידול המהיר בתמ"ג מפצה על היחס הנמוך יותר מהתוצר שנצרך (והשיעור הגבוה יותר שנחסך). בתרחיש צמיחה של 5.5%, תקופת ה'כאב' היחסית היא רק של 7 שנים, כלומר, הצריכה אישית בשנת 2022 עם חיסכון גבוה יותר כבר תואמת לזו של שנת 2022 במודל של חיסכון וצמיחה נמוכים יותר.

איור 10: תמ"ג ו-C+G (צריכה אישית + ציבורית), לפי 3 תרחישים, 2035-2015

עבור צריכה ציבורית ופרטית גם יחד, תקופת "נקודת איזון" (השנים שיחלפו עד שהצמיחה הגבוהה יותר תפצה על הצריכה שהופסדה) היא 12 שנים (2027), לצמיחה של 5%; ו-10 שנים לצמיחה של 5.5%. נניח שרוב הצריכה הציבורית המופחתת באה על חשבון הצריכה הביטחונית. בתוך כעשור, צמיחה גבוהה יותר המצטברת לחיסכון גבוה יותר והשקעה גבוהה יותר תאפשר לתקציב הביטחון להגיע לרמות שהיו מקובלות ברמות צמיחה נמוכות וללא קיצוצים בצריכה הציבורית (3% צמיחת תמ"ג), אם זה מה שרוצים. כאן מודגשת החשיבות האסטרטגית של צמיחה כלכלית חזקה והשקעה משמעותית נוספת למטרות ביטחון, כמו גם למטרות אזרחיות (תשתיות ופנסיה למשל).

במונחים של תוצר לנפש בדולר ארה"ב, תרחיש צמיחה של 3% ייצור תוצר לנפש של כ-42,000 \$ בשנת 2035, הרבה מתחת לרמה המקובלת כיום בארצות הברית. לעומת זאת, צמיחת תמ"ג של 5% תפיק תוצר לנפש של 52,000 \$, **כלומר, בתוך שני עשורים יגיעו הישראלים לרמת החיים הקיימת כעת בארצות הברית**. ועם צמיחת תמ"ג של 5.5%, התוצר לנפש יהיה 54,931 \$, או מעל לסטנדרטים הקיימים היום בארה"ב (ראה טבלה 9, נספח). נכון לעכשיו, על פי שנתון התחרותיות העולמי (IMD, לוזאן), ישראל נמצאת במקום ה-30 (מתוך 60 מדינות תחרותיות בעולם) בתוצר הגולמי לנפש. **ההצעה שלנו, כאשר תיושם, תשפר באופן משמעותי את מיקומה של ישראל, ואת הדירוג הכללי של התחרותיות הישראלית** (הנמצאת כיום במקום ה-24).

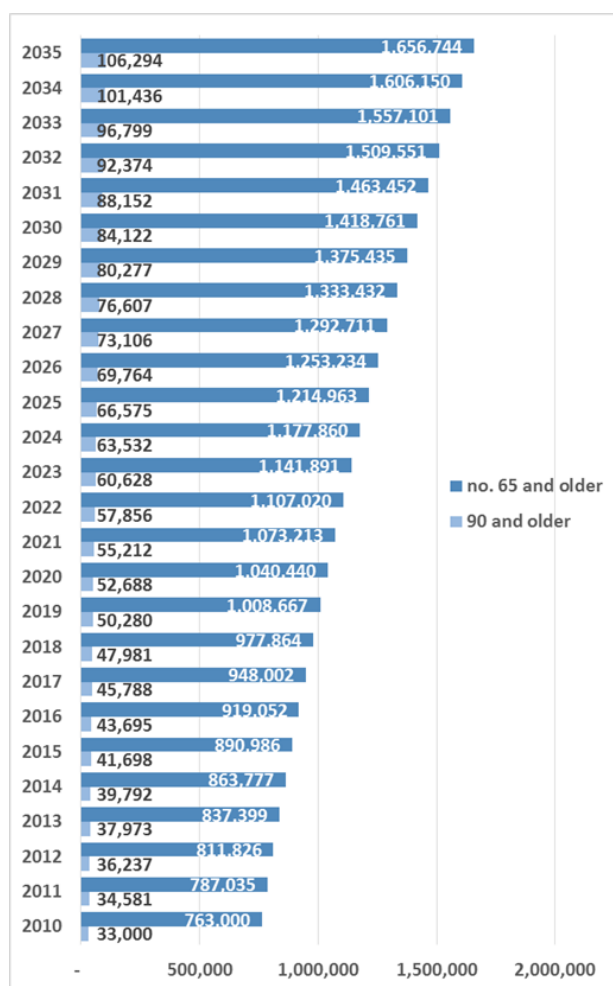
עם זאת, ההתמקדות העיקרית של מחקר זה הוא בעוני הקשישים. טבלה 12 (נספח) מציגה את התחזית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה של ישראל בנוגע למספר האנשים בני 65 ומעלה, משנת 2010 עד שנת 2035. מספרם יהיה יותר מכפול, מ-763,000 בשנת 2010 ל-1,700,000 בשנת 2035 (גידול של 223 אחוזים), בשל תוחלת החיים הארוכה יותר והזדקנות דור הבייבי בום.³¹ זהו שיעור גידול שנתי של 3.15 אחוזים, או כמעט כפול מקצב הצמיחה של כלל האוכלוסייה (1.6 אחוזים). ולאלה שהם בני 90 שנים ומעלה, תוחלת החיים הגבוהה יותר תגדיל את מספרם מ-33,000 בשנת 2010 ל-106,000 בשנת 2035, או יותר מפי שלושה, גידול של 4.8 אחוזים בשנה. במילים אחרות, ככל שהאדם זקן יותר, ולכן גם מסוגל פחות לעבוד, כך גדלה קבוצת הגיל שלו מהר יותר, וכך גם גדל הצורך שלהם לפנסיה נאותה וסיוע רפואי. אם החברה הישראלית רוצה לשים קץ לעוול הנורא הנגרם לאזרחים ותיקים, במיוחד אלו בגיל מתקדם, החיים בחוסר כל ובעוני קיצוני, היא תזדקק באופן

³¹ הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה חוזה תוחלת חיים ממוצעת של 89.5 לנשים עד שנת 2035, ו-85 לגברים. ייתכן והערכה זו פסימית במקצת, לאור ההתפתחויות הדרמטיות בטיפול במחלות ספציפיות לגיל הזקנה, כמו סרטן וסכרת.

משמעותי ליותר משאבים מאלה הזמינים כעת. הדרך היחידה לספק משאבים כאלה היא להבטיח שהכלכלה תצמח בקצב מהיר וקבוע כדי לספק אותם דיבידנדים של צמיחה שדרושים למטרה זו.

נחזור על דברינו: התחזיות שלנו מראות כי בתוך לא יותר מ-20 שנים, ההשקעות של קרנות-העל יפיקו משאבים נוספים (מעלייה בפריון והשקעות מוגברות) כדי להתמודד טוב יותר עם העלויות המוגברות של האוכלוסייה המזדקנת. אם נמשיך עם הדרך שבה הכלכלה פועלת כעת, המשמעות תהיה התמוטטותו של המרקם החברתי של המדינה שלנו: בשל קונפליקט בין-דורי בין אלה הנמצאים בגיל העבודה הנדרשים על ידי אלה הנמצאים בגיל הפרישה לתמוך בהם.

איור 11: מספרם של בני ה-65 ומעלה ומספרם של בני ה-90 ומעלה, 2010-2035

מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

כאשר התוצר המקומי הגולמי גדל ב-5 אחוזים, או ב-5.5 אחוזים לשנה, **דיבידנד הצמיחה יהיה מסוגל לחלחל ישירות דרך כל שכבות החברה ולתת מעט יותר לנזקקים**, כלומר לאזרחים ותיקים, בלי לפגוע ברמת החיים של קבוצות אחרות. כאשר התוצר המקומי

הגולמי גדל רק ב-3 אחוזים לשנה, הדאגה לרמת חיים נאותה לקשישים תבוא במידה רבה על חשבון הורדת רמת החיים של קבוצות אחרות - מתכון בטוח לסכסוך חברתי ותסיסה בין-דורית כואבת והרסנית.

עם צמיחה של 5 אחוזים, קרנות-העל המנוהלות היטב יכולות להשיג שיעורי תשואה מותאמים לאינפלציה, של לפחות 5 אחוזים לשנה נטו בריבית צבורה. משמעות הדבר היא כי ההון שנוצר על ידי חיסכון יוכפל מדי 14 שנים. במהלך תוחלת החיים של עץ החרוב, 70 שנים, המשמעות היא כחמש הכפלות. שקל שנחסך בלידה הופך ל- $2^5 = 32$ שקלים, במונחים ריאליים, בגיל הפרישה, לאחר 70 שנים. זה החשבון הפשוט אשר נמצא בבסיס ההצעה שלנו - **לרתום את הכוח העצום של הריבית הצבורה, כבר מרגע הלידה, תוך יצירת תשואות נאות מספיק ולהבטיח תקופת השקעה ארוכה** $R \times S \times T$.

הצעה לעתיד: שני תרחישים

עד כה הצגנו בפרק זה תחזיות מקרו-כלכליות עשירות במספרים. כעת נביט מקרוב בחלק מהפרטים המיקרו-כלכליים האנושיים של הדברים כפי שיהיו אם מצב העניינים הנוכחי ימשך. עד שנת 2040, או קודם לכן, בעוד חצי דור מעכשיו, תהיינה פנסיות המשולמות על ידי המדינה זמינות רק בגיל 75, עם העלייה בגיל הפרישה. תוחלת החיים הממוצעת תהיה 90 שנים. לאנשים שייפרשו יהיו רק 15 שנים של פנסיה מטעם המדינה, והם יצטרכו לחיות על נכסי פנסיה פרטיים במשך עשור או יותר. פנסיית היסוד הממלכתית תהיה נמוכה. פנסיות פרטיות תהיינה נמוכות עוד יותר, מכיוון ששיעורי הריבית הנמוכים או ההשקעות הנמוכות יספקו שיעורי תשואה מינימאליים בלבד. אי השוויון הכלכלי והחברתי ימשיך להתרחב. יהיה מאבק בין-דורי, כתוצאה מכך שהקשישים, בהיותם חסרים נכסי פנסיה משלהם, יהיו חייבים להסתמך על הפרשות הפנסיה של הצעירים העובדים. התשתית הפיזית הלאומית תמשיך לקרטע ולפגוע בפוטנציאל הכלכלי.

בשנת 2015, השכר החודשי הריאלי הממוצע הוא רק 9,865 ש"ח, נכון ליוני 2015. פריון העבודה (תוצר נקי לשעת עבודה במגזר העסקי) הוא רק 128 ₪. שני אלה צומחים בקצב איטי מאוד. פחות משני שלישי מהאנשים בגיל העבודה משתתפים בפועל בכוח העבודה.³² הערך המוסף של כוח העבודה נמוך בשל רמות מיומנות בלתי מספיקות ותשתית לקויה. **אם מצב זה ימשך, לא יהיה פתרון בר-קיימא לעוני הקשישים וגם לא לחלומות הצעירים.**

³² מקור: נתונים של בנק ישראל (2015), www.bankofisrael.gov.il

במקום התרחיש הזה, אנו מציעים תרחיש שונה. על פני תקופה של שני דורות תיושם תכנית לאומית על ידי הממשלה להעלאת החיסכון המקומי בחצי אחוז אחד בשנה, המאפשר גידול של עשר נקודות האחוז בהשקעה המקומית נטו עד שנת 2035. במחירים קבועים (ל-2010), וברמות התמ"ג של שנת 2014, 10 אחוזים מהתוצר המקומי הגולמי הם כ-100 מיליארד שקל בשנה. **סכום זה, כשהוא מושקע בכלכלה הריאלית בישראל, יהיה מסוגל להמריץ צמיחה כלכלית, להגביר את הפריון, ליצור מקומות עבודה ולכנות נכסי פנסיה עתידיים.** באמצעות הכוח של הריבית הצבורה, יוכלו סכומי הנכסים להכפיל את עצמם בכל דור ודור. נכסי פנסיה יתחילו להצטבר מלידה, לא מגיל 40 או 45, הזמן שבו מתחילים אנשים עובדים להעריך מה תהיה ההכנסה שלהם בתקופת הפרישה ולנקוט פעולה מאוחרת מדי. התשתית (תקשורת, דיור, תחבורה, חינוך) תחודש באופן מסיבי. היעילות והתחרותיות העולמית של ישראל יעלו פלאים. עסקים בגודל קטן ובינוני, אשר יקבלו זריקה חדשה של הון שיוצע להם, יתחדשו ויעודכנו. חיסכון מקומי גבוה יותר ישמר את מערכת היחסים המסורתית בין דור הגמלאים ודור העובדים - הגמלאים יעבירו לעובדים כלכלה חזקה, מודרנית יותר, ותוססת יותר מזו שהם קיבלו. כיום, ישראל מדורגת במקום גבוה מאוד בעולם במדדים של 'חדשנות', אבל נכשלה כישלון חרוץ בקצירת הפירות של כשרון החדשנות שלה כפי שאפשר לראות מאינדיקטורים כלכליים.³³ אנו מאמינים כי ההצעה שלנו תמריץ הרבה יותר מאשר רק את ההון הדרוש לתיקון החוסרים הנוכחיים.

שתי המילים החזקות ביותר בתנ"ך הן: ובחרו בחיים!³⁴ זוהי הבחירה שלנו.

סיכום:

"חד גדיא, חד גדיא..."

(מתוך ההגדה של פסח)

השיר האהוב שמסיים את ליל הסדר מתחיל עם גדי קטן ומסתיים בהתערבותו הרחומה של הקדוש ברוך הוא. באמצעות שרשרת אירועים אקראית, מהקטן ביותר ועד לגדול ביותר, אנו למדים כי דבר אחד מוביל למשנהו. **זברים קטנים יכולים להוביל לגדולים מאוד, צעד אחר צעד. לידה מחדש או הרס - הבחירה היא בידינו!**

לידה מחדש או הרס הוא ההיגיון הנמצא בבסיס ההצעה המערכתית האבולוציונית הרדיקלית שלנו לפתרון בעיית עוני הקשישים והפנסיות הדלות. החברה הישראלית,

³³ ראה "גלגלי החיים של ישראל", מכון שמואל נאמן, הדו"ח השנתי, מאי 2015.
³⁴ ספר דברים, פרק ל' פסוק י"ט

והחברות המערביות בכלל, לא חוסכות מספיק, ולא משקיעות מספיק בכלכלה הריאלית כדי להביא לצמיחה אמיתית, ליצירת מקומות עבודה אמיתיים ולמוצרים בעלי ערך מוסף.

כולנו 'צרצרים'. אנחנו מתעלמים במשותף מהעובדה שחורף קר וקשה עומד להגיע, לכולנו, והוא יימשך שנים רבות: מדע הרפואה מאפשר לנו לחיות חיים ארוכים יותר ותוחלת החיים שלנו ממשיכה לעלות. **ממשלות עושות את ההיפך מחיסכון כשהן ממשיכות לפעול עם גירעונות גדולים.** עסקים עושים את ההיפך מחיסכון, או לא מצליחים לחסוך, כשהם נמנעים מלהשקיע במלאי הון ובמקום זאת מחלקים דיבידנדים שמנים במזומן לבעלי המניות שלהם (ובונוסים עצומים להנהלה בכירה), במקום להשקיע מחדש את הרווחים ולשמר את ההכנסות שלהם. וגם הצרכנים עושים את ההיפך מחיסכון, כאשר הם צורכים מעבר לאמצעים שלהם וצוברים חובות כבדים ויקרים.

לא ייתכן פתרון משמעותי למשבר מימון הפנסיה, עד שהחברה הישראלית תמצא את הדרך לשנות את עצמה מ'הצרצר' שאינו חוסך, תוך התעלמות מהחורף העז הממשמש ובא, ל'נמלה' החסכונית, כבר מרגע לידתה. הצעתנו מבקשת לעשות זאת על ידי חובת 'מענק-בלידה', ויצירת 'קרנות-על' שינוהלו בקפידה באמצעות השקעות חכמות בעסקים אמיתיים. ככל שאנשים ייראו כיצד ההון שלהם גדל בחשבונות הפנסיה האישיים שלהם, הם יקבלו עידוד נוסף להתמיד עם החיסכון ולהפחית צריכה בזבזנית, כשהם מתומרצים על ידי תשואות בעלות ערך מוסף מוחשי.

הגרסה שלנו ל"חד גדיא, חד גדיא" היא זו: **חיסכון גבוה יותר מביא להשקעה גבוהה יותר, אשר מביאה לצמיחת תמ"ג גבוהה יותר, אשר מביאה לדיבידנדים של צמיחה, אשר מביאים ליותר משאבים המופנים לצדק חברתי** (כולל פנסיות ועוני הקשישים) ומבלי לגרום לחיכוך חברתי עז ומחלוקת. **אין זה מדע בדיוני.** יש מדינות שהגיעו לזה.

מקובל לומר שסוציאליזם הוא חלוקה שווה של עוני, וקפיטליזם הוא חלוקה לא שוויונית של עושר. **אנו מציעים דרך שלישית - מערך שוויוני יותר לחלוקת ההצלחה.** הדבר נעשה על ידי מינוף הקסם של היצירתיות והכוח של השוק חופשי, יזמות, חדשנות ואנרגיה אישית, תוך בנייה של מערכת המאפשרת לכולם, עשירים ועניים כאחד, ליהנות מתשואות נאותות על חסכוניותיהם הפנסיוניים באמצעות מענק-מלידה, ולא רק מ"שמונת האחוזים בשנה" של Piketty, השמורים לעשירים בלבד.

אנו מקווים ומאמינים שמנהיגים בעלי אומץ וחזון יעלו את ישראל על הדרך שתיתן לקשישים שנים ארוכות של כבוד כלכלי בעלות נמוכה וללא נטל כבד ובלתי צודק על כתפי הצעירים. במובן מסוים, זה כבר מאוחר מדי. מדי יום נפטרים ניצולי שואה, לאחר שסיימו את חייהם בעוני ובדלות, מכיוון שהחברה הישראלית לא הצליחה למצוא את הדרך לתמוך בהם באופן שהם היו ראויים לו. עבורם, כל פתרון הוא מאוחר מדי. לכל השאר - יש עדיין זמן. **והזמן לפעול הוא עכשיו.**

פרק 4. מיקרו: הכל קשור לאנשים

"קיימות פירושה להשאיר לדורות הבאים הזדמנויות רבות כמו שהיו לנו, או אפילו

יותר. הצמחת הזדמנויות דורשת הרחבה של מלאי ההון".

הבנה ומדידה של הון חברתי, הבנק העולמי, אפריל 2001

מבוא

בעסקים, הפרת הסכם חתום היא עניין רציני. תביעות משפטיות הנובעות מכך והרס הכבוד והאמון ההדדי גרמו לא פעם לחורבנם של ארגונים גדולים.

בחברה האנושית, הפרה של הסכם לא חתום, הסכם חברתי, חמורה הרבה יותר. במשך דורות רבים, ואולי אפילו מאז החלו בני האדם ליישב את כדור הארץ, עם יצירתן של קבוצות חברתיות, עיירות, ערים ומדינות, התקיים תמיד חוזה חברתי מרכזי ובלתי-כתוב בין הצעירים והזקנים: הדור הבוגר לקח יותר על עצמו להשאיר לדור הצעיר כלכלה חזקה יותר, דינאמית יותר, המציעה יותר הזדמנויות, מזו שהם עצמם קיבלו מאבותיהם.

מחויבות זו לא תמיד מתגשמת. אלה שנולדו לאחר מלחמת העולם הראשונה ירשו את שנות 'השפל הגדול', עשור של מצוקה ואבטלה קשה. אלה שנולדו באמצע המאה

ה-19 ירשו מיתון כלכלי עמוק שנמשך 23 שנים, משנת 1873 עד 1896. אבל אירועים אלה של "הפרת חוזה" לא היו מכוונים או מתוכננים.

היום, אולי בפעם הראשונה בהיסטוריה המודרנית, **מעביר הדור המבוגר לדור הצעיר כלכלה עולמית מוכת משברים, עמוסת חובות ועם הרבה פחות פוטנציאל מזו שהוא עצמו קיבל.** והחלק הגרוע ביותר הוא שזה נראה כאילו זה נעשה בכוונה.

הקשישים, שלא הצליחו לחסוך מספיק לימי פרישתם הארוכים (התיאבון של ה"בייבי בומרס" לבזבזנות וצריכה ידוע לשמצה), מצפים כעת מהאוכלוסייה העובדת, ההולכת ומתכווצת, לתמוך בהם. כתוצאה מכך, **הסיכוי לסכסוך בין-דורי מתמשך הוא עצום.**

הכלכלה הנמצאת בבסיסה של דילמה זו פשוטה. כפי שהבנק העולמי ניסח זאת ברהיטות, **"הצמחת הזדמנויות דורשת הרחבה של מלאי ההון"**. והרחבת מלאי ההון מחייבת חיסכון מקומי משמעותי. כדי להתמודד בצורה רצינית עם הבעיה של חוסר אמצעים, יש למצוא דרך להגביר את החיסכון המקומי, **לתעל את המשאבים בצורה יצרנית להשקעה מניבה, וליצור צמיחה חזקה של הפריין שתביא לעסקים משגשגים, להון, לעושר, למקומות עבודה, ליצוא שיביאו הזדמנויות העולות מתוך צמיחה כלכלית מקיפה וענפה.**

זו הסיבה לכך, שאנו חוזרים מדגישים כי "בעיית הפנסיה" אינה עוסקת בראש ובראשונה בפנסיה. היא עוסקת בחברה המאופיינת בתת-חיסכון כולל, שלא משכילה להפריש את המשאבים שתזדקק להם עבור אלה שסיימו את תקופת עבודתם היצרנית. חיסכון מוגדר כאי-צריכה. לא ייתכן פתרון בר-קיימא לבעיות הכלכליות הנמצאות בבסיס עוני הקשישים ללא מעבר משמעותי מצריכה להשקעה. זה ידרוש מה שהפסיכולוגים מכנים "דחיית סיפוקים" – כמו בדימוי של נטיעת עץ החרוב, אשר נושא פירות עשרות שנים לאחר שניטע. ברוב החברות הדמוקרטיות, המערכת הפוליטית הקיימת נראית כבלתי מסוגלת ליישם מדיניות הכוללת הקרבה, אפילו מינימאלית, בהווה למען רווח עתידי (ראה תיבה 5: הקזת דם כפתרון).

תיבה 5: הקזת דם כפתרון

הקזת דם היא תהליך של הוצאת דם ממטופל כדי לרפא או למנוע מחלות. הקזת דם התבססה על מערכת עתיקה של רפואה שהתייחסה לדם ולנוזלי גוף אחרים כאל "ליחות" שהיה צריך לשמור על האיזון שלהן כדי לשמור על הבריאות. זו הייתה הפרוצדורה הרפואית הנפוצה ביותר שבוצעה על ידי מנתחים מהעת העתיקה ועד לסוף המאה ה-19, לאורך תקופה של כמעט 2,000 שנים.³⁵ כיום אנחנו מבינים שהקזת דם, הוצאת דם, מזיקה מאוד לאנשים חולים. לעתים קרובות, רופאים עושים את ההפך ונותנים עירווי דם. עם זאת, בתחום של רפורמת הפנסיה, אנו ממשיכים להשתמש בה. לדוגמה, זה מה שקורה כרגע ביוון.

לדברי העיתונאית מרי וולש, פנסילבניה ניצבת בפני גרעון של 50 מיליארד דולר בקרן הפנסיה של המדינה. מהו הפתרון שהציע מושל המדינה טום וולף? הנפקה של 3 מיליארד דולר כאג"ח 'חובת פנסיה'. זאת, למרות העובדה שהחוב המוגזם הקיים ממשיך לזרוע הרס בכלכלת המדינות של ארה"ב. **התמודדות עם גירעונות פנסיה על ידי הלוואות נוספות היא טיפול של הקזת דם שנעשה למטופל חולה, אשר זקוק ליותר דם, ולא לפחות.**

לדברי וולש, "מאז שנת 1917 התעלמו המחוקקים במדינת אילינוי מאזהרות המומחים והפנו כספים שהיו מיועדים לפנסיה לפרויקטים אחרים". בית המשפט העליון של המדינה דחה את הניסיון של המדינה ל'שפץ' את מערכת הפנסיה המדולדלת שלה על ידי קיצוץ בקצבאות. "אג"ח חובת פנסיה נראות אטרקטיביות כאמצעי זמני. אולם בפועל, הן בלתי חוקיות במדינת פנסילבניה, אבל התומכים אומרים שזו אינה בעיה, כי את החוק אפשר לתקן", מציינת וולש. היא מצטטת עובדת מדינה בדימוס, שהפגינה בבירת מדינת פנסילבניה, האריסבורג, עם שלט שעליו נכתב: "כסף שאול הוא לא מנת סם. הוא מתגלגל במורד הכביש וגונב מילדינו ומנכדינו". כבר לפני זמן רב הבינו כי הטענה "אנחנו חייבים את החוב לעצמנו" היא מוטעית. חוב יוצר העברות בלתי מוסריות עצומות בין הדורות הנוכחיים והעתידיים. זהו הביטוי המודרני של הקזת דם.³⁶

³⁵ מקור: וויקיפדיה

MARY WILLIAMS WALSH, "BORROWING TO SAVE PENSIONS OFTEN ENDS BADLY", INTERNATIONAL NEW YORK TIMES, ³⁶ FRIDAY MAY 29, 2015, p. 17.

הגיע הזמן להפסיק לגלגל את החובות המצטברים במורד הרחוב. מצבה הפיסקלי של ישראל ביחס לפנסיות אינו טוב יותר מזה של אותן מדינות בארה"ב אשר מתקשות למצוא פתרונות ממשיים לגירעונות ענק במערכת הפנסיה שלהם.

מחקר שנערך על ידי משרד האוצר חושף: החוב הציבורי היום הוא שני שלישי מהתוצר הלאומי של ישראל. זוהי רמה סבירה ובריאה. היעד של בנק ישראל ומשרד האוצר הוא 60 אחוזים. עם זאת, הוא לעולם לא יושג. החוב הציבורי של ישראל יתחיל לעלות בשנת 2030 ויגיע ל-88 אחוז מהתוצר בשנת 2059. הסיבות: האוכלוסייה המזדקנת, צמיחת האוכלוסייה הערבית והחרדית שרבים מבניה אינם מצטרפים לכוח העבודה והתחייבויות פנסיה גדלות.³⁷ **הפער בין הצמיחה בהכנסות, 0.4 אחוז מדי שנה, והצמיחה בהתחייבויות להוצאות, 1.2 אחוז בשנה, יעמיק את החוב הציבורי מדי שנה³⁸, המהווה פצצת זמן מתקתקת.**

הכל קשור לאנשים:

קל ללכת לאיבוד בים של מספרים. האקטואריה המתמטית מורכבת, וניתוחים רבים של פנסיות דוחסים כמויות עצומות של מספרים. **אנו רוצים להדגיש כי הסכסוך הבין-דורי עליו אנחנו מדברים עוסק באנשים, לא במספרים.** לכן נתחיל את הפרק הזה, המתמקד באנשים ובתרחישים של "לפני" ו"אחרי", לפני הצעת הפתרון הרדיקלי שלנו ולאחריה, על-ידי בחינת הסיכויים של ארבעה דורות: תינוקות שזה עתה נולדו, בני ה-25, בני ה-50, והפנסיונרים בני ה-70. המחברים עצמם רואים את עצמם כשייכים לארבע קבוצות אלה, בין אם באופן אישי או באמצעות ילדיהם ונכדיהם.

עבורנו, הדו"ח הזה אישי מאד. נביא כאן את הסיפור של אורי, המאפיין את הדור של גיל הפרישה. הוא מראה כי **כל פתרון מבני ובר קיימא של משבר מימון הפנסיה חייב לכלול רכיבים של תקופת מעבר אשר יסייעו לאותם אנשים, כמו אורי, המוצאים את עצמם היום כמעט ללא נכסי פנסיה.**

³⁷ אסף גבע, משרד האוצר, ישראל, מצוטט אצל מירב ארלוזורוב, *זה מרקר*, 1 ביוני, 2015.

³⁸ תשלומי הריבית של הממשלה על החוב הציבורי ירדו בצורה חדה מ-10.1 אחוזים מהתמ"ג בשנת 1980 ל-2.9 אחוזים בלבד בשנת 2014. אולם, כאשר שיעורי הריבית יעלו בעתיד, כפי שאמור לקרות, יעלו תשלומי הריבית על החוב בצורה חדה.

הסיפור של אורי

אני עובד מאז גיל 14, ובקרוב אהיה בן 68. אני ממשיך לעבוד ואין לי פנסיה. יש לי רק כליה אחת, לאחר שהוצאה מגופי כליה חולה. שרתתי את המדינה שלי במלחמת ששת הימים, מלחמת יום כיפור, מבצע ליטני (1978), ומלחמת לבנון הראשונה (1982).

העובדה שאין לי פנסיה היא תוצאה של החלטה שקיבלתי לפני 22 שנים; באותו זמן מימשתי את קרנות הפנסיה שלי, לאחר ששמעתי שמועה שקרנות הפנסיה עומדות לפשוט את רגל. קניתי רישיון למונית, כדי שתהייה הכנסה לזמן הפרישה. זו הייתה החלטה סבירה לאותו זמן. אך ההשקעה לא הצליחה, כי הממשלה הנפיקה מאוחר יותר כמויות עצומות של רישיונות למונית ולכן היום הרישיון שלי למונית שווה מעט.

אין לי זכויות מיוחדות בביטוח לאומי, למעט הסכום הסטנדרטי של 2,200 ₪, ולכן אני נאלץ להמשיך לעבוד לאחר גיל הפרישה לפנסיה. אני באמת עייף, אבל אני נאלץ להמשיך לעבוד, מכיוון שאין לי שום מקור הכנסה משמעותי לפנסיה, למעט מקום העבודה האחרון שלי – אם אצא לגמלאות היום אקבל 564 ₪ בחודש.

בגילנו, יהיו כאלה שיעדיפו להישאר בבית ולבלות זמן עם הנכדים ולעזור לחנך אותם. אבל לי אין אפשרות כזאת.

י', בן 33, חבר ב"דור ה-Y"

י' חבר בדור ה-Y, או ב'מיליניאלים', כפי שנקראים אלה שנולדו בין השנים 1980 ו-1995. כך קורא להם צמד החוקרים מאוניברסיטת חיפה, פרופסור עוז אלמוג ודר' תמר אלמוג, ומאפיינים דור זה כך: "דור ה-Y אוהבים כסף, אוהבים לחיות טוב כמו קודמיהם, [אך] הם מוכנים פחות להקריב או לעבוד קשה עבור זה. הדור הקשיש יותר נכנס למסעדה, רואה בקבוק יין בתפריט במאתיים שקל ולא מוכן להוציא סכום כזה. בני דור ה-Y קונים את היין - ובדרך כלל, אנחנו, בני דור ה-X, משלמים עבורו, ובשמחה רבה. הם אינם מקבלים את הביטוי 'זמן שווה כסף'. הם סובלים מ'ממחלת היאפים'. הפערים החברתיים מטרידים אותם מאוד. הם לא רוצים להיות כמונו, הדור המבוגר יותר. הם דור של מחפשי תענוגות". האם זוהי הכללה פרועה? **גם אם יש בה רק שמץ של אמת,**

היא מצביעה על השסע החברתי העצום הממתין לנו, כאשר דור ה-Y יתבקש לעשות קורבנות אישיים, כדי לתמוך במספרים האדירים של הזקנים.³⁹

צ', 50, בת דור ה-X

דור ה-X, שבא לאחר הבייבי בומרס, נולד בשנים שבין 1967 עד 1980. ייתכן ובהשפעת הבייבי בומרס, בני דור ה-X עבדו קשה אך נפלו טרף לשאיפות הגדולות שלהם וניצלו כמעט את כל המשאבים שעמדו לרשותם כדי לקיים את רמת חיים ההולכת וגובהת שלהם. צ. נזכרת בהרגלי החיסכון החמורים של הוריה, מקוננת על היעדרם במשפחה שלה, ותוהה כיצד תצליח לדאוג לילדיה כפי שהוריה דאגו לה ולאחיה.

צ.מ. בן חודשיים, חבר בדור ה-Z

נכדו של אחד המחברים, שזה עתה נולד, מביא עמו שמחה בל תתואר, כפי שנכדים מביאים תמיד לסבא ולסבתא. אבל גם דאגה רבה. הוא יחיה, יש לקוות, גם במאה ה-22. איזה הזדמנויות יהיו לו? איזה אתגרים יעמדו בפניו? האם אנחנו, הסבא והסבתא שלו, והוריו, מעבירים באמת לידידיו של צ.מ. עולם טוב יותר מזה שאנחנו עצמנו קיבלנו בירושה? הדרך היחידה לעשות זאת, היא הדרך המסורתית בה צעדו הדורות הקודמים, במשך אלפי שנים - על ידי הפרשת משאבים לבניית הון ולהעברתו לצאצאים. אולם אנחנו, בני דור ה-X בישראל, לא עשינו זאת. אנו מאמינים כי ההצעה הרדיקלית שלנו תעזור להשיג זאת. אבל אין לנו רגע מיותר לבזבז.

היסטוריה מקוצרת של הכלכלה הישראלית: 1948 עד 2015

כדי לטפל בהצלחה בעתיד של ישראל ואנשיה בכל הגילאים, זה חיוני לקבל נקודת מבט היסטורית ברורה. במשך 68 שנותיה, עברה ישראל שלושה שלבים נפרדים:⁴⁰

- **1948-1972: 24 השנים "השמנות"** - צמיחה ממוצעת שנתית בתמ"ג של 10 אחוזים, קליטת מספרים עצומים של עולים, השקעה נרחבת בתשתיות

³⁹ ראה www.neaman.org.il; וכן גם www.peopleil.org. תמר ועוז אלמוג מובילים את פרויקט דור ה-Y הישראלי, המתואר כדלהלן: דור ה-Y הוא שכבה של צעירים חילוניים שנולדו בשנות ה-80 וה-90 של המאה ה-20. הם גדלו ועוצבו בעידן של ערוצים מסחריים, מהפכת המחשב, האינטרנט והטלפון הנייד, התפתחות הפמיניזם התרבותי, זכויות אזרח ואינדיבידואליזם, התקפת הטילים העיראקית, רצח רבין, כלכלת השפע ויזמות, פיגועי התאבדות והמלחמה בטרור המוסלמי, משבר המנהיגות, מהפכת הפנאי והבידור, הנורמליזציה של נסיעות לחו"ל, וההתפתחות של מעמד ביניים אשכנזי-מזרחי רחב (צמצום פערים אתניים). ההשפעה של הדור הזה על החברה הישראלית היא עצומה והפרופיל התרבותי שלה מעורר שאלות רבות. המחקר המקיף שלהם יפורסם בקרוב.

⁴⁰ ראה מירב ארלוזורוב, זה מרקר, 2 ביוני 2015, עמ' 5. המאמר שלה התבסס על דו"ח מחקר של משרד האוצר מאת אסף גבע ולב דרוקר, צמיחה כלכלית בישראל: מכלכלה מתפתחת לכלכלה מודרנית. מאי, 2015.

ובתעשייה, השלשת התמ"ג של ישראל. ממדינת ענייה של 600,000 איש התפתחה ישראל במהירות למדינה דינמית וברת-קיימא של 2.8 מיליון בשנת 1968. הפער הכלכלי בין ישראל והמדינות העשירות הצטמצם במהירות.

- **1973-1990: 17 השנים "הרזות"** - עשרות השנים האבודות של ישראל, עם ירידה בצמיחת הפריון, בהשקעות ובצמיחה כלכלית. צמיחת התוצר ירדה מכ- 10 אחוזים בשנה לכ-3.5 אחוזים בשנה, בממוצע. הצמיחה בפריון ירדה מ-5 אחוזים בשנה ל-1.2 אחוזים; תקופה זו כללה תקופה של היפר-אינפלציה הרסנית, שהגיעה לשיא עם אינפלציה שנתית של 1000 אחוזים בשנת 1984, לפני שהגיעה לסיומה. מאז שנת 1975, הפער בין התוצר לנפש בישראל ובארה"ב נשאר קבוע.

- **1991-הווה:** חזרה לרמת צמיחה כלכלית מהירה יחסית, אשר הונעה הפעם על ידי גידול בכוח העבודה ובאוכלוסייה, שהונעה בתורה על ידי העלייה המסיבית ממדינות ברית המועצות לשעבר. הפריון (תוצר לשעה) לעומת זאת קפא על שמריו או גדל לאט, ונשאר חצי מזה של ארה"ב. זו הסיבה העיקרית לכך שהתמ"ג לנפש בישראל הוא בערך חצי מזה של ארה"ב.

הגורם העיקרי לפריון הנמוך בישראל ולצמיחת הפריון הנמוכה? לדברי מומחים: השקעה נמוכה בנכסים, בין הנמוכות ביותר מכל המדינות המפותחות. זו הבעיה הבסיסית שההצעה הרדיקלית שלנו מטפלת בה. **הדרך היחידה להתמודד עם עוני, אי שוויון, פריון נמוך, תחרותיות עולמית נמוכה, והתחייבויות חסרות למימון פנסיה היא לחזור לצמיחה הכלכלית של השנים 1948 עד 1972. והדרך היחידה להשיג זאת היא על ידי עלייה מתמשכת בחיסכון המקומי והשקעות כאחוז מהתמ"ג. אנו זקוקים ל-20 שנים 'שמנות'.**

תיאורי מקרה: איטליה, גרמניה, יוון וארה"ב

מכיוון שהאוכלוסיות של מדינות מערביות אחרות הזדקנו מהר יותר מזו של ישראל, הן נקלעו למשבר מימון הפנסיה הרבה יותר מוקדם. **מהניסיון שלהן, ומכישלונן להתמודד עם הבעיה באופן מערכתי ומבני אפשר ללמוד שיעור חשוב.**

איטליה: "באיטליה יש תערובת רעילה של מערכת פנסיה נדיבה במימון ממשלתי, הזדקנות אוכלוסייה וצמיחה כלכלית איטית. הנציבות האירופית (EC) מעריכה כי הוצאות הפנסיה יצרכו 15.5 אחוזים מהתמ"ג האיטלקי בשנת 2020, השניות בגובהן

לאחר יוני⁴¹. רפורמה משנת 2011 העלתה את גיל הפרישה למרבית העובדים הנוכחיים; אולם בית המשפט החוקתי של איטליה פסק כי חלק מרפורמה זו אינו חוקי והחזיר תשלומי פנסיה מלאים לחלק מבעלי השכר הגבוה במשק. צעד זה עלול להעלות את הגירעון של איטליה לרמה של 3.6 אחוזים מהתוצר המקומי הגולמי, מעל למה שנקבע על ידי ה-EC.

גרמניה: מדינה זו נחשבת כבעלת הכלכלה החזקה ביותר באירופה. עם זאת, מחקר שנערך על ידי 'מכון הכלכלה העולמי' בהמבורג מציין כי מה שנקרא "Pillenknicke" (האפקט הכפול של הבייבי בום, שלווה על ידי מגמה של צמצום הילודה) יגרום לכך שקבוצת הגיל הקריטית של בני 20-65 שנים תקטן מ-61 אחוזים באוכלוסייה ל-54 אחוזים בשנת 2030, וידחוף את יחס התלות בכיוון של 1:1, תוך הטלת ספק ביכולת הפירעון של התחייבויות הפנסיה הציבורית. "**אנחנו רוצים שאנשים יתמודדו עם גודל הבעיה**", אמר ד"ר אנדרס וולף, אחד ממחברי הדו"ח. "זו סכנה בטווח הארוך ליכולתן של חברות גרמניות לחדש ולפתח מוצרים חדשים"⁴².

יוון: ערוץ החדשות הכלכליות בלומברג מתאר את המשבר הפיסקלי המתמשך ביוון במונחים של אדם אמיתי אחד בשם מריה קואני, בת 59. אנו מספרים את סיפורה של יוון באריכות, על פני 900 מילים, כי **זהו התרחיש שעומד בפני מדינות רבות אחרות, כולל ישראל, בעתיד הקרוב, אם הן לא תצלחנה לטפל בסוגיית מימון הפנסיה באופן מייד**. ראש ממשלת יוון, אלקסיס ציפריאס ציטט משירו של ג'ון דאן, את האזהרה "אל תשאל למי צלצלו הפעמונים. לך הם מצלצלים". יוון נדחקה על ידי קרן המטבע הבינלאומית והאיחוד האירופי למצב של הידרדרות הרסנית, שבה משטר קשוח של צנע גרם למיתון, לאבטלה גבוהה, לירידה בהכנסות הממשלה ולגירעונות גבוהים, שהובילו בהמשך לקריאות להחלת משטר צנע עוד יותר חמור וקיצוצים נוספים בפנסיה - כמו תמיד האנשים העובדים 'הפשוטים' משלמים את המחיר.

"כדי לגלות מדוע גורמת מערכת הפנסיה של יוון ליסיוטים' למנהלי המשא ומתן האירופאים, כל שצריך לעשות הוא להכיר את סיפורה של מריה קואני, בת 59, אם חד הורית לשתיים, שיצאה לפנסיה מוקדמת. מריה, יצרנית גזרות לתפירה הגישה בקשה לפנסיה מופחתת בשנה שעברה, כאשר העסק שבו עבדה במשך 20 שנים נאלץ

⁴¹ NEIL UNMACK, "A LURKING ENEMY IN ITALY'S PENSION OVERHAUL", INTERNATIONAL NEW YORK TIMES, MAY 22, 2015, P. 17.

⁴² מקור: AMBROSE EVANS-PRITCHARD, "GERMANY DOMINANCE OVER AS DEMOGRAPHIC CRUNCH WORSENS", DAILY TELEGRAPH, JUNE 1 2015.

להתמודד עם הזמנות שלא שולמו. כדי להיות זכאית לקצבה מלאה היא היתה צריכה לעבוד עוד 10 שנים. היא בחרה בפרישה מוקדמת, הבחירה האמיתית היחידה שעמדה בפניה, ואשר לדברי הנושים של יוון, גורמת לפגיעה במערכת הפנסיה. "עשיתי זאת מכיוון שאף אחד לא לוקח אותי לעבודה", אמרה קואני. "הם אפילו לא לוקחים את הבת שלי שהיא רק בת 39". מכיוון שהפנסיות ביוון נשארות נקודת המפתח העיקרית בשיחות עם הנושים, מקרים כמו של קואני מראים מדוע אין דרכים פשוטות לפתרון המשבר. עבור הנושים, מערכת הפנסיה עדיין נדיבה מדי. עבור הממשלה היוונית, זו מערכת הנאבקת על קיומה לאחר חמש שנים של מיתון והפרשות הולכות ומתמעטות במדינה עם שיעור האבטלה הגבוה ביותר באיחוד האירופי. ברבעון הראשון, השיעור הכולל היה 26.6 אחוזים ו-30.6 אחוזים לנשים. הזדקנות האוכלוסייה ופיחות בסדר גודל של \$ 9 מיליארד לכספי הפנסיה בגלל החלפת החובות (2012) הגדולה ביותר של מדינה אי פעם, תרמו אף הם את חלקם. "אם יש לך מערכת חדשה של הפרשות לפנסיה ומערכת חדשה לחישוב פנסיה ואדם מאבד את עבודתו, היא נופלת מחוץ למערכת", אמר ינס בסטיאן, כלכלן וחבר לשעבר בכוח המשימה היווני של הנציבות האירופית. "זו בעיית מאקרו ששום מספר של רפורמות במערכת הפנסיה יכול לתקן". ממשלתו של אלקסיס ציפריאס עלתה לשלטון על בסיס הבטחה להחזיר את מה שקוצץ בפנסיה הנושים רוצים שיוון תקצץ עוד יותר. ראש הממשלה האיטלקי מתיאו רנצי אמר ב-4 ביוני ש"לא יעלה על הדעת" שהאיטלקים יצטרכו לעזור לשלם עבור מערכת פנסיה יוונית נדיבה יותר מזו שלהם. הנושים מבקשים מציפריאס ליישם את הרפורמות עליהן הסכימו ולהעביר חיסכון נוסף של 0.5 אחוזים מהתוצר המקומי הגולמי בשנה זו ואחוז אחד בשנה הבאה, שייווצר בחלקו מהפעלת סנקציות על גמלאים הרוצים לצאת לפנסיה מוקדמת. הם גם רוצים שקרנות הפנסיה המשלימות – שירדו בכ-5 אחוזים בשנה שעברה – ימומנו מהפרשות עובד ומעביד, ולא מתקציב המדינה. הנושים של יוון לוחצים על ראש הממשלה לאכוף חבילה של רפורמות כלכליות ותיקוני תקציב כדי להחזיר את המצב הכלכלי של המדינה למסלול. ציפריאס יכול היה להמתין עד סוף יוני 2015 כדי לפעול לשחרורו של תשלום בסך של \$ 7.7 מיליארד מחבילת החילוץ של המדינה לפני שההסכם יפקע. בישיבת הפרלמנט מה-5 ביוני, כינה ציפריאס את הצעות נושים "לא מציאותיות" ואמר ששום מחוקק לא יוכל להסכים לדרישות כגון הורדת הגמלה הניתנת לפנסיונרים המקבלים את הקצבה הנמוכה ביותר. ציפריאס הסכים למזג קרנות כדי לקצץ בעלויות ולסגור פרצות המאפשרות פרישה מוקדמת. הוא האשים את חמש שנות הצנע בהחלשת המערכת, ואמר שעתודות כספי הפנסיה ירדו

ב-27 מיליארד דולר בגלל החלפת החובות (debt swap) ב-2012 והאבטלה גדלה. בחמש השנים האחרונות, ירדו הפנסיות ב-48 אחוזים, אמר ציפריאס, בעוד ש-45 אחוזים מהגמלאים מקבלי הקצבאות הם מתחת לסף העוני. קואני מקבלת תשלום זמני של \$449 לחודש ותקבל את הפנסיה הסופית שתגיע לה בשנה הבאה. היא מקווה שזה יהיה קצת יותר ממה שהיא מקבלת עכשיו, וכך יישאר לה קצת כסף לאחר שתשלם את שכר הדירה שלה בסך \$385 לחודש. "מובן שמערכת פנסיה זו אינה ברת-קיימא", אמר שר האוצר יאניס וארופאקיס בברלין ב-8 ליוני. "כל קצב יכול לקחת סכין גדולה ולהתחיל לקצוץ את הדברים. אנחנו צריכים ניתוח. אנחנו צריכים למצוא דרכים לביטול הפרישה המוקדמת, למזג קרנות פנסיה, לצמצם את עלויות התפעול שלהן, לעבור ממערכת שאינה ברת-קיימא למערכת ברת-קיימא באופן רציונלי והדרגתי." בשנת 2012 הוציאה יוון יותר על פנסיה ביחס לתוצר שלה מכל מדינה אחרת באיחוד האירופי. על פי נתוני Eurostat האחרונים, היא הוציאה 17.5 אחוזים מהתוצר בהשוואה לממוצע באיחוד האירופי של 13.2 אחוזים. הסיבה לכך היא, בין היתר, שהכלכלה היוונית התכווצה ברבע מאז שנת 2008. האוכלוסייה המזדקנת תורמת אף היא את חלקה. לפי Eurostat, ליוון יהיו יחסי תלות הגבוהים ביותר באיחוד האירופי, עם פחות משני עובדים לגמלאי עד שנת 2060. גל הרפורמות החל בשנת 2010, בחודשים שלאחר הסכמת יוון לתנאי החילוץ הראשון שלה, שהוצבו על ידי הנציבות האירופית, קרן המטבע הבין-לאומית והבנק המרכזי של אירופה. תנאים אלה כוללים צמצום תשלומים, שימוש בבדיקת אמצעים, העלאת גיל הפרישה הסטטוטורי וחישוב פנסיות לכל אורך קריירת העבודה".⁴³

מספרים וחישובים:

בעוד אנו חוזרים ומדגישים כי במדיניות חברתית וכלכלית מה שחשוב הוא האנשים ולא המספרים, כדי שהמדיניות תקרום עור וגידים, היא חייבת לתאם את המספרים בסדר הנכון. בתת פרק זה, נעסוק בחישובים.

בערך 171,440 תינוקות נולדים מדי שנה בישראל, מדינה עם שיעור ילודה של למעלה מ-2 אחוזים. ההצעה הרדיקלית שלנו מתחילה עם מענק בלידה (ראה טבלה 5).

⁴³ "Greek pension tangle shows no easy way out" Maria Petrakis, *Bloomberg News*, June 12/2015.

טבלה 5: פנסיות משולמות במשך 300 חודשים מגיל 70 עד 95

בנות מהכנסה נמוכה	בנים מהכנסה נמוכה	בנות	בנים	
60,000	50,000	40,000	30,000	מענק לידה (בשקלים)
11,626	9,688	7,751	5,813	פנסיה חודשית מגיל 70 - 95 (בשקלים)
139,512	116,261	93,008	69,756	פנסיה שנתית (בשקלים)
3,487,800	2,906,520	2,325,210	1,743,912	תשלום כולל (25 שנה)

טבלה 6: העלות של המענק בלידה תהיה כדלהלן:

עלות כוללת (במיליארדי ₪)	מספר	
2,645,850,000	88,195	בנים
3,329,800,000	83,245	בנות
5,975,650,000		סה"כ:
1,289,000,000,000		תמ"ג (במחירי 2014)
0.46%		עלות כ- % מהתמ"ג:

אלה הם ה-0.5 אחוזים הנחוצים לשיקום התמ"ג כפי שפורט בפרק השלישי. (נשאר מקום לכמה עלויות מינימליות בניהול המענק מלידה). לאחר השקעת הכספים על ידי קרנות-העל, בתשואה שנתית של 5 אחוזים נטו ריבית צבורה, לאחר מס ואינפלציה, נכסי הפנסיה הזמינים בעת הפרישה יספיקו למימון פנסיית שכר-מחייה בסיסית לכל. רק בגלל הכוח של הריבית הצבורה, המופעל לתקופה ממושכת של 70 שנים (היתרות היורדות ימשיכו להיות מושקעות עד תום).

אנחנו חייבים כמובן לשקול מגוון רחב של מבני משפחה שונים, אשר מוצגים בטבלה 7. מספרים אלה עשויים להיראות דמיוניים. אבל הם לא. הם תוצאה ישירה של רתימת העוצמה של הריבית הצבורה: השקעה חכמה ואחראית בכלכלה, פריון גבוה יותר וצמיחה גבוהה יותר, לתקופת זמן ארוכה מאוד.

טבלה 7: פנסיה חודשית, לפי יחידות משפחה שונות

שנתית (₪)	חודשית משותפת (₪)	חודשית ליחיד	
139,512	11,626	2 X 5,813	שני גברים
162,768	13,564	5,813+7,751	גבר ואשה
186,024	15,502	2 X 7,751	שתי נשים
186,012	15,501	5,813 + 9,688	גבר וגבר מהכנסה נמוכה
209,268	17,439	5,813 + 11,626	גבר ואישה מהכנסה נמוכה
209,268	17,439	7,751+ 9,688	אישה וגבר מהכנסה נמוכה
232,524	19,377	7,751 + 11,626	אישה ואישה מהכנסה נמוכה
232,512	19,376	2 X 9,688	שני גברים מהכנסה נמוכה
279,024	23,252	2 X 11,626	שתי נשים מהכנסה נמוכה

כיצד אנו מציעים לממן את המענק בלידה?

מימון המענק מוצג בטבלאות 8 ו-9:

טבלה 8: העלות של המס המיוחד (בערך 0.5 אחוזים מהתמ"ג השנתי), הקצאה מוצעת של העלות החזויה

הסה"כ האחראי לעלות הכוללת	₪ לחודש	₪ ליום	
33%	99	3.26	למשק בית
67%	108 לעובד	5.89 לעובד	על ידי המעסיקים
העלות הכוללת לשנה היא בערך 6 מיליארד ₪ (בכפוף למספר הילדים הנולדים בכל שנה).			

טבלה 9: השוואת העלות של המס המיוחד לקטגוריות ההכנסה השונות (2013)

מעסיקים	משקי בית	
108	99	עלות המס המיוחד בש"ח לחודש
% מההכנסה לחודש		השוואה לשכר חודשי
2.71%	2.45%	מינימום 3,985 ₪
1.65%	1.5 %	חציון 6,541 ₪
1.17%	1.06%	ממוצע 9,212 ₪

אפשר לומר שממשלות בכל מקום, כולל בישראל, בצעו פשע מוסרי גדול בכך שהפריטו את קרנות הפנסיה. בעשותן כך הן אומרות לאזרחים שלהם: פנסיות? עכשיו זו הבעיה שלכם.

הנה מה שכתב לאחרונה חתן פרס נובל, רוברט מרטון, בנושא זה:

"... הפקדת החלטות השקעה מורכבות יחסית בידיהם של אנשים עם מומחיות פיננסית קטנה או בכלל לא היא בעייתית. מחקרים מוכיחים כי קבלת החלטות נשלטת על ידי נטיות התנהגותיות. מסוכן עוד יותר הוא השינוי במיקוד החוסך מהכנסה לתקופת הפרישה להשקעה עבור הפרישה הסיכון ומשתני התשואה המניעים החלטות השקעה בשל השינוי לא נמדדים ביחידות המתאימות למטרות הפרישה של החוסכים ולסבירות שהם יעמדו בהן".⁴⁴

בכך מזכיר לנו מרטון כי הסיבה המידית שהובילה להתרסקות הפיננסית העולמית ההרסנית בשנת 2008 הייתה עסקות חלף על מחדלי אשראי, המצאה פיננסית מורכבת שרק מעטים הבינו אבל קרנות פנסיה רבות ובנקים גלובליים השקיעו בה, מבלי להבין אותה, כולל AIG ו-Citigroup ואפילו ההנהגה של הבנק המרכזי האמריקאי (ה-FED).

אדם קרוב מאוד לאחד המחברים בחר לאחרונה לפרוש. היא מתמודדת עם מערך מבלבל של קרנות פנסיה שנצברו על ידי מספר מעסיקים שונים, והחלטות על איך ומתי ומה לעשות עם נכסי הפנסיה שלה. היא אינטליגנטית מאוד, בעלת תואר דוקטור. אפשר רק לדמיין איך יתמודדו אנשים פחות משכילים עם החלטות כאלה. וכמעט כולם יצטרכו להתמודד. **האין זו חוסר אחריות מוחלטת מצד הממשלה והקהילה האקדמית? האם ישנה דרך אחרת?**

אנו מדגישים כי ההצעה הרדיקלית שלנו מתמקדת רק בהכנסה החודשית והשנתית שאנשים בפנסיה מקבלים עם פרישתם, מכיוון שזהו המספר היחיד המעניין ביותר והמדאיג ביותר את הגמלאים - האם יוכלו לחיות בכבוד? זאת השאלה שלהם. כל פתרון פנסיוני חייב לאפשר לכולם לענות: כן.

⁴⁴ Robert Merton, "The crisis in retirement planning", Harvard Business Review, July August 2014.

ההצעה לפתח את אתר ה-**Maxi-Life** נועדה (בין שאר היתרונות חשובים האחרים שלה) ליצור אתר שבו יוכלו פנסיונרים ואנשים עובדים לקבל מידע ברור וישיר על נכסי הפנסיה שלהם ויוכלו לקבל תשובות ישירות וכנות לשאלות שלהם. זה יעזור לחנך את החוסכים, יציג את ההזדמנויות העומדות בפניהם, ויסלק את המלל המסובך, המכוון לעיתים, בו משתמשות חברות של שירותים פיננסיים כדי להסוות ולהסתיר סיכונים ולהטעות את לקוחותיהם. (ראה נקודה 10, פרק חמישי: הצעת חוק).

לפני שנדון בחלק מההתנגדויות שהועלו על ידי מבקרים בעלי ידע, אנו בוחרים להביא את תגובתו של אזרח עובד רגיל - הספר של משה (ראה תיבה 6: אבירם - "זה יחסל את העוני!")

תיבה 6: אבירם: "זה יחסל את העוני!"

אתמול ביקרתי אצל אבירם, הספר שלי. ידעתי מביקור קודם שהספר מחפש לקנות דירה. לכן שאלתי בנימוס איך זה מתקדם. האישה היה קצת מדוכא: הסיכוי שיוטל מס רכישה של 20% על דירה 'שנייה', כפי ש'הוצע' על ידי שר האוצר החדש משה כחולון לא שימח אותו. כעצמאי קטן ללא תכנית פנסיה, רכישת דירה להכנסה משכירות היא אופציה מושכת לעתיד טוב יותר למשפחה. המשכנתא תפרע במשך עשרים עד שלושים שנה בעיקר מהכנסות השכרה, והעסקה תשאיר אותו בסוף עם נכס יקר ועם הכנסה קבועה בתקופת הפרישה. חשיבה טובה, הרהרתי - במיוחד בידיעה שלעצמאים רבים אין תכנית פנסיה כלשהי. לכן, התחלתי להסביר לו את חזון "ארבע אבני היסוד" לפרט ולמדינה.

תגובתו של אבירם הייתה מדהימה. היא הפכה אותי לאדם מאושר. תיארתי לו את התפיסה של "ארבע אבני היסוד". "זה ימגר את העוני", הייתה התגובה המידית שלו. ליבי החסיר פעימה. העלות של 99 ש"ח לחודש למשק בית (20% העניים ביותר יהיו פטורים מכך) "היא לא הבעיה - זה ילך לאיבוד בתקציב המשפחתי", הייתה התשובה. כשאמרתי שסך כל המימון השנתי הכולל לקרנות-העל צפוי להיות כ- 6.67 מיליארד ש"ח, הוא התרשם באמת. אבירם התרשם עוד יותר כשאמרתי לו שכל ההשקעות תבוצענה בישראל בכלכלה הריאלית: ליצירת ערך מוסף כלכלי, מקומות עבודה, קריירה כלכלית לעובדים ושגשוג רב יותר אשר יחלחל באופן טבעי לכל שכבות החברה. בשלב מסוים אבירם אמר, "הפנסיה תהיה כ-6,000 ש"ח לחודש". אין לי מושג איך הוא ניחש זאת. הוא אמר זאת כקביעה, לא כשאלה. סיפרתי לו שסכום המענק הראשוני בלידה

יביא בחשבון את המספר הגדול יותר של שנות פרישה שנשים צפויות ליהנות ממנו (בממוצע) ואת העובדה כי 20% מהילדים (העניים ביותר) יקבלו מענק-בלידה גדול יותר, וכך כאשר יגיע זמנם לפרוש, תהיה להם פנסיה חודשית גבוהה יותר. אבירם ידע שילדי העניים נחותים יותר במונחים של הכנסה חודשית (בממוצע במהלך החיים) בגלל הנסיבות הקשות יותר של ילדותם.

לכסוף, אבירם אמר משהו שכמעט והפיל אותי מכיסא הספר שלי. "האם יש סיבה לממשלה לדחות את החזון?" הוא שאל, נשען במרפקיו על דלפק הקבלה שלו. "למה שהם יידחו?", עניתי. "האם לא אמרת הרגע ש'החזון יחסל את העוני?' "כן", הוא אמר, "אבל, כשמגיע זמן הבחירות – האם העוני הוא לא גורם חשוב בבחירות?" התכוננתי בו בהערצה גוברת.

אני רוצה להאמין שאנשים כמו אבירם יבינו את המסר של "ארבע אבני היסוד" בנוגע לחידושה/המצאה מחדש של הכלכלה הלאומית שלנו שמכשילה רבים כל כך, כולל המערכת הפגומה להקצאה וצבירה של הון פנסיה. אני רוצה להאמין שהאנשים ישלחו מסר ברור לפוליטיקאים ש"עוני" אינו נשק שמופעל שוב ושוב, שאיתו מנצחים בבחירות. צמצום וחיסול סופי של הכאב הקשה של חוסר הזדמנויות לאדם עצמו הוא מה שהאנשים רוצים באמת. אנשים לא רוצים 'נדבות' מפוליטיקאים. הם רוצים כישורים אישיים מתאימים וכלכלה שבה הם יוכלו להרוויח "שכר מחייה" בכבוד. הפוליטיקה היא בשרות העם – לא העם בשירות הפוליטיקה.

משה גרסטנהבר

נציג כעת ונדון בהתנגדויות אותן שמענו:

- **"המספרים פשוט לא ריאליים; אתה לא יכול להטיל מס מיוחד, אפילו למען מטרה טובה". (99/108 טז לחודש, ראה טבלה 8)**

ניקח ל דוגמה את סינגפור. העיר-מדינה העשירה הזו הכופה חובת חיסכון על אזרחיה. על פי חוק שכירים משלמים 16 אחוזים ממשכורתם ל"קופת גמל מרכזית", ומעסיקים משלמים 20 אחוזים מהשכר החודשי ברוטו. (לפי תאוריה כלכלית, אם עובדים מקבלים תשלום על התוצר השולי שלהם, אז הפרשות גם של העובד וגם של המעביד יוצאות מכיסי העובדים). משמעות דבר היא כי יותר משליש מכל השכר מופרש לקרן חיסכון חובה. תכנית זו החלה עשור לפני עצמאותה של סינגפור. המספרים שלנו רחוקים מאוד מאלה של סינגפור.⁴⁵ המס המיוחד השנתי של ההצעה הוא בערך שני שליש האחוז מכל השכר המשולם לעובד.

- **"זהו רעיון ישן. מנהיג המחנה הציוני יצחק הרצוג הציע כבר גרסה שלו, הידועה כ"אג"ח לתינוקות" (Baby Bonds).**

היחס בין ההצעה של "ארבע אבני היסוד" לאג"ח לתינוקות הוא כמו בין מכונית מזרטי ואופניים. להלן מתאר משה גרסטנהבר את הרקע מניסיונו האישי:

מי רוצה Baby Bond?

בשנת 2001 הבטיחה מפלגת הלייבור בכריטניה, במצע הבחירות שלה, להקים את "תכנית קרן הנאמנות לילדים". הרעיון היה ליצור "חשבון חיסכון והשקעה לטווח ארוך לילדים". תוכנן כי חשבון זה יבטיח ש"לכל ילד יהיה חיסכון בגיל 18". התקווה הייתה שהתכנית תעזור ל"ילדים ליצור הרגלים של חיסכון תוך כדי שהם לומדים מהם יתרונות החיסכון ולסייע להם להבין כיצד לנהל את כספם באופן אישי". התכנית הושקה בכריטניה בינואר 2005: "כאשר ילדים שנולדו לאחר 1 בספטמבר 2002 זכאים להיכלל בה". ילדים זכאים קיבלו תשלום ראשוני לתוכנית הממשלה בצורת שובר של לפחות

⁴⁵ "קופת הגמל המרכזית" היא תוכנית חיסכון חובה מקיפה לתושבי סינגפור העובדים ולתושבי קבע המממנת בעיקר את הפרישה שלהם, שירותי בריאות, וצרכי דיור. היא מנוהלת על ידי 'הנהלת קופת הגמל המרכזית', גוף סטטוטורי הפועל תחת משרד כוח האדם. המעסיק צריך להפריש 16% מהשכר החודשי ברוטו של העובד, בעוד העובד מפריש 20% מהשכר החודשי נטו. "קופת הגמל המרכזית" הוקמה ב-1 ליולי, 1955.

£250. "בשנת 2010/11, המדיניות של קרן הנאמנות לילדים הייתה צפויה לעלות כ-£520 מיליון, פחות מ-0.5 אחוזים מתקציב החינוך בבריטניה, העומד על £84 מיליארד". בחודש ינואר 2011 "הסתיימה ההקמה של קרנות חדשות ותשלומי הממשלה נפסקו". (מקור: וויקפדיה)

השקעה של £20 לחודש במשך שמונה עשר שנים הייתה מצטברת ל-£4,320 בסך כל הפרשות. על בסיס ההנחה שההון מסוגל להרוויח 5% לשנה נטו בריבית צבורה, הסך שהיה מצטבר במשך 18 שנים היה מגיע ל-£7,000 (ריבית חצי שנתית שנצברה). למרות ש-£7,000 הוא סכום נחמד לקבל בגיל שמונה עשרה, סכום כזה לא יכול לשנות את מצב ההזדמנויות והסיכויים של רוב בני הנוער במדינה. בה בעת, **המסר ברור למדי: חסכוניות רגילים המושקעים בתכונה לצמיחה מלידה ולטווח ארוך יכולים להפוך למשמעותיים.**

הערה אישית לסיפור ה- Baby Bond

בשנת 1998 הגשתי מסמך המתאר את הרעיונות שלי לתכנית חדשה ארוכת טווח להקצאת מימון וניהול פנסיה לכל ופרדיגמת ההצטברות שלה למכר שלי בשם ד"ר הנרי דרוקר. להנרי הייתה אישיות מעניינת ותוססת. אני לא זוכר איך נפגשנו, אבל נהנינו זה מחברתו של זה למן הרגע הראשון. הנרי היה בעבר חלק מהסגל של אוניברסיטת אוקספורד - כולל התקופה שבה היה אחראי על תכנית גיוס הכספים שלהם. הישגיו היו מרשימים. הוא גייס £340 מיליון! כשנפגשנו, הוא ניהל משרד ליעוץ בתחום גיוס כספים למטרות צדקה. ("הנרי דרוקר, זכה להכרה כאחד האבות המייסדים של גיוס כספים לצדקה בתקופה המודרנית", www.fundraising.co.uk).

הסיבה ש'נתתי' להנרי את הרעיונות שלי הייתה קשורה לעובדה שלא ידעתי מה לעשות כדי לקדם את הרעיון. התייעצתי עם האקטואר שסייע לחברה שניהלתי עם תכנית הפנסיה שלנו. התגובה שלו הייתה "הממשלה לא תתחייב לעולם לפרויקט כזה" (או מילים ברוח זו). כשהזכרתי את התסכול שלי בשיחה עם הנרי, תשובתו הייתה מדהימה. "תן לי ואני אעביר את ההצעה לגורדון בראון" (שהיה שר האוצר באותה עת - כלומר שר הכספים והכוח שמאחורי טוני בלייר, ראש ממשלת בריטניה). לומר את האמת, לא ממש 'האמנתי' שלחברי הנרי יש קשר ישיר לגורדון בראון - אבל מכיוון שזו הייתה הזדמנות יותר מדי טובה מכדי להחמיץ אותה, רציתי להאמין שכן. כמובן, האמנתי שהנרי יהיה ישר וכנה.

בשנת 1999 עזבתי את מקום העבודה שלי ולאחר זמן מה גם איבדתי את הקשר עם הנרי. בשנת 2001 לא הייתי מודע לכך שמצע מפלגת הלייבור לבחירות הכלליות הבטיח להקים תכנית קרן נאמנות לילדים (ראה לעיל). למדתי על כך רק כשהיא הוקמה בשנת 2005. כמובן, המחשבה הראשונה שעלתה בדעתי הייתה האם קיבל גורדון בראון את המסמך שלי מד"ר הנרי דרוקר? למרבה הצער, הנרי כבר לא היה אתנו. הוא הלך לעולמו, כאיש צעיר יחסית, בשנת 2002. מתוך סקרנות לדעת האם הנרי הכיר באמת את גורדון בראון, בדקתי את מה שהוא סיפר לי בזמנו: שהם פרסמו יחד ספר. המידע היה מדויק לחלוטין: בשנת 1980 פרסמו ד"ר הנרי דרוקר וגורדון בראון במשותף ספר בשם "פוליטיקה של לאומיות והאצלה".⁴⁶ נראה כי הנרי היקר דיבר אמת. יהי זכרו ברוך.

מוסר ההשכל של הסיפור? ניסים קורים כאשר אתה מתמיד. למרבה הצער, ממשלת בריטניה לקחה לתשומת ליבה רק חלק מהחזון שלי. **החזון שלי, אז כמו עכשיו, הוא להשתמש בכוח של הצמיחה בהכנסה צבורה באמת לאורך זמן רב. שמונה עשרה שנים הן תקופה קצרה מדי. כמו כן, להפרשות חודשיות קטנות אין את אותו כוח צמיחה כמו לסכום הון שיכול לעבוד שבעים שנה ולצבור צמיחה תוך בניית הכלכלה הריאלית. אני מקווה שממשלת ישראל תהיה מוכנה לבחור בדרך המובילה לשגשוג גדול יותר.**⁴⁷

משה גרסטנהבר

⁴⁶ H.M. Drucker & Gordon Brown. The Politics of Nationalism and Devolution. Prentice Hall: 1980, 144 pages.

⁴⁷ ראה תומר זלצר, " התוכנית של הרצוג למלחמה בעוני: חיסכון אישי לכל ילד", כלכליסט, 9 בדצמבר, 2010. הרצוג אמר: למרות התנגדות שנתקלתי בה במשרד האוצר, אני מתכוון להמשיך ולדחוף להפעלת תוכנית חיסכון אישי לכל ילד וילדה בישראל. כך נצליח להטמיע את תרבות החיסכון מגיל אפס" - כך אמר היום (ה') שר הרווחה והשירותים החברתיים יצחק (בוז'י) הרצוג בוועידה המרכזית לחיסכון פנסיוני של "כלכליסט" ו"מגדל. ייתכן והרצוג קיבל את הרעיון מההצעה של מפלגת הלייבור. למרות שהיה שר הרווחה באותה תקופה, לא הצליח הרצוג ליישם את הרעיון שלו.

- **"בעתיד, אנשים יחיו הרבה יותר זמן מאשר 20 שנים לאחר פרישה - אולי אפילו לנצח".**

התכנית שלנו תספק פנסיה בסיסית מלאה לכל אדם, כל עוד הוא חי - אפילו עד גיל 100 או 105. בעוד תוחלת חיים עשויה אכן להגיע לגיל 100 מהר מכפי שציפינו, זהו הממוצע. חלק, למרבה הצער, מתים מוקדם יותר. כספים שנצברו בשמם, ושאינם בשימוש (מכיוון שהפנסיה מסתיימת במוות), 'יועברו' בחזרה לקרן-העל וימשיכו להיות מושקעים כדי לתמוך באלה שחיייהם ארוכים יותר מהממוצע. אם תוחלת החיים אכן תעלה, תשלומי הפנסיה יותאמו בהתאם, בלי לפגוע בכבוד או ברמת חיים של הגמלאים. ביצענו ניתוח רגישות בנקודה זו.

- **"רבים רוצים לנצל את החיסכון הפנסיוני שלהם עוד לפני הפרישה בגיל 70; ההצעה שלך נוקשה מדי ואינה מאפשרת זאת".**

"ארבע אבני היסוד" של תוכנית הפנסיה נועדו לייצר עץ אדיר מתוך זרע קטן יחסית הניטע בלידה. כדי שהזרע יגדל וכפיל את עצמו הוא זקוק לזמן ולסביבה ידידותית כדי להשקיע בכלכלה ריאלית. "ארבע אבני היסוד" של תוכנית הפנסיה נוצרו כדי להגביר את סך המשאבים שיעמדו לרשות האדם מגיל שבעים ואילך. **מגיל חמישים ושש ועד גיל שבעים סך כל ההון המצטבר מכפיל את עצמו.** משמעות הדבר היא כי בארבע עשרה השנים האחרונות, צמיחת ההון תהיה שווה לצמיחה של חמישים ושש השנים הראשונות, כלומר התשואה תוכפל בדיוק פי ארבע (ארבע מאות אחוזים). "ארבע אבני היסוד" יתחילו לחלק הכנסה חודשית למוטבים רק ברגע שבו יגיעו ליום ההולדת השבעים שלהם. אנו צופים כי בעקבות שינויים התנהגותיים הנגרמים על ידי התכנית שלנו (כלומר, התנהגות חיסכון גבוהה יותר), אנשים ייזמו תכנית משלהם, כמו תוכנית פנסיה שנייה, גם היא לכל החיים, לצרכים אחרים. ל דוגמה, תוכניות עובד/מעסיק קיימות.

- **"עץ החרוב, הדימוי שבו בחרתם, מניב פירות רק לאחר 70 שנים. מה קורה במהלך שנות המעבר, משנת 2015 עד, נניח, 2045, כאשר קרנות-העל עדיין גדלות ומצטברות? כיצד נמלא את הצרכים המיידיים של מספר גדל והולך של גמלאים בעשורים הקרובים?"**

נכון שהאדם הראשון שיקבל פנסיה מכספי קרנות-העל יחיה 70 שנים מיום ההשקה. רוב האנשים החיים כיום ימותו עד אז. עם זאת, הם ירוויחו יתרונות מידיים.

חיסכון מקומי והשקעות הון גבוהות יותר כתוצאה מהתכנית שלנו ידרבנו צמיחה כלכלית ואת הפריזון, ויניעו את התוצר לנפש כלפי מעלה עבור כולם ויאפשרו עלייה ברמת החיים הכללית. עם 5 אחוזי צמיחה לשנה, במקום 3 אחוזי צמיחה, תהיה הצריכה הפרטית והציבורית גבוהה יותר בתוך שנים ספורות, במסגרת תכנית "ארבע אבני היסוד" (למרות החיסכון הגבוה יותר), מאשר בתרחיש הצמיחה של 3 אחוזים. אזי בעקיפין, כולם ירוויחו. הכלכלה תעבור תהליך מתמשך של התעצמות: **בעוד עשרים שנה תהיה הכלכלה במרחק של "שנות אור" קדימה ביחס ל"מסלול האיטי" של הכלכלה כיום.**

• "מה קורה כאשר אחת או יותר מקרנות-העל צריכה למכור את נכסיה, כדי לשלם את התחייבויות הפנסיה שלה?"

כל שלוש שנים תושק קרן-על חדשה. קרנות חדשות אלה (וכל עשרות הקרנות האחרות) תרצנה לרכוש את הנכסים של הקרנות הישנות יותר, כאשר אלה תצטרכנה למכור את נכסיהן. זהו מסלול נוח למימוש רכוש והוא מוסיף ביטחון ויציבות לכלכלת העם.

סיכום: העתיד של ישראל והעולם

"טוב, בארץ שלנו" אמרה אליס כשהיא עדיין מתנשפת מעט, "היית מגיעה בדרך כלל למקום אחר - אילו רצת מהר מאד במשך שעה ארוכה כפי שרצנו אנחנו".

"איזו מן ארץ מפגרת!" אמרה המלכה, "ואילו כאן, את מבינה עלייך לרוץ במיטב כוחך כדי להישאר באותו מקום. אם רצונך להגיע למקום אחר, עלייך לרוץ במהירות לפחות כפולה מזו!"

"אני מעדיפה לא לנסות, בבקשה!" אמרה אליס. "נוח לי להישאר כאן..."

לפני שנתמקד בישראל, בחרנו להתמקד בכלכלת ארה"ב, ולאחר מכן נסקור את סיכויי העתיד של כלכלת העולם.

כל הצעת מדיניות ארוכת-טווח, ובמיוחד ארוכת-טווח מאוד, חייבת לעשות הנחות, או תחזיות, ביחס לעתיד. **משתנה המפתח לתחזיות שלנו (בפרק השלישי) הוא פריזון.**

היו"ר לשעבר של מועצת המנהלים של הפדרל רזרב האמריקני, פרופ' אלן בלינדר, טוען כי בעוד מרבית תשומת הלב ממוקדת בשוק מקומות העבודה (לדוג', מקומות עבודה חדשים מדי חודש), "משתנה אחר [פרייון] נזנח כמעט לחלוטין."⁴⁸ בכותרת המשנה של המאמר שלו נכתב: "מאז שנת 2010, צמח הפרייון בארה"ב בקצב איטי להחריד. ואף אחד, אפילו הבנק הפדרלי, לא מצליח להבין למה." משפט זה חל על ישראל במשנה תוקף.

בלינדר מציין כי במשך 143 השנים האחרונות, הגיעה העלייה השנתית בפרייון העבודה למוצע של 2.3 אחוזים. זה העלה את רמת החיים פי 25. ברבע המאה שלאחר מלחמת העולם ה-II, הגידול בפרייון העבודה עלה כ-2.8 אחוזים מדי שנה. ואז, "במפתיע ובאופן מסתורי למדי, החל הפרייון לצנוח בשנים 1973-1995. העלייה השנתית הממוצעת, בשיעור של 1.4 אחוזים, הייתה הגרועה ביותר בהיסטוריה הקרובה... הופתענו שוב כ-1995 – 2010, כאשר הפרייון זינק חזרה למעלה... אולם עד כה בעשור זה הפרייון צמח רק בחצי מהשיעור שלו במהלך תקופת ההאטה בפרייון... בעוד שהפד האמריקאי חוזה עלייה בפרייון בסביבות 2 אחוזים במהלך השנים הבאות, **אין לו כל בסיס להישען עליו כשהוא בוחר במספר זה**."

בלינדר מציין שאם הפרייון ימשיך לצמוח לפי הממוצע ההיסטורי שלו, התמ"ג הפוטנציאלי של ארה"ב (תמ"ג בתעסוקה מלאה) יגדל כ-2.5 אחוזים מדי שנה. אם, במקום זאת, הפרייון "יזחל בקצב של 0.7 אחוזים לשנה, התמ"ג הפוטנציאלי יגדל בפחות מאחוז 1 בשנה". זה הבדל עצום. הוא חיוני לסוגיית משבר מימון הפנסיה, מכיוון שלבעיית הפנסיה אין כל פתרון עם גידול בתמ"ג של 1 אחוז, והפתרונות קשים גם כאשר הגידול בתוצר יהיה 2.5 אחוזים.

כעת, נעבור לכלכלה הגלובלית. מכון המחקר מק'קינזי גלובל דיווח לאחרונה כי לנוכח האוכלוסיות המזדקנות והגידול האיטי בהיצע כוח העבודה, "**קצב צמיחת התמ"ג נקבע כנמוך יותר כ-40 אחוזים מאשר הקצב שלו במשך 50 השנים האחרונות**". **המספרים מעוררים דאגה רבה**.

הגידול בתעסוקה העולמית של 1.7 אחוזים בין 1964 ו-2014 ירד ל-0.3 אחוזים בקושי לשנה. גם אם הפרייון יצמח בקצב שנתי (מהיר) של 1.8 אחוזים כמו כ-50 השנים האחרונות, קצב גידול התמ"ג ירד כ-40 אחוזים במשך חמישים השנים הבאות – "איטי

⁴⁸ Alan S. Blinder. "The unsettling mystery of productivity", Wall Street Journal, Nov. 24, 2014.

יותר מאשר חמש השנים האחרונות של ההתאוששות מהמיתון".⁴⁹ התכווצות האוכלוסייה העובדת בגילאי השיא לבדה משמעה ירידה של כמעט 20 אחוזים בצמיחת ההכנסה לנפש במשך חמשת העשורים הבאים.

המשמעות היא שישראל, מדינת ייצוא, שבה בערך 40 אחוזים מהגידול בתמ"ג מונעים על ידי ייצוא וביקוש זר, תעמוד בפני שווקים עולמיים שקפאו על מקומם.

עם זאת, יש למקינזי, המלצה אופטימית. לדעתם, ניתן לקזז, גלובלית, שלושה רבעים מהצמיחה האיטית בכוח העבודה **אם המדינות יעדכו את הנהלים ושיטות העבודה המומלצים בחמישה מגזרים עיקריים - חקלאות, עיבוד מזון, רכב, קמעונאות ובריאות**. לישראל יש יתרון יחסי בשלושה מאותם חמישה סקטורים - חקלאות, עיבוד מזון וטיפול רפואי.

הטבלה שלהלן מראה את עשרת המאפשרים העיקריים לצמיחה שיכולים להגביר את הפרייון.

טבלה 10: עשרת המאפשרים העיקריים של גידול ופרייון, מכון המחקר הגלובלי של מק'קינזי בנושא הצמיחה

דורשים השקעת הון משמעותית
1. השקעה בתשתית פיזית ודיגיטלית
2. טיפוח ביקוש והשקעה במו"פ
3. הגברת ההשתתפות בכוח בעבודה בקרב נשים, אנשים צעירים ואנשים מבוגרים
4. שיפור החינוך והתאמת כישורים והגברת הגמישות בשוק העבודה
דורשים רפורמות רגולטוריות משמעותיות
5. הסרת מחסומים לתחרות בסקטור השירותים
6. התמקדות ביעילות הסקטור הציבורי והרגולטורי
7. שימוש בנתונים לזיהוי הזדמנויות לשיפור
8. פתיחת כלכלות לפעילות יצירתית בינלאומית
9. רתימת העוצמה של משתתפים חדשים באמצעות פלטפורמות דיגיטליות ונתונים פתוחים
10. עיצוב סביבה רגולטורית, תמרוץ לפרייון וחדשנות

⁴⁹ James Manyika et al. "Global growth: Can productivity save the day in an aging world?" McKinsey Global Institute, January 2015.

שיעור הילודה הגבוה מהמוצע בישראל משמש להסתרת בעיות יסוד בסיסיות. האוכלוסיות המזדקנות במהירות באירופה דורשות פעולה מיידית לתיקון מערך הפנסיה. בישראל, הבעיה נראית פחות דחופה, אבל היא לא!

דו"ח של משרד האוצר, שנכתב על ידי אסף גבע,⁵⁰ מפנה את תשומת הלב לעובדה שהמגזרים הצומחים במהירות באוכלוסיית ישראל, והגורם העיקרי להרכב גיל האוכלוסייה הצעיר יחסית שלה, נמצאים במיעוטים הערבים והחרדים, שבהם ההשתתפות בכוח העבודה נמוכה יחסית. משרד האוצר צופה כי אם גיל הפרישה יישאר כפי שהוא כיום, 67, לגברים ולנשים, ואם קבוצות מיעוט אלה לא ישולבו בצורה אחראית ויעילה יותר בכוח העבודה, **החוב הציבורי של ישראל כאחוז מהתוצר ירקיע לגובה בלתי אפשרי של 170 אחוזים עד שנת 2059** (יעברו רק ארבעים וארבע שנים כדי להגיע לגבהים כאלה). נתון זה, אגב, נמוך מעט מזה של יוון (175 אחוזים, בהווה) - וכפי שדנו לעיל, יוון נמצאת במצב של קריסה כלכלית וחברתית. גם אם שתי קבוצות המיעוט יגיעו לשיעורי השתתפות גבוהים בהרבה בכוח העבודה, כולל גיל פרישה של 69 שנים העתיד טומן בחובו חוב ציבורי/תוצר של 135 אחוזים עד שנת 2059, **שהוא גבוה בצורה מסוכנת, מכיוון שממשלות ייקחו הלוואות כדי לשלם את התחייבויות הפנסיה שלהן**. לפי התרחיש האופטימי, עם שילוב מלא של מיעוטים בכוח העבודה, החוב הציבורי יהיה עדיין גבוה אולם בר-ניהול, ברמה של 88 אחוזים מהתמ"ג עד שנת 2059.

אין זמן לבזבז. ישראל חייבת לבצע תכנית מואצת שתדרבן את צמיחת הפריון. זה ידרוש משאבים עצומים. אנו מאמינים כי ההצעה הרדיקלית שלנו תספק את המשאבים הנחוצים. יש 'רשימת קניות' ארוכה ומבטיחה של פרויקטים הדורשים הון ואשר ממתינים למימון. יישום של רבים מהם או של כולם יצליח לשנות את הכלכלה הישראלית ולהאיץ את צמיחתה. (ראה טבלה 11).

⁵⁰ מצוטט אצל מירב ארלוזורוב, "משרד האוצר מזהיר: שילוב חרדים וערבים – או פשיטת רגל לישראל בעשורים הקרובים". דה מרקר, 1 ביוני, 2015, עמ' 1.

טבלה 11: פרויקטים להשקעות הממתינים למימון

תשתיות	תעשייה
- רשת חשמל חכמה	- השקעות בעסקים קטנים ובינוניים
- מתקני אנרגיה סולארית	- תעשייה מבוססת גז טבעי
- רכבת בין-עירונית (חשמלית)	- מערכות ייצור מתקדמות
- רשת כבישים ארצית	- השקעות בסייבר
- ערים חדשות	- השקעות בביוטק
- טיוב שפכים	- השקעות ננו
- התפלת מים	
- קומפלקסים של בתי ספר	
- דיור בר השגה / דיור בשכירות	
- מו"פ באוניברסיטאות	
- נמלים חדשים	
- פס רחב מהיר	
- שדה תעופה בנגב	

אבל צמיחת הון והשקעה בכלכלה לבד לא יספיק. **יש לסלק תחילה את הסחבת והבירוקרטיה שיחנקו בקלות כל יוזמה עסקית.**⁵¹ ישראל מדורגת במקום ה-40 בלבד בדירוג "קלות עשיית עסקים" שפורסם על ידי הבנק העולמי. אין שום הצדקה לביצועים ירודים כאלה.

בריחת הון הפנסיה לחו"ל חייבת להסתיים. היא תוכל להגיע לקיצה רק כאשר הזדמנויות ההשקעה בבית, בישראל, יאפילו על אלה שבאירופה, בארה"ב ובאסיה. וזה יכול לקרות, אם **ישראל תסמן לעצמה מהם הנוהגים ושיטות העבודה המומלצים ביותר ותאמץ אותם במהירות וביעילות. אם גאורגיה יכולה מדוע לא ישראל?**⁵²

חלק מהשגת צמיחה שנתית של 5 אחוזים תלוי בשווקים הזרים. אבל הרבה תלוי במה שישראל עושה באופן פנימי, בכישורי כוח העבודה שלה, בחינוך, בעסקים ובשיטות

⁵¹ ראה S. Maital, "Crossing Death Valley", Jerusalem Report, July 5 2015.
⁵² בשנת 2006, דורגה גאורגיה, מדינה סוציאליסטית בסגנון סובייטי שהייתה נגועה בסחבת, במקום ה-98 בעולם בקלות עשיית עסקים. נשיא גאורגיה הבין שהמצב הזה לא יכול להימשך. הוא שלח מומחים לסינגפור כדי ללמוד ממדינה זו, המדורגת במקום הראשון, והעתיק את מה שהם עושים. התוצאה? גאורגיה עלתה למקום ה-8 בעולם בשנת 2012 ומשכה הרבה הון זר כתוצאה מכך. ישראל לא פחות חכמה מאסטוניה או גאורגיה. זה פשוט עניין של רצון.

העבודה במגזר הציבורי. עם צמיחת תמ"ג של 5 אחוזים, שתאפשר באמצעות "ארבע אבני היסוד", משבר מימון הפנסיה יכול להיות מנוהל ללא חיכוך בין-דורי. עם צמיחה של 3 אחוזים, אין שום פתרון, חוץ מאשר העברת משאבים מכאיבה ובלתי-הוגנת מהצעירים לזקנים, או חריצת גזר דינם של הפנסיונרים לעוני מחפיר.

טבעה של מדיניות לטווח ארוך, או לטווח ארוך מאוד, הוא לחזות את התוצאות הרצויות עשרות שנים קדימה, אולם גם לדרוש פעולה מיידי, היום, מחר, על מנת להשיג תוצאות אלה.

עצי החרוב נושאים פרי לאחר 70 שנים - אבל על פי התלמוד, רק אם נוטעים אותם היום. אבל ייתכן ואין זה כך.

לפני הצגת טיוטת הדו"ח שלנו במוסד שמואל נאמן שלנו, ב-17 ביוני, נטענו עץ חרוב קטן בגן הכניסה. הודות לטכנולוגיית השתילה המודרנית, עץ החרוב הקטן שלנו יישא פרי בשנה הבאה, בשנת 2016.

אם תכנית "ארבע אבני היסוד" שלנו תיושם היטב (במלואה), אנחנו סומכים, יודעים ומאמינים כי היא גם תישא פירות רבים באופן מיידי, לא רק בעוד 70 שנים. אנחנו מאמינים שמול האתגר של כלכלה מקרטעת ועוני קשישים, רצונה של אליס להישאר בארץ הפלאות כפי שהיא, היא לא אופציה. עלינו לחיות במציאות, לא בארץ הפלאות. לנוכח השינויים הגורפים בארץ ובעולם, אין לנו ברירה אלא לבחור בעצתה של המלכה האדומה - לרוץ הרבה יותר מהר, ולו רק כדי לשמור על מה שקיים בהווה, ולרוץ מהר עוד יותר אפילו, אם אנחנו רוצים להתקדם לקראת פתרון מספק ובר-קיימא.

פרק 5. טיוטת הצעת חוק

1. קרנות-העל:

- בכל 3 שנים תוקם קרן-על חדשה. כל קרן-על תקבל בכל חודש את המענק-לידה הממשלתי עבור כל ילד שיוולד בארץ במשך שלוש השנים הבאות.
- כל קרן-על תיכלל בתוך מסגרת ניהולית מוגדרת. הקרן אינה למטרות רווח מלבד צבירת נכסים לתשלום פנסיה לציבור הילדים'.
- לכל ילד יהיה חשבון פנסיה אישי משלו/משלה בקרן-העל. כסף המענק-בלידה הממשלתי יופקד בו. סכום זה מייצג אחוז מסוים מסך כל הנכסים של קרן-העל המסוימת אשר ממנה יקבל הילד הזה את הפנסיה שלו - לאחר 70 שנים.
- כל הכספים שיתקבלו לחשבונות הפנסיה של הילדים יועברו לחשבון ההשקעה של קרן-העל המתאימה. כל ההשקעות תעשנה עבור חשבון קרן-העל, ללא פיצול אחוזים לכל ילד. משמעות הדבר היא כי סיכון ההשקעה הכוללת הוא ממוצע המתחלק באופן שווה לכל הילדים. בהתחשב בכך שבישראל יהיו יותר מחצי מיליון ילדים/גמלאים' לכל קרן-על ('יבול' של 3 שנים), המיצוע של הסיכון מהווה ערך משמעותי לכל ילד ולמדינה.
- קרנות-העל ירכשו חברות ויטפחו אותן. החזון הוא לאחזקה של 100%, ללא מינוף וללא אחזקות בשוק המניות. זה גם אומר שלא יהיה ניגוד עניינים עם בעלי מניות חיצוניים והפחתה בסיכון הכולל (ללא חוב).
- קרנות-העל יגבו 0.1% לשנה מההכנסה השנתית שנצברה על ידי כל ההשקעות שלהן. צוות המשרד הראשי יהיה קטן אבל מאוד מקצועי. כאמור לעיל, 0.1% יכסו את כל עלויות התפעול של צוות המשרד הראשי, כולל בונוסים (התלווים בביצועים אמיתיים במשך תקופה – ולא בדומה למה שקורה היום בשירותים פיננסיים ובמקומות אחרים).
- יעדי קרנות-העל הם:
 - להשקיע במדינה עצמה (את כספי המדינה)
 - להשקיע בכלכלה הריאלית, לא במכשירים פיננסיים
 - להשקיע עבור רווח וערך כאחד
 - להעדיף השקעות לטווח ארוך
 - להעדיף השקעות בתשתית
 - ליצור מקומות עבודה היכן שמתאים

- עבודה עם חברות קטנות ובינוניות היכן שמתאים
- ליצור צמיחה של לפחות 5% בהכנסה צבורה נטו לשנה (בממוצע) כדי לשלם בסופו של דבר פנסיית שכר מחיה לכל הילדים אשר בשמם התקבל המענק-בלידה הממשלתי (אחרי מס ואחרי אינפלציה).
- להיות מקור ליציבות ושגשוג כלכלי בר-קיימא לאומה: לעזור לשגשוג לחלחל מטה בשכבות החברה והדורות.
- באמצעות השקעות המוצלחות במשק (אפקט המכפיל): להגביל אבטלה, להגדיל את הפריזון, לצמצם את הצורך בתשלומי העברה (רווחה, תמיכה חברתית, תמיכת פנסיה) על ידי הממשלה ובכך גם להפחית את נטל המס הכולל על האוכלוסייה. (בסופו של דבר ההצלחה עשויה להוביל לממשל קטן אך חכם יותר ויעיל יותר).
- תשלום פנסיות:
 - התחלת תשלום הפנסיות (ביחס למענק-בלידה הממשלתי) בגיל 70 לכל פנסיונר לכל החיים.
 - המשפחה (לדוג', ילדים, בן/בת זוג) לא יהיו זכאים לתבוע פנסיית שאירים מפנסיה זו.
 - כאשר מדע הרפואה יהיה מסוגל לנבא במדויק את תוחלת החיים של כל אדם באופן אישי, קרן-העל תוכל להתחיל לשלם פנסיה מוקדם יותר – למספר מוגבל של מקרים (אך לא לפני גיל 60). לכל מקרה של תוחלת חיים קצרה יותר ייעשה חישוב נפרד כדי להבטיח שההצטברות עבור אותו שנתון אינה נפגעת (יש לעבד את הפרטים המדויקים).
 - במקרה ופנסיונרים לעתיד ימותו באופן פתאומי או לאחר מחלה קצרה, הכספים שהצטברו עבורם יישארו מושקעים. הפנסיה שהם היו מקבלים מגיל 70 ואילך תשמש לכיסוי עלות הפנסיה של אלה הצפויים לחיות עד גיל 100 פלוס. כספים נוספים כלשהם ישולמו למדינה כמוטבת. כספים עודפים אלה יוכלו לכסות בסופו של דבר חלק מהוצאת המענק-בלידה של הממשלה. אותו הדבר יחול על הפנסיה של אדם שנפטר לפני גיל 95 (ז.א., ליתרת השנים אותה פנסיה תהיה משולמת למדינה).

2. המענק-בלידה הממשלתי:

- כל ילד שנולד במדינה יהיה מוטב (כל עוד ההורים נמצאים באופן חוקי במדינה).
- לכל ילד יהיה חשבון פנסיה בשמו שלו עם קרן-על מתאימה (זו שקיבלה את הכסף בזמנה).
- הילדים לא יהיו זכאים לקבל ערך כלשהו (בכלל) לפני גיל 70. בזמן זה, אותם מבוגרים שיהיו עדיין בחיים יקבלו פנסיה לכל חיים המבוססת על סכום המענק-בלידה הממשלתי המקורי וסך כל הצמיחה של הכסף במשך השנים (ללא ערבות ממשלתית או של צד שלישי).
- הילדים/מבוגרים לא יוכלו ללוות מהקרנות או ללוות כנגד הקרנות (ולהציע אותן או את הפנסיה כביטחון). אשראי זה יהיה בניגוד לחוק (גם למלווים).
- כאמור, בכפוף ליכולתו של מדע הרפואה לקבוע במדויק את תוחלת החיים של הפרט, אנשים יוכלו להתחיל לקבל פנסיה בגיל מוקדם יותר - כל עוד תהליך ההצטברות הכולל אינו מושפע מכך.
- המענק-בלידה הממשלתי מוצע כדלקמן:
 - בנים יקבלו 30,000 ש"ח
 - בנות יקבלו 40,000 ש"ח
 - בנים ממשפחות עניות יקבלו 50,000 ש"ח (20% העניים ביותר)
 - בנות ממשפחות עניות יקבלו 60,000 ש"ח (20% העניים ביותר)
- המענק-בלידה הוא מענק חד פעמי: לכל ילד במהלך החודש הראשון להולדתו.
- המענק ישולם על ידי המדינה לחשבון הפנסיה של הילד בקרן-העל המתאימה.
- ברגע שהכספים שולמו לקרן-העל, למדינה כבר לא יכולה להיות כל תביעה כלפיהם. קרנות אלה משועבדות לפנסיה שתשולם בסופו של דבר לאדם ספציפי ולא לאף אחד אחר – וגם לא למדינה (חוץ מאשר לאחר פטירתם המוקדמת - אם אפשר).

3. המס המיוחד:

- כספי המענק-בלידה הממשלתי ישולמו על ידי המדינה לחשבון הפנסיה האישי של כל פרט (תינוק) בקרן-העל המתאימה.
- המדינה יכולה להחליט להקצות סכומים אלה מהמיסוי הכללי.
- המדינה יכולה להחליט להכריז על מס חדש אשר ישועבד למימון המענק-בלידה הממשלתי.

- מוצע כי מס מיוחד ייחקק באופן ספציפי למימון עלויות המענק-בלידה הממשלתית. הרעיון הוא לייצור מצב שבו כל האוכלוסייה מודעת לתהליך הכלכלי החברתי החיובי והפורה לטווח הארוך מאוד שיושק על ידי חזון קרנות-העל.
- מוצע כי המס המיוחד ישולם על ידי כל משקי הבית – כאשר 20% העניים ביותר יהיו פטורים ממנו.
- מוצע כי 33% מהעלות של המס המיוחד ישולמו על ידי משקי הבית ו-67% מהמס המיוחד ישולמו על ידי כלל המעסיקים (כולל מעסיקים כמו השלטון המרכזי והמקומי).
- מוצע כי מעסיקים ישלמו את עלות המס המיוחד כדלקמן: סכום ההון המייצג 67% מהמס המיוחד יחולק באופן שווה למספר האנשים העובדים. כל מעסיק ישלם סכום זה לכל עובד הנמצא ברשימת מקבלי השכר שלו. 33% הנותרים יחולקו באופן שווה ל-80% משקי הבית המשתתפים וכל משק בית ישלם את אותו הסכום.
- העלות המוערכת של המס המיוחד בישראל היא כדלקמן:
 - 1,259 ש"ח לעובד לשנה או 5.89 ש"ח ליום עבודה (220 ימי עבודה בשנה)
 - 1,189 ש"ח למשק בית לשנה או 3.26 ש"ח ליום (365 ימים בשנה) או 99 ש"ח לחודש.
 - העלות השנתית הכוללת נאמדת ב-6.665 מיליארד ש"ח או 0.483% מהתמ"ג.

4. חשבון פנסיה לכל ילד שנולד בארץ:

- לכל ילד שהוריו נמצאים באופן חוקי במדינה בזמן לידתו יהיה חשבון פנסיה שייפתח בקרן-העל המתאימה על שמו. (זה חל גם על מי שאינם אזרחים).
- הרעיון הוא שאם הילד יחיה עדיין בארץ לאחר 70 שנים, זה אומר שמצבו הוסדר (אזרח) וזה יועיל הן לו והן למדינה שתהיה להם פנסיה בסיסית ללא כל קשר לכל שיקול אחר בעת לידתו.
- בכל מקרה, הכספים הללו יושקעו מחדש במשך 70 השנים הארוכות בבניית הכלכלה הריאלית של המדינה. לא יחולקו דיבידנדים או הטבות ישירות אחרות לפרט בשנות החיסכון (ז.א. לפני חלוף 70 שנים).
- במידה והילד ימות, יישאר הכסף בידי קרן-העל ולאחר 70 שנים תוכל המדינה להיות המוטבת (אפשרות אחת) של תשלום הפנסיה במשך 20 שנים (כלומר מגיל 70 עד

- 90 שנים). אותו הדבר יחול במידה והילד יעזוב את הארץ. יש אפשרות שהילד יחזור וישתלב במדינה ולכן זה יועיל שתהיה לו זכאות לפנסיה.
- הדגש צריך להיות על כך שהילד נמצא בארץ באופן חוקי. (מה לגבי ילדים של דיפלומטים זרים, ל דוגמה?)

5. חברות מוחזקות:

- קרן-העל תבצע את השקעותיה באמצעות חברות מוחזקות עצמאיות (המנוהלות על ידי צוות משלהן).
- קרן-העל תהיה הבעלים של החברות ב-100% (לבעלי מניות חיצוניים לא יהיה אותו טווח השקעה ארוך וגישה אחראית כמו לקרן-העל (איננו רוצים בעיות של ניגוד עניינים).
- ההנהלות של החברות המוחזקות יתומצו על ידי תגמולים כספיים (אבל לא זכויות). בנוסחים ישולמו בטווח הבינוני וישקפו תמיד הצלחה אחראית (לא גימיקים של 'הצלחות בזק'). המנהלים יקבלו שכר טוב אבל לא בנוסחים עצומים או מכונות נוצצות, חשבון הוצאות גדול, וכו'. **החברות המוחזקות יצטרכו להתחרות על גיוס אנשים מוכשרים - אבל גם יפתחו כישרונות מבפנים**, כלומר אנשים המעוניינים בטווח הארוך ולא בהתפרפרות מחברה לחברה – כשהם משאירים מאחוריהם שובל של הרס וחורבן. (יש יותר מדי דוגמות כאלה מסביב כיום).
- החברות המוחזקות תייצרנה מוצרים ושירותים שהציבור רוצה וצריך. מוצרים ושירותים אלה יהיו חייבים להיות טובים כדי להתחרות בשוק על כוח הקנייה של הלקוחות.
- מכיוון שכל קרן-על תהיה בבעלות של מאות אלפי ילדים/מבוגרים (חצי מיליון) קרן-העל תהיה מסוגלת לפתח מערכת 'נאמנות' לגמלאים שלה בעתיד, לעודד אותם לקנות מאותן חברות הנמצאות בבעלות קרן-העל 'שלהם', כך שכולם ירוויחו מהמצב (win-win situation).
- החברות המוחזקות יצטרכו לספק לפחות 5% צמיחת נכסים בשנה נטו או צמיחה בהכנסות או בשניהם. ציפייה זו לרווח תמוצע על פני מספר שנים, כדי לאפשר השקעות וקליטה של רכישות.
- כל עודפי הכספים יוחזרו לקרן-העל להשקעות נוספות. חברות מוחזקות לא יאגרו מזמנים משום שהן תוכלנה להשיג מימון נוסף מקרן-העל בכל פעם שמימון כזה יידרש להשקעה (לצרכי פיתוח עסקי).

6. חמישה אחוזים נטו צמיחה צבורה לשנה:

- למרות ששיעורי הריבית נמוכים מאוד בתקופה הנוכחית, צפוי כי רווחים של 5% לשנה נטו (כמו גם בניכוי אינפלציה ומסים) בהכנסה צבורה על פני תקופת 70 השנים ייחשבו כתחזית סבירה.
- רעיון עסקי המיועד לטווח הארוך, שאינו משלם דיבידנדים ויש לו משאבי מזומנים בשפע, יכול להשקיע בצמיחה לטווח הארוך, כמו גם לנצל הזדמנויות רכישה - במיוחד כאשר הכלכלה נמצאת בתקופת שפל. רכישת נכסים כאשר השוק בשפל ומימוש נכסים כאשר השוק עובר תקופה של גאות תאפשר לקרנות-העל לבנות ולהתאים את תיק ההשקעות שלהן לטובת המשק והגמלאים העתידיים שלהן (איזון נכסים, תשואות, סיכונים ועיתוי).
- לחצים אינפלציוניים על עסק שיש לו תיק של מוצרים ו/או שירותים טובים אין פירושם בהכרח הפחתה ברווחיות נטו (במונחים של ערך אמיתי). העסקים יוכלו להעלות את המחירים שלהם ובכך לשמור על הרווחיות (גם במונחים של ערך אמיתי ללקוחות).
- חברות מוחזקות לא שואפות בהכרח להשיג את המחירים הגבוהים ביותר בשוק לאורך זמן ('כמה שהשוק יסבול'), במיוחד אם המוצר/שירות חשוב למגזרים החלשים באוכלוסייה (גבינת קוטג', ל דוגמה). היעד לטווח הארוך הוא 5% לשנה נטו בריבית צבורה (כאמור לעיל).

7. פיקוח על קרנות-העל:

- מומלץ להקים מרכז מחקר חדש של צוות חשיבה. מרכז מחקר זה יוקדש לחקירת התחומים הבאים:
 - מימון והשקעות פנסיה במקומות אחרים בעולם.
 - מבנים של חברות אחזקה.
 - ריכוזיות כלכלית
 - מונופולים
 - שיטות ניהול להשגת ביצוע יעיל ואחראי
 - פיקוח ושליטה על חברות מוחזקות
 - נושאים אחרים

- הרעיון יהיה לחפש בכל העולם אחר רעיונות/שיטות/ביצוע הנהוגים בצורה הטובה ביותר כך שהפיקוח על קרנות-העל והחברות המוחזקות על ידן ייעשה וישיג את התוצאה הטובה ביותר האפשרית.
- יש לפתח מבנה (ללא קשר למרכז המחקר) אשר יפקח על 23-30 קרנות-על שתהיינה פעילות באותה נקודה בזמן (תלוי בדרך שבה תסיימנה קרנות-העל את חייהן).
- יש לפתח מערכת לדיווח על ידי קרנות-העל (שתכיל דיווח אחיד על כל אחת מהחברות המוחזקות).
- מערכת לבחירה, הכשרה, ניטור ותגמול של כל חבר בצוות הפיקוח.
- יש להקדיש מחשבה מרובה לפיתוח של מערכת פיקוח קרן-על הוליסטית אשר תפקח על עבירות אפשריות בשנים הבאות (עבירות צווארון לבן).
- חלק מתהליך הפיקוח צריך להיות זיהוי מהיר של בעיות, ללמוד מהבעיה ולפתח דרכים לחסום את ההזדמנות לגרימת נזק ולנקוט פעולה לתיקון הנזק.
- מערכת קרנות-העל תיבנה סביב אחריות אישית. כל עבירה מצדו של אדם כלשהו תחויב נשיאת אחריות אישית ותשלום פיצויים, לא רק כאחריות תאגידית, אלא גם אחריות אישית (שלא כמו מה שקורה היום לרוב, ז.א., אין אחריות אישית מצד מנהלים בכירים והסקטור הפיננסי והציבור נפגעים).

8. אינפלציה:

- שמירה על ערכם של הנכסים והכנסות מכל הסיכונים לרבות הסיכון של אינפלציה. 70 שנים עד לפרישה הוא זמן ארוך מאוד. יש סיכון משמעותי כי במהלך שנים ארוכות אלה יתרחשו לחצים אינפלציוניים. (צריך לטפל גם ב- 20 - 30 שנות הפרישה!)
- **קרנות-העל יצברו ניסיון רב בהתמודדות מוצלחת עם העלות של אינפלציה.** כפי שצוין לעיל, מוצר טוב ושירות טוב יוכלו להתאים את רמות המחיר שלהם כדי לפצות על עלות האינפלציה – ולבטח לאורך זמן.

9. מיסוי:

- החברות המוחזקות תהיינה כפופות למע"מ בדרך הרגילה.
- החברות המוחזקות תהיינה מסוגלות למצוא 'מקלט' להכנסה שלהן ממיסוי חברות בדרך הרגילה (כמו כן ככל הנוגע לחברות אחזקה).
- יש להחליט כיצד לבנות את זרימת המימון של החברות המוחזקות על ידי קרנות-העל. יש להביא בחשבון את העובדה שכל ההשקעות הן השקעות "פנסיה" ייעודיות. קיימות תקנות לגבי המיסוי של פעילות כזו.
- קרנות-העל עצמן חייבות לקבל מעמד פטור ממס כך ש'יתרות מזומנים זמניות' לא תהיינה חייבות במס וכן לא העברות מזומנים מ- ואל החברות המוחזקות - המיועדות להשקעה נוספת. (לא יהיו דיבידנדים - רק פנסיות לאחר 70 שנים).
- המדינה תקבל מנה יפה של מס הכנסה מרגע שקרנות-העל יתחילו לשלם פנסיה. גמלאי העתיד יהיו כפופים לכל חוקי המס שיחולו על הכנסה מפנסיה באותה עת.

10. MaxiLife (ML):

- ML הוא תוכנת מחשב המהווה חלק מתכנית "ארבע אבני היסוד".
- הרעיון של ML תוכנן עם החזון (הבנה) שכל אדם מסוגל "להאכיל" את עצמו/עצמה בהינתן להם הכישורים הנדרשים כדי להיות חבר פעיל ופורה בקהילת העובדים (כלומר להשתכר "שכר מחייה").
- **ML היא מערכת משלימה למערכת קרנות-העל. מערכת קרנות-העל תשקיע ברכישה ופיתוח של נכסים. תוכנת ML תקל על כל אדם להשתלב ביעילות במשק התחרותי מאוד של המאה ה-21 (רכישה של כישורי עבודה מתאימים ומעודכנים).**
- ML תקל על כל הפעילויות במשק (בין אם כאלה המוכוונות כלפי עסקים או אנשים) שיבוצעו בהצלחה. ML תעזור לקרנות-העל ולחברות המוחזקות לגייס אנשים טובים ולבנות לאורך זמן את הכישורים שלהם כדי להשיג רמה גבוהה של יעילות וערך. בהתחשב בכך שההשקעות של קרנות-העל צפויות להיות חלק חשוב מהכלכלה הלאומית, בסיס הכישורים של האוכלוסייה יהיה גורם חשוב מאוד בהגשמת המטרות של קרנות-העל.
- מוצע שכל קרן-על תעמיד כספים זמינים לפיתוח תוכנת ML. הסכומים המוקצים לא יהיו משמעותיים ביחס למימון הראשוני של קרנות-העל (נניח מקסימום 10 מיליון ש"ח לקרן-על לשנה).

11. חוקים, תהליכים ושיטות עבודה מומלצים:

- קרנות-העל יחויבו על ידי 'האמנה' שלהן להיפגש על בסיס קבוע כדי לדון בנושאים של ניהול והשקעות. קרנות-העל תתחרינה זו בזו על רכישת נכסים וכמו כן תתחרינה גם בשוק, על כוח הקנייה של האזרח. ובכל זאת, הן תהיינה חייבות להיפגש, לשתף תהליכים ושיטות עבודה מומלצות ולהבטיח שאף אחת מקרנות-העל המתחרות לא תיכנס אף פעם לקשיים כלכליים - העלולים לסכן את ממוצע התשואה נטו של 5% לשנה בריבית צבורה במשך תקופת החיים של הגמלאים לעתיד.
- כל קרן-על תהיה אחראית על קבוצה ספציפית של גמלאים בעתיד ולכן האפשרות שקרן-על כלשהי עלולה להסתבך בצרות היא פשוט לא אופציה (בלתי מתקבל על הדעת).
- חייב להיות מנגנון פיקוח חזק וצמוד להחלפת הניהול של כל קרן-העל במידה ומתגלה בעיה חמורה בנושא קצב ההתקדמות של צבירת הון וכיצד העסק מנוהל.
- Best practice - תהליכים ושיטות עבודה מומלצות פירושם שכל קרנות-העל יוכלו לשדרג את הביצועים שלהן כל הזמן על ידי שיתוף שיטות ומערכות.
- הן תוכלנה לשתף פעולה ברכישת נכסים ושיתוף בבעלות (עם הבנה ברורה כיצד לפתור אי הבנה/עימותים בין הצדדים).
- חשוב להתגונן מפני מצב שבו אחת או יותר מקרנות-העל לבד או בתיאום עם אחרות הופכת למונופול בשוק המקומי המכתיב מחירים גבוהים עבור המוצרים/השירותים שלה או יוצרת חסמים בלתי סבירים לכניסתם של אחרים.
- יש לקוות כי מכיוון שההנהלה תקבל את הבונוסים שלה, למשל, על בסיס מחזור של חמש שנים, אף אחד מהמנהגים החמדניים הנוכחיים שמזיקים כל כך לשגשוג ארוך טווח של עסקים או קהילות לא ייושם.
- Best Practice משמעו מסע שלא נגמר לשיפור הפריזון.
- 'יותר מאותו הדבר' משמעו כי על ידי החזרת מספר 'תבלינים' נוספים אפשר לקבל מוצר ו/או ייצור הרבה יותר יעיל ו/או רווחיות יותר בטוחה ו/או נאמנות לקוחות יותר אמיצה.
- הלך רוח המאופיין בסקרנות, יצירתיות ומעוף הוא בעצם הכלי העיקרי של הנוהלים, התהליכים ושיטות העבודה המומלצים.
- פעילות של 'שינוי למען שינוי' אינה התשובה. המפעל והציבור צריכים ללמוד לאזן את הרצון להיות "הכי טוב" עם המעשיות של התהליך. במקביל, פילוסופיה של 'אם

זה לא שבור – לא צריך לתקן עלולה להתגלות כמסוכנת משום שהיא עשויה לתת למתחרים את הזמן הדרוש להתקדם יותר ואת ה'הזדמנות' לתפוס שווקים.

12. חברות קטנות ובינוניות:

- חלק מהייעוד של קרנות-העל יהיה לתרום להגברת המודעות לצורך לעבוד עם מגזר זה (אשר חייב לגדול בשנים הבאות), כך שיוכל להישאר חזק ובריא.
- מגזר העסקים הקטנים והבינוניים הוא גורם מרכזי בטבלת התעסוקה הלאומית. כלומר, מעל ל-50% מהאוכלוסייה הם עצמאים או עסקים וחברות המעסיקים 1-4 שכירים⁵³. בעוד עסקים גדולים 'מקצצים' בכוח אדם באופן קבוע כעניין של עיקרון, חברות קטנות ובינוניות (בכפוף לרגולציית תעסוקה) יכולות להוסיף עובדים ולכן לצמצם את האבטלה ולעודד צמיחה.
- מגזר העסקים הקטנים והבינוניים זקוק ליחס חם ואוהב כדי לזרום קדימה. 'הכלכלה החדשה' עם 'חיי המדף' הקצרים מאוד שלה לכישורים הופכת את השמירה על מקום עבודה קבוע לבעיה מאתגרת מאוד. אנשים רבים "מלהטטים" בין מספר משרות חלקיות באותו זמן.
- קרנות-העל יעודדו את החברות המוחזקות שלהן לשקול את השירותים של מגזר העסקים הקטנים והבינוניים ולהזמין, כאשר הדבר מתאים, גם חברות קטנות ובינוניות להשתתף במכרזים עבור הפעילות העסקית שלהם.
- קרנות-העל (ביחד) תיקראנה להקים מכון לעסקים קטנים ובינוניים באיכות גבוהה במטרה להתמקד בשדרוג הכישורים והידע הניהולי והמומחיות שלהם כדי לעזור חברות קטנות ובינוניות להציע ערך טוב יותר ללקוחות כך שתהפוכנה ליציבות וברות-קיימא יותר (השפע הכלכלי מחלחל ומתפזר בתוך החברה).

13. תשתית:

- מדינת ישראל היא עדיין הבעלים של מספר גדול של עסקים חיוניים שאינם מנוהלים לפי הסטנדרטים הבינלאומיים הטובים ביותר. למעשה, רובם סובלים מבעיות ניהול קשות. חברות אלה 'תורמות' ליוקר המחיה הגבוה ולהשפעה פוליטית שלילית של קבוצות בעלות עניין.
- רבים מהמפעלים בבעלות הממשלה גדולים מאוד וחיוניים למשק.

⁵³ מסתמך על נתוני למ"ס מפרסום "דמוגרפיה של עסקים – מקבץ נתונים סטטיסטיים ממרשם העסקים -2003-2011" http://www.cbs.gov.il/webpub/pub/text_page.html?publ=63&CYear=2011&CMonth=1#9

- רבים מהארגונים האלה נמצאים בקטגוריית התשתית, והארגון והעיצוב שלהם מחדש כדי ליצור ערך ללקוחות ותמורה הוגנת על הון תדרוש הרבה זמן סבלנות וכסף.
- אין זה סביר שצד שלישי עסקי כלשהו ירצה לסבך את עצמו בתוך הרשת הסבוכה של אינטרסים עצמיים ששולטת בגופים אלה. בכל מקרה, רוב המשקיעים הפוטנציאליים (בעיקר קרנות הון סיכון) יתעניינו רק בעשיית 'רווח מהיר' מבלי להתייחס באמת לאינטרסים החשובים של המדינה והאזרחים (במיוחד לצרכים בטווח הארוך).
- קרנות-העל תהווה מכשיר לטיפול בסוגיות של הארגונים הגדולים האלה. לדוגמה : חברת החשמל, הנמלים, שדות התעופה, חברת הרכבות, חברת המים, מערכת הכבישים, ועוד. לקרנות-העל תהיה ראייה לטווח ארוך יותר והן תוכלנה לקחת את הזמן הדרוש כדי לשנות לאט את התרבות השולטת במפעלים אלה וכך ליצור פחות הפרעה לשירותים חיוניים.
- קרנות-העל יוכלו לקחת נשימה ארוכה, אפילו של 20 - 30 שנים (כך שהדור הנוכחי של העובדים יפרוש), כל עוד הן יכולות לחזות בסך הכולל תוצאה זהה ל-70 שנות צמיחה של 5% נטו לשנה בריבית צבורה על סך ההשקעה.
- קרנות-העל יבדקו כל הזמנות להשקעה בתשתיות בפירוט רב כדי להבין מהם האתגרים ואיזה סכום של כסף (אם בכלל) הן תהיינה מוכנות לשלם עבור הנכסים (מראש ו/או במאוחר בכפוף להצלחה).
- מידת ההשפעה החיובית על הכלכלה הלאומית בכלל ועל רמת החיים של הפרט, שקרנות-העל יכולות לייצר על ידי תרומתן לשיקום התשתיות הלאומיות הוא עצום (עדיין בהתאמה עם יעד הצמיחה השנתית של 5% נטו בריבית צבורה אחרי מס ואינפלציה).
- השיעור הנוכחי של השקעה נטו בתשתיות לאומיות בישראל (ובארה"ב ומדינות אחרות) הוא עגום. **כלכלה מודרנית תלויה באופן נואש בשירותי 'הרקע' של התשתית שלה. אסור לנו לזלזל בערך המוסף שמערכת קרנות-העל יכולה ליצור בהקשר זה. אפשר לומר שאפילו מסיבה זו בלבד תהיה הצדקה כלכלית וחברתית לקיומן של קרנות-העל.**

14. פנסיות:

- **מחיר המימון של פנסיית "שכר מחייה" במשך 20 - 30 שנים של גמלאות לכל אדם הוא אתגר שהעולם המערבי הדמוקרטי טרם הצליח להתמודד איתו.**

- כל מערכות הפנסיה הקיימות נאבקות ונכשלות בהעברת הודעות כנות ושקופות לגבי מצב המוצר(ים) שלהן.
- בשלב הנוכחי, בשל הריבית הנמוכה, רמות הספקולציה הגבוהות בשוקי המניות ודמי ניהול/עלויות גבוהים, הצטברות נכסי הפנסיה עבור רוב האוכלוסייה נמוכה מכדי שאפשר יהיה לספק פנסיה "שכר מחייה" לכל אורך הזמן הנדרש (בהחלט לא למשך 20 - 30 שנים).
- הפנסיה של קרנות-העל היא פרדיגמה חדשה לגמרי. היא מסוגלת, בפעם הראשונה, להציע לציבור הישראלי את ההזדמנות הבאה:
 - רשת ביטחון בסיסית לכל (כל אדם ואדם) בעלות שנתית של 0.483% מהתמ"ג - **בפעם הראשונה בהיסטוריה האנושית יוכל כל אדם להשתתף בתהליך של בניית העושר של צמיחה בריבית צבורה המשתרעת על פני סך של תשעים שנים ויותר.**
 - ניתן לצפות כי ההשקעות של קרנות-העל בכלכלה הריאלית לזמן חיים ארוך זה ייצרו צמיחה אמיתית, מקומות עבודה אמיתיים ושגשוג מדורג כלפי מטה: תחזית של 5% צמיחה בריבית צבורה לשנה נטו.
 - המלחמות הבין-דוריות שהיו צפויות בגלל המעמסה בנטל הפנסיה על האוכלוסייה העובדת יימנעו. להיפך, שגשוג רב יותר של כל הגמלאים ייצור יותר הזדמנויות עבודה גם עבור הצעירים.
 - קרנות-העל צפויות להצליח לאורך זמן ברכישה ושיקום של התשתיות הישראליות הגוססות. זה לבדו יכול להמריץ את הצמיחה השנתית בתמ"ג ב-1% לשנה.
- לקרנות-העל יש את הפוטנציאל להזריק אנרגיה של צמיחה קבועה ואיכותית למשק הישראלי לטווח ארוך מאוד – טווח החיים.

15. מקומות עבודה:

- "הכלכלה החדשה", הן ברמה הלאומית והן ברמה הגלובלית, מאוד 'סלקטיבית' ביחס לסוג הכישורים האנושיים המועדפים עליה וצרכיה המשתנים תדיר.
- **החלק הארי של אוכלוסיית ישראל כיום מרוויח פחות מ'שכר מחייה'. ל דוגמה :** ההכנסה החציונית היא פחות מ-7,000 ש"ח לחודש. ו-72% מהאוכלוסייה מרוויחים פחות מהשכר הממוצע במשק שהוא פחות מ-10,000 ש"ח לחודש. משמעות הדבר היא **כי 50% מהאוכלוסייה מרוויחים פחות מ-7,000 ש"ח ועוד 22% מרוויחים יותר מ-7,000 ש"ח אך פחות מ-10,000 ש"ח**. מצב עניינים זה לא יכול להמשיך ולהתקיים (ודאי לא עבור אותם אנשים רבים המרוויחים כל כך מעט ולכן נאבקים מדי יום עם יוקר המחייה הגבוה).
- מודל כלכלי המבוסס על כך שהמדינה מעסיקה בסביבות 20% מכוח העבודה ובנוסף נותנת תמיכה כספית מתמשכת ומשמעותית לעוד 20% בערך היא תוכנית עבודה שאינה ברת קיימא. התחייבויות הפנסיה של המדינה לכוח העבודה שלה (כולל הצבאי) היא עוד אלמנט שאינו בר קיימא. שילוב של כל הגורמים הללו מייצר מתכון רעיל לאסון לאומי.
- לקרנות-העל, בגלל התפקיד הכלכלי המרכזי שלהן במשק לטווח ארוך, יהיה עניין מתמשך ברמות הכישורים של האוכלוסייה ובשמירה על רמת תעסוקה תפקודית. התרומה של קרנות-העל לשגשוג תהיה משמעותית.
- **גלישת השגשוג לתוך החברה המודרנית לא תתרחש ללא ירידה משמעותית ברמות האבטלה הגלויות והסמויות גם יחד** וזאת באמצעות התאמת כישורים והפחתת עבודות ב'שכר רעב' אל מתחת ל-3% מהאוכלוסייה העובדת.
- הפנסיה של קרנות-העל תוכל לשנות את רמת החיים של כל הגמלאים אבל תהיה בעלת השפעה עצומה במיוחד על 20% מהמבוגרים (פחות אלה ש'נשרו' לאורך הדרך) שהיו במקור ילדים 'ממשפחות עניות'. למבוגרים אלה תהיה הכנסת פנסיה טובה מחלוקת הפנסיה של קרן-העל - במיוחד אם שניים מהם בוחרים לחיות יחד תחת קורת גג אחת וחולקים את עלויות משק הבית. ההכנסה המשותפת המשמעותית תאפשר לגמלאים אלה את היכולת לקנות מוצרים שהם אולי לא היו מסוגלים לרכוש במהלך שנות העבודה שלהם ולשכור את שירותיהם של מטפלים. השורה התחתונה היא **שהזמינות המקיפה יותר של הפנסיה (לכל אדם) תיצור מקומות עבודה רבים**. הפנסיה של קרן-העל עשויה להתממש בתקופה שבה התקדמות בתחום הטכנולוגיה הרובוטית תחליף עוד יותר את עבודתם של בני אדם

(בהיקף משמעותי). **מסקנה: הפנסיה של קרן-העל תעזור לשמור על תעסוקה**

אנושית ותתמוך בלכידות חברתית.

- הפיריון הכלכלי של חברות קטנות ובינוניות באמצעות: כישורים מתאימים יותר, הבנה טובה יותר של השווקים ושל צרכי הלקוחות, כלים חדישים יותר, ידע מקצועי יותר בייצור (לפי עניין), כישורי מכירה טובים יותר, מיומנויות ניהול עובדים טובות יותר וגישה נגישה יותר להון (במחיר בר-קיימא) הוא המפתח לשגשוגם של עסקים קטנים ובינוניים. שגשוג של חברות קטנות ובינוניות יעזור להעצים ולזרז את תהליך גלישת השגשוג לאורך מדרג החברה. עבודה משותפת עם מערכת קרנות-העל תעזור למגזר העסקים הקטנים והבינוניים לרכוש מיומנות עסקית גבוהה ומהירה יותר.

16. פיריון – "יותר מאותו הדבר"

- **הסוד הגדול ביותר להצלחה ברת-קיימא של הפרט והחברה נעוץ בשאלה האם כל האנשים המסוגלים ורוצים לעבוד אכן נמצאים בתעסוקה שמספקת להם הכנסה של 'שכר מחייה' או לא.** כדי שהפרט יהיה מסוגל לשמור על תעסוקה הוא/היא צריך לספק למעסיק יתרון תחרותי בשוק. כל המוצרים/שירותים מתחרים בשווקים ארציים/מקומיים/ גלובליים. לפעמים בכל שלושתם יחד. כדי שהעסק יישאר תחרותי, יש להשקיע בהתאמת הכישורים של כוח העבודה שלו, במחקר ופיתוח, בציווד, בשיווק, במכירות, במיתוג ועוד. באותו זמן, העסק צריך להתמודד עם ניהול, שלטון מקומי, לשלם מסים, להפריש לפנסיה ולנסות להבין בצורה נכונה להיכן מוביל אותנו העתיד. בנוסף לכל זה, העסק צריך להתמודד עם תקופות של גאות ושפל, אינפלציה, דפלציה, תנודות מטבע מוזרות, מלחמות ועוד. כדי שחברה תשרוד לאורך זמן, הפוליטיקאים שלה, בעלי העסקים ובמיוחד 'המעמד' היזמי צריכים לשאוף ליצירת ערך באמצעות פיריון משופר, לא באמצעות ספקולציות פיננסיות גסות ("הכלכלה הווירטואלית").

- **תפיסת "ארבע אבני היסוד" מציעה הזדמנות מקיפה ויוצאת דופן לשינוי מבנה הפיריון בסביבה הכלכלית של המדינה.** לדוגמה:

- קרנות-העל תהיינה אחראיות ליצירת הון, להקמה ופיתוח תשתיות ולצבירה של מאגר עצום של נכסים יעילים ויצרניים.
- לתוכנת MaxiLife תהיה היכולת להנחות כל פרט כל הזמן בנושאים כגון: גילוי והתאמת כישורים והמלצות לשיפור.

17. קרנות-העל:

- בתוך עשרים שנה צפויות קרנות-העל לצבור כ-230 מיליארד ש"ח בנכסים (בניכוי האינפלציה) במחיר של 0.483% לשנה מהתמ"ג (6.67 מיליארד ש"ח) על בסיס גידול שנתי ממוצע צפוי של 5% נטו הכנסה צבורה.
- לאחר ארבעים שנה, סך צבירת הנכסים צפוי לגדול ל-840 מיליארד ₪ בערך.
- לאחר שבעים שנה, צבירת הנכסים הכוללת של כל 24 קרנות-העל (קרן חדשה תוקם בכל שלוש שנים) צפויה לגדול לכדי 4200 מיליארד ש"ח.
- קרנות העל תשקענה את כספן בחברות אמיתיות, שייצרו מוצרים אמיתיים או יספקו שירותים אמיתיים ויעסיקו אנשים אמיתיים (המשתכרים לפחות 'שכר מחייה').
- החברות המוחזקות על ידי קרנות-העל תידרשנה להתחרות בשוק באמצעות ניצול כל הכלים להגברת הפריזון, הזמינים לניהול מקצועי ואחראי.
- החברות המוחזקות תהיינה מעוניינות לקנות מוצרים ושירותים בשוק המקומי ובכך לעודד חברות מקומיות אחרות לשפר את המערכות והמוצרים שלהן.
- קרנות-העל יזרימו כמויות מרשימות של הון להשקעה לתוך השוק המקומי ובכך יקלו על הזמינות של מימון במחיר סביר לכל.
- קרנות-העל צפויות להשקיע כמות עצומה של הון ותשומת לב בכדי לתמוך בצרכי התשתיות של המדינה. **נכסי תשתית הינם מקומיים מטבעם, לטווח ארוך, ממוקד וחיוניים לפיתוח היצרני של הכלכלה המקומית.**
- השקעות תשתית מאופיינות באי יכולתן להפיק תשואות מסיביות אבל הן יכולות להציע תשואה יציבה וטובה לטווח ארוך מאוד, ובכך לעמוד בצרכי הכנסה/צמיחה של קרנות-העל. השקעות תשתית חשובות וייסיעו לארגונים עסקיים אחרים במדינה להפחית את עלויות התפעול שלהם ובכך להפוך ליותר תחרותיים במישור הגלובלי, אבל, גם להקטין את 'הוצאות המחייה' של האוכלוסייה (הפחתת 'עלויות המחייה' משפרת את רמת החיים של הפרט).

18. חדשנות:

- הכלכלן האוסטרי יוזף שומפטר הבין את התהליך הבלתי נמנע של 'התקדמות והרס' המלווים תמיד את תהליך היצירה של האנושות. רק כוחות של דיקטטורה (פוליטית ודתית) מסוגלים להאט את התהליך - אבל גם הם לא יכולים לעצור אותו. שומפטר כתב "התהליך של מוטציה בודדת שללא הרף גורמת למהפכה של המבנה הכלכלי מבפנים, הורסת ללא הרף את הישן, ובוראת ללא הרף את החדש". קדמה והרס הולכים יד ביד. תעשייה חדשה עשויה להיבנות על האפר של טכנולוגיה ישנה אשר מותה נקבע על ידי טכנולוגיה חדשה, ויש לקוות טובה יותר.
- ניצול של טכנולוגיה חדשה ורעיונות שיווק חדשים ורעיונות הפצה חדשים עולים כסף. בניית קו ייצור מתאים לניצול הטכנולוגיה החדשה והמתקדמת יותר דורש גם כן השקעה, ולפעמים השקעות ענק - כמו אלה של אינטל בייצור שבבי מחשב. למרבה הצער, בשנים האחרונות הבעלים של הכמויות העצומות של ההון 'המשתכשך' לו בעולם אינם מעוניינים באמת להשתמש בכספים שלהם להשקעות יצרניות ארוכות-טווח. האינטרסים של המשקיע היום מתמקדים בטווח הקצר ובמוצרי מימון ספקולטיביים. תעשיית קרנות הגידור משכה כמויות עצומות של הון - שכולו משמש לתדלוק המאניה הספקולטיבית של המאה ה-21. כסף קל הוא שם המשחק. העובדה שהמודל הכלכלי העולמי כבר לא מסוגל לקיים את המערכת האנושית היא לא לעניין. **המצב כיום מזכיר את סיפורו של המלך מידאס**. המלך אהב זהב עד כדי כך שהוא איחל לעצמו את הכוח להפוך כל דבר לזהב על ידי נגיעה בו. משאלתו נענתה - ולרוע המזל (של המלך) הפך גם מזונו לזהב לא-אכיל.
- התפיסה של קרנות-העל שונה ב-180 מעלות מתיאורית מגע זהב השגויה של המלך מידאס (ספקולציות). קרנות-העל ישקיעו בתעשיות אמיתיות, ויחפשו מוצרים אשר יספקו ערך לצרכן במחיר נגיש. קרנות-העל יתמקדו בטווח הארוך ובערך המוסף. 'הניצוץ' של קרנות-העל תהיה האנרגיה המחודשת של החברה האנושית והחלוקה הטבעית של שגשוג לכל.
- קרנות-העל יעודדו ויתמכו בחדשנות. קרנות-העל יחפשו חדשנות בטכנולוגיות ניהול, בפריון ("יותר מאותו הדבר"), בשיווק, מיתוג, קשרי לקוחות ועוד.
- קרנות-העל יבקשו לחדש בדרכים רבות ושונות - לדוגמא: נניח שקרנות-העל תהיינה הבעלים של עסק לייצור חשמל בישראל. בהנחה שמכוניות חשמליות והסוללות שלהן ישתפרו עוד יותר ויאריכו את טווח הנסיעה שלהן מבלי לטעון סוללות בתדירות גבוהה. (בישראל, מרחקי הנסיעה סבירים בממוצע, ולכן הגיוני

להניח שמכוניות חשמליות יכולות לעבוד פה יפה). החברה האמורה לייצור חשמל יכולה להציע לציבור את העסקה הבאה: חכור רכב מאתנו ובתוך מחיר החכירה תיכלל כמות מסוימת של חשמל (מרחק הנסיעה הממוצע לשנה + 10%): בתנאי שהמכונית תיטען בשעות 'השפל', כלומר, בין 01:00 ל-4:00, למשל (כאשר הביקוש נמצא בשפל גם בשיא הקיץ ובשיא החורף). חברת החשמל יכולה לקנות (מעצמה) את החשמל בעלות שולית נמוכה וכך תוכל להפוך את העסקה לאטרקטיבית גם ללקוח וגם לחברה. עלות החכירה החודשית תחויב לחשבון החשמל החודשי. ברמה הארצית, ישתמשו בפחות אנרגיה סה"כ, רמת הזיהום תרד, הלקוח ישלם פחות, חברת החשמל תרוויח יותר ואולי תוכל להפחית את העלות הכוללת של החשמל שלה או לחלופין להשקיע בשיפור נוסף של אספקת החשמל למדינה (לדוגמא להטמין את כל כבלי החשמל מתחת לקרקע – כולל נקודות טעינה).

- קרנות-העל כקבוצה ישאפו להקים קרן-על נפרדת שכל תפקידה יהיה לעודד חדשנות והמצאה - כולל הפעילות לשמור רעיונות חדשניים ופיתוחים מבטיחים בישראל ולא למכור אותם לחו"ל בשלב מוקדם למדי. במקרים מסוימים, אם תימצא נוסחה מתאימה, היא תוכל לעניין גם ממציאים צעירים שברובם חותרים לפתח רעיונות חדשים (ממציאים סידרתיים).

19. הכלכלה:

- 'הלב' של כל חברה בת קיימא הוא "שלטון החוק" ויכולתו של הפרט להאכיל את עצמו – עצמאות ואחריות אישית. אם שני אלמנטים בסיסיים אלה אינם מתקיימים, כל השאר לא נחשב. קיימות היא בעצם הישרדות.
- **המערכת הכלכלית כיום (במאה ה-21) היא קצרת מועד וספקולטיבית מדי ולא ממוקדת בהשקעות בכלכלה האמיתית. ללא חידוש התשתיות הרעועות וללא השקעה מספיקה ויצרנית, האדם הממוצע לא יצליח להרוויח "שכר מחייה" גם כאשר הוא/היא ימצאו תעסוקה.** גם הטכנולוגיה החדשה תופסת את מקומה של העבודה האנושית בקצב הולך וגובר. הטכנולוגיה מצליחה לפשט תהליכים ומגמה זו תתפוס תאוצה רבה עוד יותר בשנים הבאות. עבודות שבהן ניתן היה להשתכר טוב הופכות לפעולות פשוטות שהשכר המשולם בהן נמוך יחסית.

• **המודל הכלכלי היום אינו מסוגל:**

- לייצר פנסיות נאותות ברמת סיכון סבירה (הן לפרט והן לחברה) ובעלות אפשרית.
- לייצר כוח עבודה עם כישורי עבודה מתחדשים הנדרשים בהווה ולעתיד. העולם הוא מאוד תחרותי - רק החזקים והסתגלנים ישרדו.
- לייצר את הון ההשקעה הנדרש להשקעות בתשתית לטווח הארוך אשר בלעדיהן ייעצרו גלגלי המדינה עצירה מוחלטת.
- לייצר תעסוקה שבלעדיה האדם לא יצליח להאכיל את עצמו ואת משפחתו. 'מדינת רווחה לכל' אינה תרופת פלא אוטופית - זה הסייט של אבדון כלכלי.

20. קרנות-העל - ללא מדיניות של דיבידנד:

- הנכסים ההולכים וגדלים של קרנות-העל יהיו מוגנים מהדרישה לשלם דיבידנדים או לבצע תשלומים אחרים ל'בעלי מניות' עד ליום שבו הן תתחלנה לשלם פנסיות - בגיל 70 בעיקרון.
- היכולת להשקיע סכומים גדולים בתשתיות של חברות גדולות בעלות ערך מוסף ופריקטים בתחום הנדל"ן ולצבור את הערך במשך 70 שנים (ולאחר מכן עד המוות) הוא משהו שמעולם לא היה זמין לאזרחים. הוא היה זמין רק למספר משפחות עשירות מאוד. הזדמנות זו מהווה מהפכה כשלעצמה.
- היכולת להשקיע לטווח הארוך בקנה מידה משמעותי מהווה אף היא הזדמנות ייחודית בתולדות הכלכלה האנושית: זו ההזדמנות להזרים אנרגיה חדשה ומדהימה לתהליך הכלכלי - לטובת הכלל. השקעות ריאליות בחברות אמיתיות ייצרו מקומות עבודה אמיתיים לאזרחים ושגשוג אמיתי לקהילה.
- קרנות-העל נועדו להיות ה"אזרח האחראי", המסוגל לייצר, לאורך זמן, השפעה ממתנת על המודל הכלכלי הנוכחי של "גאות ושפל". יותר מדי "שפל" ייהרוס את החברה (ויפגע במיוחד ברמת החיים של האזרח הפשוט והגמלאים)

21. קרנות העל: הערך המחלחל במורד הדורות

- בעיקרון, כל "הערך" המצטבר בכל אחת מקרנות-העל שייך לילדים/גמלאים אשר בשמם הוענק הכסף בלידה.

- במקביל, הכספים ניתנו לרך הנולד על ידי המדינה בשם האזרחים (וייתכן שמומנו על ידי המס המיוחד). לכן, במשך 70-100 השנים של חיי הפרט (אשר בשמו ניתן הכסף), ההשקעות שבוצעו צריכות להתבצע בארץ הלידה בחברות אמיתיות, וזאת כדי לחדש/להמריץ את הכלכלה לתועלת הקהילה והפרט.
- בעיקרון, הרעיון הוא שמגיל 70 כל קרן-על תתחיל לממש את השקעותיה (לממש את הערך שלהן באמצעות מכירה) כדי לשלם את הערך שהצטבר לגמלאים שלה.
- כאשר אנשים ימותו, תועבר יתרת הזכויות שלהם לקרן-העל כדי שתהיה מסוגלת לדאוג לאלה שחיים מעבר ל-25 השנים הצפויות (בממוצע).
- האמנה של קרנות-העל צריכה להביא בחשבון:
 - **את הצורך להגן על נכסי ההון החשובים שבבעלות קרנות-העל, כמו גם הפנסיות. כלומר, למכור את הנכסים הלאה כך שהבעלים החדשים ימשיכו לכבד את הצרכים של הדורות הבאים (ולא רק "להפשיט את הנכסים" כדי לעשות רווח מהיר ואקזיט מהיר).**
 - לעצב תהליך בר-קיימא למכירת הנכסים - עם העדפה למכירת מלאי הון מצטבר לקרנות-על צעירות ומצליחות. תהליך זה יעזור להבטיח את המשכיות התנופה לחידוש וקיימות.
 - בכדי לשנות את חוק הייסוד של קרנות-העל על הכנסת לקבל את קולותיהם של שני שלישי (66%) מכל קולות בית הנבחרים (חברי כנסת).

116.....	Relative Proportions of GDP Demand Components, 2015-2035	טבלה 5
117.....	GDP: Baseline (3% growth) vs. Projection (5% growth), 2015-2035	טבלה 6
118.....	GDP: Projection (5.5 % growth), 2015-2035	טבלה 7
119.....	GDP and its Components: Baseline (3 % annual growth)	טבלה 8
120.....	GDP and its Components, 5% Annual Growth	טבלה 9
121.....	GDP and its Components, High Growth (5.5 percent)	טבלה 10
	GDP, 2015-2035, and C+G (personal + public consumption), under 3	טבלה 11
122.....	scenarios	
123.....	GDP per capita (US \$), under 3 scenarios, 2015-2035	טבלה 12
124.....	Number of those 65 and over; Number 90 and over, 2010-2035	טבלה 13
125.....	GDP per capita, 2015, 2035-2085, under 3 scenarios	טבלה 14

טבלה 12: Relative Proportions of GDP Demand Components, 2015-2035

NIS mill. 2010 prices						
GDP	991,006					
Year	Personal Cons.	Public Cons.	Gross Cap Form.	Exports	Imports	
2014	572,315	224,431	189,400	337,609	332,749	
					weights	
2014	0.580	0.230	0.190	0.340	0.340	
2015	0.580	0.230	0.190	0.340	0.340	
2016	0.578	0.228	0.195	0.340	0.340	
2017	0.575	0.225	0.200	0.340	0.340	
2018	0.573	0.223	0.205	0.340	0.340	
2019	0.570	0.220	0.210	0.340	0.340	
2020	0.568	0.218	0.215	0.340	0.340	
2021	0.565	0.215	0.220	0.340	0.340	
2022	0.563	0.213	0.225	0.340	0.340	
2023	0.560	0.210	0.230	0.340	0.340	
2024	0.558	0.208	0.235	0.340	0.340	
2025	0.555	0.205	0.240	0.340	0.340	
2026	0.553	0.203	0.245	0.340	0.340	
2027	0.550	0.200	0.250	0.340	0.340	
2028	0.548	0.198	0.255	0.340	0.340	
2029	0.545	0.195	0.260	0.340	0.340	
2030	0.543	0.193	0.265	0.340	0.340	
2031	0.540	0.190	0.270	0.340	0.340	
2032	0.538	0.188	0.275	0.340	0.340	
2033	0.535	0.185	0.280	0.340	0.340	
2034	0.533	0.183	0.285	0.340	0.340	
2035	0.530	0.180	0.290	0.340	0.340	
2036	0.530	0.180	0.290	0.340	0.340	

GDP: Baseline (3% growth) vs. Projection (5% growth), 2015-2035 :13 טבלה

LO projection

GDP baseline* $Q' = 3.0 = 0.6 + 0.6 * 2 + 0.4 * 3$

TFP rises over 20 years from 0.6 %--> 1%

GDP (2014) 991,006

	TFP	K'	L'	Q'	GDP	3% growth	GDP	5% growth
2015	0.60	3.00	2.00	3.00		1,020,736		1,020,736
2016	0.62	3.20	2.00	3.10		1,051,358		1,052,379
2017	0.64	3.40	2.00	3.20		1,082,899		1,086,055
2018	0.66	3.60	2.00	3.30		1,115,386		1,121,895
2019	0.68	3.80	2.00	3.40		1,148,848		1,160,039
2020	0.70	4.00	2.00	3.50		1,183,313		1,200,641
2021	0.72	4.20	2.00	3.60		1,218,812		1,243,864
2022	0.74	4.40	2.00	3.70		1,255,377		1,289,887
2023	0.76	4.60	2.00	3.80		1,293,038		1,338,902
2024	0.78	4.80	2.00	3.90		1,331,829		1,391,120
2025	0.80	5.00	2.00	4.00		1,371,784		1,446,764
2026	0.82	5.20	2.00	4.10		1,412,938		1,506,082
2027	0.84	5.40	2.00	4.20		1,455,326		1,569,337
2028	0.86	5.60	2.00	4.30		1,498,985		1,636,819
2029	0.88	5.80	2.00	4.40		1,543,955		1,708,839
2030	0.90	6.00	2.00	4.50		1,590,274		1,785,737
2031	0.92	6.20	2.00	4.60		1,637,982		1,867,880
2032	0.94	6.40	2.00	4.70		1,687,121		1,955,671
2033	0.96	6.60	2.00	4.80		1,737,735		2,049,543
2034	0.98	6.80	2.00	4.90		1,789,867		2,149,971
2035	1.00	7.00	2.00	5.00		1,843,563		2,257,469

GDP: Projection (5.5 % growth), 2015-2035 :14 טבלה

HI projection

TFP rises over 20 years from 0.6% --> 1.5%

	TFP	K'	L'	Q'	GDP
2015	0.60	3.00	2.00	3.00	1,020,736
2016	0.65	3.20	2.00	3.13	1,052,634
2017	0.69	3.40	2.00	3.25	1,086,845
2018	0.74	3.60	2.00	3.38	1,123,526
2019	0.78	3.80	2.00	3.50	1,162,849
2020	0.83	4.00	2.00	3.63	1,205,002
2021	0.87	4.20	2.00	3.75	1,250,190
2022	0.92	4.40	2.00	3.88	1,298,635
2023	0.96	4.60	2.00	4.00	1,350,580
2024	1.01	4.80	2.00	4.13	1,406,292
2025	1.05	5.00	2.00	4.25	1,466,059
2026	1.10	5.20	2.00	4.38	1,530,199
2027	1.14	5.40	2.00	4.50	1,599,058
2028	1.19	5.60	2.00	4.63	1,673,015
2029	1.23	5.80	2.00	4.75	1,752,483
2030	1.28	6.00	2.00	4.88	1,837,916
2031	1.32	6.20	2.00	5.00	1,929,812
2032	1.37	6.40	2.00	5.13	2,028,715
2033	1.41	6.60	2.00	5.25	2,135,223
2034	1.46	6.80	2.00	5.38	2,249,991
2035	1.50	7.00	2.00	5.50	2,373,740

GDP and its Components: Baseline (3 % annual growth) : טבלה 15

baseline projection 3% growth
NIS million

	GDP	C	G	Ig	X	IM
weights	1.00	0.58	0.23	0.19	0.34	0.34
2015	1,020,736	592,027	234,769	193,940	347,050	347,050
2016	1,051,358	609,788	241,812	199,758	357,462	357,462
2017	1,082,899	628,081	249,067	205,751	368,186	368,186
2018	1,115,386	646,924	256,539	211,923	379,231	379,231
2019	1,148,848	666,332	264,235	218,281	390,608	390,608
2020	1,183,313	686,322	272,162	224,829	402,326	402,326
2021	1,218,812	706,911	280,327	231,574	414,396	414,396
2022	1,255,377	728,119	288,737	238,522	426,828	426,828
2023	1,293,038	749,962	297,399	245,677	439,633	439,633
2024	1,331,829	772,461	306,321	253,048	452,822	452,822
2025	1,371,784	795,635	315,510	260,639	466,407	466,407
2026	1,412,938	819,504	324,976	268,458	480,399	480,399
2027	1,455,326	844,089	334,725	276,512	494,811	494,811
2028	1,498,985	869,412	344,767	284,807	509,655	509,655
2029	1,543,955	895,494	355,110	293,351	524,945	524,945
2030	1,590,274	922,359	365,763	302,152	540,693	540,693
2031	1,637,982	950,030	376,736	311,217	556,914	556,914
2032	1,687,121	978,530	388,038	320,553	573,621	573,621
2033	1,737,735	1,007,886	399,679	330,170	590,830	590,830
2034	1,789,867	1,038,123	411,669	340,075	608,555	608,555
2035	1,843,563	1,069,267	424,020	350,277	626,811	626,811

GDP and its Components, 5% Annual Growth :טבלה 16

Lo growth 5%

NIS million						
	GDP	C	G	Ig	X	IM
2015	1,020,736	592,027	234,769	193,940	347,050	347,050
2016	1,052,379	607,749	239,416	205,214	357,809	357,809
2017	1,086,055	624,482	244,362	217,211	369,259	369,259
2018	1,121,895	642,285	249,622	229,988	381,444	381,444
2019	1,160,039	661,222	255,209	243,608	394,413	394,413
2020	1,200,641	681,364	261,139	258,138	408,218	408,218
2021	1,243,864	702,783	267,431	273,650	422,914	422,914
2022	1,289,887	725,561	274,101	290,225	438,562	438,562
2023	1,338,902	749,785	281,170	307,948	455,227	455,227
2024	1,391,120	775,549	288,657	326,913	472,981	472,981
2025	1,446,764	802,954	296,587	347,223	491,900	491,900
2026	1,506,082	832,110	304,982	368,990	512,068	512,068
2027	1,569,337	863,135	313,867	392,334	533,575	533,575
2028	1,636,819	896,158	323,272	417,389	556,518	556,518
2029	1,708,839	931,317	333,224	444,298	581,005	581,005
2030	1,785,737	968,762	343,754	473,220	607,150	607,150
2031	1,867,880	1,008,655	354,897	504,328	635,079	635,079
2032	1,955,671	1,051,173	366,688	537,809	664,928	664,928
2033	2,049,543	1,096,505	379,165	573,872	696,845	696,845
2034	2,149,971	1,144,859	392,370	612,742	730,990	730,990
2035	2,257,469	1,196,459	406,344	654,666	767,539	767,539

GDP and its Components, High Growth (5.5 percent) : טבלה 17

Hi growth 5.5%

NIS million

	GDP	C	G	Ig	X	IM
2015	1,020,736	592,027	234,769	193,940	347,050	347,050
2016	1,052,634	607,896	239,474	205,264	357,896	357,896
2017	1,086,845	624,936	244,540	217,369	369,527	369,527
2018	1,123,526	643,219	249,984	230,323	381,999	381,999
2019	1,162,849	662,824	255,827	244,198	395,369	395,369
2020	1,205,002	683,839	262,088	259,076	409,701	409,701
2021	1,250,190	706,357	268,791	275,042	425,065	425,065
2022	1,298,635	730,482	275,960	292,193	441,536	441,536
2023	1,350,580	756,325	283,622	310,633	459,197	459,197
2024	1,406,292	784,008	291,806	330,479	478,139	478,139
2025	1,466,059	813,663	300,542	351,854	498,460	498,460
2026	1,530,199	845,435	309,865	374,899	520,268	520,268
2027	1,599,058	879,482	319,812	399,765	543,680	543,680
2028	1,673,015	915,976	330,420	426,619	568,825	568,825
2029	1,752,483	955,103	341,734	455,646	595,844	595,844
2030	1,837,916	997,070	353,799	487,048	624,892	624,892
2031	1,929,812	1,042,099	366,664	521,049	656,136	656,136
2032	2,028,715	1,090,434	380,384	557,897	689,763	689,763
2033	2,135,223	1,142,344	395,016	597,862	725,976	725,976
2034	2,249,991	1,198,120	410,623	641,247	764,997	764,997
2035	2,373,740	1,258,082	427,273	688,385	807,072	807,072

GDP, 2015-2035, and C+G (personal + public consumption), under 3 scenarios :18 טבלה

	GDP			C+G		
	3.0%	5.0%	5.5%	3.0%	5.0%	5.5%
2015	1,020,736	1,020,736	1,020,736	826,796	826,796	826,796
2016	1,051,358	1,052,379	1,052,634	851,600	847,165	847,371
2017	1,082,899	1,086,055	1,086,845	877,148	868,844	869,476
2018	1,115,386	1,121,895	1,123,526	903,463	891,906	893,203
2019	1,148,848	1,160,039	1,162,849	930,567	916,431	918,651
2020	1,183,313	1,200,641	1,205,002	958,484	942,503	945,927
2021	1,218,812	1,243,864	1,250,190	987,238	970,214	975,148
2022	1,255,377	1,289,887	1,298,635	1,016,855	999,662	1,006,442
2023	1,293,038	1,338,902	1,350,580	1,047,361	1,030,955	1,039,947
2024	1,331,829	1,391,120	1,406,292	1,078,782	1,064,207	1,075,813
2025	1,371,784	1,446,764	1,466,059	1,111,145	1,099,541	1,114,205
2026	1,412,938	1,506,082	1,530,199	1,144,479	1,137,092	1,155,300
2027	1,455,326	1,569,337	1,599,058	1,178,814	1,177,003	1,199,294
2028	1,498,985	1,636,819	1,673,015	1,214,178	1,219,430	1,246,396
2029	1,543,955	1,708,839	1,752,483	1,250,604	1,264,541	1,296,837
2030	1,590,274	1,785,737	1,837,916	1,288,122	1,312,516	1,350,869
2031	1,637,982	1,867,880	1,929,812	1,326,765	1,363,553	1,408,763
2032	1,687,121	1,955,671	2,028,715	1,366,568	1,417,861	1,470,818
2033	1,737,735	2,049,543	2,135,223	1,407,565	1,475,671	1,537,360
2034	1,789,867	2,149,971	2,249,991	1,449,792	1,537,229	1,608,743
2035	1,843,563	2,257,469	2,373,740	1,493,286	1,602,803	1,685,356

GDP per capita (US \$), under 3 scenarios, 2015-2035 :טבלה 19

	population	GDP per capita dollars		
		3%	5%	5.50%
2015	8,389,000	32,447	32,447	32,447
2016	8,523,224	32,894	32,926	32,934
2017	8,659,596	33,347	33,444	33,469
2018	8,798,149	33,807	34,004	34,053
2019	8,938,919	34,273	34,606	34,690
2020	9,081,942	34,745	35,254	35,382
2021	9,227,253	35,224	35,948	36,130
2022	9,374,889	35,709	36,691	36,939
2023	9,524,888	36,201	37,485	37,812
2024	9,677,286	36,700	38,334	38,752
2025	9,832,122	37,206	39,239	39,762
2026	9,989,436	37,718	40,205	40,848
2027	10,149,267	38,238	41,234	42,014
2028	10,311,656	38,765	42,329	43,265
2029	10,476,642	39,299	43,496	44,607
2030	10,644,268	39,841	44,737	46,045
2031	10,814,577	40,389	46,058	47,585
2032	10,987,610	40,946	47,464	49,236
2033	11,163,412	41,510	48,959	51,005
2034	11,342,026	42,082	50,549	52,900
2035	11,523,499	42,662	52,240	54,931

טבלה 20: Number of those 65 and over; Number 90 and over, 2010-2035

	no. aged 65 and older 3.15%	no. aged 90 and older 4.79%
2010	763,000	33,000
2011	787,035	34,581
2012	811,826	36,237
2013	837,399	37,973
2014	863,777	39,792
2015	890,986	41,698
2016	919,052	43,695
2017	948,002	45,788
2018	977,864	47,981
2019	1,008,667	50,280
2020	1,040,440	52,688
2021	1,073,213	55,212
2022	1,107,020	57,856
2023	1,141,891	60,628
2024	1,177,860	63,532
2025	1,214,963	66,575
2026	1,253,234	69,764
2027	1,292,711	73,106
2028	1,333,432	76,607
2029	1,375,435	80,277
2030	1,418,761	84,122
2031	1,463,452	88,152
2032	1,509,551	92,374
2033	1,557,101	96,799
2034	1,606,150	101,436
2035	1,656,744	106,294

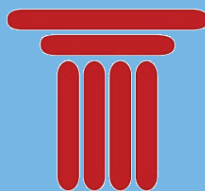
GDP per capita, 2015, 2035-2085, under 3 scenarios :21 טבלה

	US \$ exchange rate 2010: population	3.75		
		3.0%	GDP per capita dollars	
			5.0%	5.5%
2015	8,389,000	32,447	32,447	32,447
2036	11,707,875	43,250	53,989	57,040
2037	11,895,201	43,846	55,795	59,229
2038	12,085,524	44,450	57,662	61,503
2039	12,278,892	45,063	59,592	63,863
2040	12,475,354	45,684	61,586	66,315
2041	12,674,960	46,313	63,647	68,860
2042	12,877,759	46,951	65,777	71,504
2043	13,083,804	47,598	67,978	74,248
2044	13,293,144	48,254	70,253	77,099
2045	13,505,835	48,919	72,604	80,058
2046	13,721,928	49,593	75,034	83,131
2047	13,941,479	50,276	77,545	86,322
2048	14,164,543	50,969	80,140	89,636
2049	14,391,175	51,672	82,822	93,077
2050	14,621,434	52,384	85,593	96,649
2051	14,855,377	53,105	88,458	100,359
2052	15,093,063	53,837	91,418	104,212
2053	15,334,552	54,579	94,477	108,212
2054	15,579,905	55,331	97,639	112,366
2055	15,829,183	56,094	100,906	116,679
2056	16,082,450	56,866	104,283	121,158
2057	16,339,770	57,650	107,773	125,809
2058	16,601,206	58,444	111,379	130,638
2059	16,866,825	59,250	115,107	135,652
2060	17,136,694	60,066	118,959	140,860
2061	17,410,882	60,894	122,940	146,267
2062	17,689,456	61,733	127,054	151,881
2063	17,972,487	62,584	131,305	157,711
2064	18,260,047	63,446	135,700	163,765
2065	18,552,207	64,320	140,241	170,051
2066	18,849,043	65,207	144,934	176,579
2067	19,150,627	66,105	149,784	183,357
2068	19,457,037	67,016	154,796	190,395
2069	19,768,350	67,939	159,977	197,704
2070	20,084,644	68,876	165,330	205,293
2071	20,405,998	69,825	170,863	213,173
2072	20,732,494	70,787	176,581	221,356
2073	21,064,214	71,762	182,490	229,853
2074	21,401,241	72,751	188,597	238,676
2075	21,743,661	73,754	194,908	247,838
2076	22,091,560	74,770	201,431	257,351
2077	22,445,025	75,800	208,171	267,230
2078	22,804,145	76,845	215,138	277,488
2079	23,169,011	77,904	222,337	288,139
2080	23,539,716	78,977	229,778	299,200
2081	23,916,351	80,065	237,467	310,685
2082	24,299,013	81,169	245,414	322,611
2083	24,687,797	82,287	253,626	334,995
2084	25,082,802	83,421	262,114	347,854
2085	25,484,126	84,570	270,885	361,206

Gerstenhaber, M. & Passig, D. (2014). A Possible Pension-Savings Paradigm for a Sustainable Future: A Developed Country Case Study (UK). *Journal of Organizational Transformation & Social Change*, 11 (3), 207-229.

Gerstenhaber, M. (2009). *Have You Ever Seen a Retired Tiger in the Jungle? Eradicating Pensioner Poverty: A Manifesto for Democratic and Responsible Capitalism.* : London: Ruscombe Press.

Maital, S. (2015, February 15). Pensions: Ticking Time Bomb", *Jerusalem Report*, Marketplace column, issue #23.

מוסד שמואל נאמן
למחקר מדיניות לאומית
הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל
טל. 04-8292329, פקס 04-8231889
קרית הטכניון, חיפה 32000
www.neaman.org.il